

І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 911.3: 338.48

Гладкий Олександр Віталійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний торговельно-
економічний університет, м. Київ, Україна,
e-mail: alexander.gladkey@gmail.com

МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Мета. Метою даної статті є аналіз та систематизація провідних наукових методів наукових досліджень регіональних ринків туристичних послуг.

Методика. Методологічною базою дослідження є основи наукової діалектики. Основними методами дослідження є метод формалізації, алгоритмізації, описовий, аналітичний, синтетичний.

Результати. Проведено систематизацію методів наукових досліджень регіональних ринків туристичних послуг. Розкрито особливості застосування одиничних (спрямованих на вивчення компонентної і територіальної структури) та синтетичних методів дослідження регіональних ринків туристичних послуг. Запропоновано конкретні формалізовані методи для розрахунку економічної ефективності регіональних ринків туристичних послуг.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає у систематизації та алгоритмізації формалізованих методів наукових досліджень регіональних ринків туристичних послуг.

Практична значимість. Дане дослідження є основою для проведення масштабного та комплексного аналізу регіональних ринків туристичних послуг з використанням запропонованих формалізованих методів дослідження. Його результати будуть базисом для подальших наукових розвідок ринків туристичних послуг в межах локальних туристичних дестинацій, регіонів та територіально-рекреаційних комплексів.

Ключові слова. Методологія, методи, ринок туристичних послуг, формалізація, прогнозування.

УДК 911.3: 338.48

Гладкий Александр Витальевич
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный торгово-
экономический университет, г. Киев, Украина,
e-mail: alexander.gladkey@gmail.com

МЕТОДОЛОГИЯ И МЕТОДЫ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ РЕГИОНАЛЬНЫХ РЫНКОВ ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ

Цель. Целью данной статьи является анализ и систематизация ведущих научных методов научных исследований региональных рынков туристических услуг.

Методика. Методологической базой исследования является основы научной диалектики. Основными методами исследования является метод формализации, алгоритмизации, описательный, аналитический, синтетический.

Результаты. Проведена систематизация методов научных исследований региональных рынков туристических услуг. Раскрыты особенности применения

единичных (направленных на изучение компонентной и территориальной структуры) и синтетических методов исследования региональных рынков туристических услуг. Предложены конкретные формализованные методы для расчета экономической эффективности региональных рынков туристических услуг.

Научная новизна. Научная новизна заключается в систематизации и алгоритмизации формализованных методов научных исследований региональных рынков туристических услуг.

Практическая значимость. Данное исследование является основой для проведения масштабного и комплексного анализа региональных рынков туристических услуг с использованием предложенных формализованных методов исследования. Его результаты будут базисом для дальнейших научных исследований рынков туристических услуг в пределах локальных туристических дестинаций, регионов и территориально-рекреационных комплексов.

Ключевые слова. Методология, методы, рынок туристических услуг, формализация, прогнозирования.

UDC 911.3: 338.48

Gladkey Oleksandr Vitaliyovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor

Kyiv National University of Trade Economics,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: alexander.gladkey@gmail.com

METHODOLOGY AND METHODS OF SCIENTIFIC INVESTIGATION OF REGIONAL TOURISM SERVICES MARKETS

Goal. The purpose of this article consists in analyzation and systematization of the leading methods of scientific investigations of regional tourism services markets.

Method. The methodological basis of the research is the basis of scientific dialectics. The main methods of research are the method of formalization, algorithm development, descriptive, analytical and synthetic.

Results. The systematization of different methods used for scientific investigations of regional tourism services markets is disclosed. The peculiarities of single (based on research of component and territorial structures) and synthetics methods of investigations of regional tourism services markets are explored. The concrete formalized methods of regional tourism services markets economic efficiency estimation are proposed.

Scientific novelty. Scientific novelty consists in systematization of formalized methods and algorithm development of scientific research of regional tourism services markets.

Practical significance. This study is the basis for a large-scale and comprehensive analysis of regional tourism services markets using the proposed formalized investigation methods. The obtained results will be the basis for further scientific investigations of regional tourist services markets via the example of local tourist destinations, tourism regions and territorial-recreational complexes.

Keywords. Methodology, methods, regional tourism services markets, formalization, forecasting.

Постановка проблеми. Регіональні ринки туристичних послуг є складними полікомпонентними об'єктами, дослідження яких потребує розробки і застосування цілої низки часткових та комплексних методів. З їх допомогою дослідник зможе виявити окремі суттєві параметри формування і розвитку регіональних ринків туристичних послуг (у розрізі компонентної і територіальної структури), а також провести інтегральну

оцінку ефективності їх функціонування. Ця оцінка проводиться з метою пошуку шляхів оптимізації взаємозв'язків та взаємозалежностей елементів компонентної, територіальної та управлінської структури регіональних ринків туристичних послуг, які забезпечують формування найбільшої економічної ефективності їх функціонування. Саме тому, наукові методи дослідження регіональних ринків туристичних послуг спрямовані на встановлення таких системно-структурних особливостей цих утворень, які формують додатковий економічний ефект [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню і систематизації методів наукових досліджень присвячені праці багатьох вчених. Зокрема, заслуговують особливої уваги наукові підходи, запропоновані М. Д. Пістуном, С. І. Іщуком, О. Г. Топчієвим, Л. Г. Руденком, О. І. Шаблієм, Е. Б. Алаєвим та ін. Методи досліджень регіональних ринків туристичних послуг частково проаналізовані в роботах С. І. Іщука, К. В. Мезенцева, Г. П. Підгрушного, В. Р. Хачатурова, М. Д. Шаригіна, О. Оре, М. Фуджіти та Ж.-Ф. Тісса (Fujita M., Thisse J.-F.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, комплексної систематизації і детальної характеристики особливостей застосування окремих методів при дослідженнях регіональних ринків туристичних послуг ще детально не проводилось.

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). Саме тому, об'єктом даного дослідження виступають окремі методи наукових досліджень, а предметом – особливості їх застосування для аналізу регіональних ринків туристичних послуг. Ця робота має за мету розкрити особливості застосування різних методів для дослідження регіональних ринків туристичних послуг. Зазначена мета розкривається при вирішенні наступних завдань: встановлення пізнавальної сутності методів наукових досліджень, проведення їх систематизації принагідно до досліджень регіональних ринків туристичних послуг, розкриття особливостей застосування і формалізації одиничних та синтетичних методів дослідження регіональних ринків туристичних послуг і визначення особливостей їх інтерпретації в наукових дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. До загальнонаукових методів дослідження регіональних ринків туристичних послуг учені відносять аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, аналогію, моделювання, абстрагування, конкретизацію та системний аналіз [11]. Науковець дослідник при виконанні більше має справу з конкретно-науковими методами дослідження. Вони поділяються на теоретичні та емпіричні прийоми [11]. Впровадження результатів дослідження регіональних ринків туристичних послуг у практичну діяльність включає в себе методичні прийоми реалізації результатів наукового дослідження у практичну діяльність людей (удосконалення процесу надання туристичних послуг, менеджменту, маркетингової діяльності та ін.).

Ефективність туристичного обслуговування визначається двома

складовими: ефектом виробничої діяльності підприємств і затратами на його досягнення. При цьому головною умовою виступає: максимум ефекту при мінімумі затрат. Розрізняють загальну (абсолютну) і порівняльну ефективність. Загальна ефективність туристичного обслуговування визначається методом співставлення одержаного приросту новоствореної вартості (національного доходу) з зазначеними капіталовкладеннями. Порівняльна ефективність розраховується при виборі найвигіднішого варіанту розміщення туристичного обслуговування серед всіх інших наявних об'єктів [12].

Затрати складаються із капіталовкладень K і поточних витрат C (собівартість продукції). Оскільки при розрахунках річних затрат сумувати витрати і капіталовкладення неможливо, так як капіталовкладення повинні окупитися на протязі ряду років, вводиться спеціальний коефіцієнт ефективності капіталовкладень. Величина цього коефіцієнта означає деяку частину капіталовкладень, що мають окупитися протягом року. Існують нормативні строки окупності, що встановлюються державою, виходячи з рівня суспільної продуктивності праці на даний період розвитку країни. В умовах ринкової економіки нормативні строки окупності не регламентуються. Однак за середній строк окупності капіталовкладень береться такий, протягом якого затрати будуть ефективними. Перевищення цього строку недопустиме оскільки воно призводить до неефективних затрат.

При розрахунках прийнято використовувати нормативний показник ефективності. Величина цього показника для державного сектора економіки України була встановлена в 0,15, тобто нормативний коефіцієнт ефективності капіталовкладень E означає нижню допустиму межу ефективності. Він є зворотною величиною строку окупності і означає деяку частину капіталовкладень, що окуплюються протягом року [4].

Для вирахування порівняльної економічної ефективності при виборі декількох варіантів розміщення регіональних ринків туристичних послуг використовується *формула приведених затрат*. Береться сума всіх поточних затрат на виробництво туристичних послуг (собівартість) C та добуток питомих капітальних затрат K і нормативного коефіцієнта їх ефективності E , тобто

$$П = C + KE$$

Множення цієї величини на кількість наданих послуг, що визначається балансовими розрахунками, дає повні приведені затрати. В розрахунках враховуються виробничі і транспортні витрати. Вибір оптимального варіанту розміщення ринків туристичних послуг проводиться по мінімуму приведених затрат (порівнюються різні варіанти).

Таким чином, $C + KE \rightarrow \min$

Зарубіжні учені визначали ефективність регіональних ринків туристичних послуг за допомогою стандартних показників економічного

ефекту функціонування різних видів господарської діяльності (ми розглянемо їх нижче), що представлені у класичних роботах з економічної теорії та регіональної економіки. Це знайшло відображення у працях ряду зарубіжних дослідників: У. Ізарда (Izard, W.), А. Маршалла, (Marshall, A.), М. Фуджіти та Ж.-Ф. Тісса (Fujita, M., Thisse J.-F.) [15].

В наш час вітчизняні та зарубіжні учені сходяться на думці, що ефективність регіональних ринків туристичних послуг зводиться до мінімізації затрат земельної ренти, капіталу, живої і уречевленої праці при максимізації прибутків, отже може бути розкрита за допомогою класичної системи економічних показників: продуктивності праці, рентабельності, фондоозброєності, фондівіддачі тощо.

Одним з таких показників є *рентабельність* регіональних ринків туристичних послуг. Вона визначається як процентне співвідношення чистого прибутку підприємств на ринку туристичних послуг та суми їх видатків. З огляду на те, що показники чистого прибутку підприємств не реєструються вітчизняною статистикою, в наукових дослідженнях доцільно використовувати показники чистого доходу. Вони відрізняються від показників прибутку підприємств на суму його видатків, однак для порівняльного аналізу ефективності функціонування туристичних підприємств на ринку туристичних послуг є доволі репрезентативними. На думку ряду учених-економістів, показники рентабельності підприємства, розраховані на основі чистого доходу, а не прибутку, слід називати доходністю [5]. Однак, чіткої думки з цього приводу поки що не розроблено. Формула, за якою проводять розрахунки рентабельності (доходності) регіональних ринків туристичних послуг має наступний вигляд:

$$R = \frac{P}{S} \times 100\%,$$

де R – рентабельність (доходність) виробництва послуг, P – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), S – собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), яка визначається за формулою:

$$S = MC + LC + SC + AC + OC + IC + UC + TC,$$

де MC – матеріальні затрати, LC – витрати на оплату праці, SC – відрахування на соціальні заходи, AC – амортизація, OC – операційні витрати, IC – інші звичайні витрати, UC – надзвичайні витрати, TC – податки на прибуток.

Чистий дохід від реалізації послуг можна описати такими показниками:

$$P = G + OG + IG + UG - UT,$$

де G – доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), OG – інші операційні доходи, IG – інші звичайні доходи, UG – незвичайні доходи, UT – непрямі податки та інші вирахування з доходу. Якщо рентабельність (доходність) туристичного підприємства перевищує 100%, воно працює економічно ефективно.

Інколи, замість чистого доходу використовують інші показники економічної діяльності туристичного підприємства на ринку туристичних послуг, зокрема обсяги реалізованої продукції, валову додану вартість тощо. Однак, перший не повною мірою відтворює особливості формування економічної ефективності туристичного підприємства, а другий не розраховується державною статистикою на локальному рівні у розрізі окремих видів економічної діяльності.

Із економічною ефективністю виробництва тісно пов'язаний показник **продуктивності праці** на ринку туристичних послуг, в основі якого лежить співвідношення обсягів виробленої (реалізованої) продукції (робіт, послуг) та затрат робочої сили. Вимірюється продуктивність праці кількістю продукції чи послуг, вироблених працівником за одиницю часу:

$$LP = \frac{V}{L},$$

де LP - продуктивність праці, V – обсяги реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), L – чисельність персоналу. Для розрахунків цього показника використовуються матеріали класифікації видів економічної діяльності (КВЕД), що включають в себе загальну звітність підприємств. При чому, чисельність персоналу розраховується лише за кількістю штатних працівників, оскільки в офіційній статистиці відтворено лише цей показник. Показник продуктивності праці свідчить про ефективність використання робочої сили на туристичному підприємстві, зниження працездатності та розвиток уніфікації, автоматизації, інформатизації тощо.

Важливе значення для визначення економічної ефективності туристичного підприємства мають показники ресурсозброєності та ресурсовіддачі. На думку Д. І. Оліфіра, **ресурсозброєність** являє собою частку обсягів платних туристичних послуг і турпакетів, що реалізовані населенню. Вона показує вартість турпослуг в рамках одного турпакету:

$$F_a = \frac{\bar{F}}{\bar{L}},$$

де F_a – ресурсозброєність, F – середньорічні обсяги платних туристичних послуг, L – середньорічна кількість турпакетів, що реалізовані населенню. Показник використовується для економічного аналізу забезпеченості виробництва основними ресурсами як основи зростання продуктивності праці.

Ресурсовіддача, на думку Д. І. Оліфіра, зводиться до частки обсягів платних туристичних послуг по відношенню до загального числа туристів, що отримали послугу:

$$F_r = \frac{V}{F},$$

де F_r – ресурсовіддача, V – середньорічні обсяги платних туристичних послуг, F – чисельність туристів, що відправлені в тури в межах держави та за кордон.

Застосування наведених вище показників для оцінки економічної

ефективності туристичного підприємства, на думку ряду вчених [2;3;10], комплексно висвітлює механізми формування прибутку та враховує всі аспекти виробничої діяльності турфірми. Їх використання в наукових дослідженнях туристичних підприємств є науково-обґрунтованим та методично доцільним.

Економічне обґрунтування регіональних ринків туристичних послуг передбачає також визначення рівня комплексності окремих галузей туристичних послуг.

При його оцінці рівня досить часто застосовують *показники галузевої рівномірності та різноманітності* [9]. Для обчислення *рівня рівномірності* регіональних ринків туристичних послуг застосовують нормований коефіцієнт варіації U_r :

$$U_r = \frac{S_r}{\bar{x}_r \sqrt{n-1}} = \frac{1}{\bar{x}_r \sqrt{n-1}} \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_{ir} - \bar{x}_r)^2}{n}}, \quad \bar{x}_r = \frac{100\%}{n},$$

де U_r – коефіцієнт галузевої рівномірності, x_{ir} – питома вага i -го виду туристичних послуг в r -му регіоні (або в її частині), $\bar{x}_r$ – середня питома вага туристичних послуг, n – кількість видів туристичних послуг регіону. Показник U_r визначається як частка стандартного відхилення (S_r) та середньої питомої ваги туристичних послуг і приймає значення від 0 до 1. Чим більше значення U_r , тим менш рівномірна галузева структура регіону. Якщо розбити область значень U_r $[0;1]$ на декілька напівсегментів і один сегмент, то значення першого з них $[0; 0,2)$ можна вважати високим рівнем рівномірності, другого $[0,2; 0,4)$ – середнім рівнем. Якщо U_r лежить в межах напівсегменту $[0,4; 0,6)$, то має місце низький рівень рівномірності, в напівсегменті $[0,6; 0,8)$ склався середній, а в $[0,8; 1]$ – високий рівень нерівномірності. Інтерпретація даного показника полягає в тому, що високий рівень нерівномірності складається в регіонах надмірного, гіпертрофованого розвитку одного, або декількох видів туристичних послуг, що ослаблює модульність та ринкову адаптаційність території, посилює монополізацію виробництва і зменшує прояв ринкових механізмів розвитку.

Для визначення рівня *галузевої різноманітності* регіональних ринків туристичних послуг застосовується показник ентропійної міри (R):

$$R = \frac{1}{\log_2 n} \times \sum_{i=1}^n P_i \log_2 P_i,$$

де R – коефіцієнт галузевої різноманітності регіональних ринків туристичних послуг, P_i – питома вага i -го виду туристичних послуг, n – кількість видів туристичних послуг регіону. Показник R приймає значення від 0 до 1. Чим більше значення R , тим вище рівень різноманітності регіональних ринків туристичних послуг. Використаємо для коефіцієнту різноманітності напівсегменти та сегмент, що були виділені для попередньої формули. Значення R в першому з них свідчить про високий рівень однорідності регіональних ринків туристичних послуг, у другому –

про середній, в третьому склався низький рівень однорідності і різноманітності, в четвертому – середній, а в п'ятому – високий рівень різноманітності регіональних ринків туристичних послуг. Інтерпретація цього показника полягає в тому, що території високої галузевої різноманітності мають оптимальний набір функцій для розвитку регіональних ринків туристичних послуг території на основі різноаспектності і багатогранності туристичної діяльності. Це є основою для формування підвищених показників економічної ефективності регіональних ринків. Навпаки, регіони з однорідною структурою потребують стимулювання нових видів діяльності, розвитку модульних виробництв, широкого впровадження ринкових механізмів формування економічної ефективності регіональних ринків туристичних послуг.

Прогнозування є одним із найбільш складних елементів наукових досліджень регіональних ринків туристичних послуг. Ряд фактографічних методів прогнозування був описаний нами вище. Тому, ми зупинимось лише на аналізі методу експертних (рейтингових) оцінок. Він невибагливий до статистичного забезпечення і може ефективно застосовуватись в умовах відсутності чітких трендів розвитку території [6;7].

Застосування цього методу базується на опитуванні широкого кола спеціалістів, науковців, викладачів вищих навчальних закладів, управлінців та менеджерів, промисловців та підприємців, фахівців з управління розвитком регіональних ринків туристичних послуг, регіонального управління і менеджменту тощо. Оцінка прогнозу розвитку окремих видів туристичних послуг в межах України здійснюється методом анкетування зазначених вище експертів на основі бальної оцінки (10 б. – максимум, 1 б. – мінімум) перспектив розвитку того чи іншого виду діяльності.

Для визначення усереднених колективних експертних рейтингових оцінок найчастіше використовується медіанний спосіб інтерпретації даних. Всі думки експертів упорядковуються за їх величиною. Медіаною є значення, що розбиває ряд на дві частини та трактується як усереднена колективна оцінка. Цей аналіз ефективно реалізовано в комп'ютерній програмі Statistica 12.0 [13;14].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, застосування наведених вище показників для оцінки регіональних ринків туристичних послуг, на думку багатьох учених [2;3;10], найбільш комплексно висвітлює механізми формування прибутку та повноцінно враховує всі аспекти їх діяльності і функціонування. Їх використання при проведенні наукових досліджень регіональних ринків туристичних послуг є науково-обґрунтованим та методично доцільним.

Список використаних джерел

1. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: Підручник. / М. Т. Білуха. – К.: АБУ, 2002. – 480 с.
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1-3/ Редкол.: ... С. В. Мочерний (відп.

- ред.) та ін. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2000-2003.
3. Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах. Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1966. – 659 с.
4. Іщук С. І., Гладкий О. В. Київська господарська агломерація: досвід регіонального менеджменту: Монографія. – К.: ВГЛ „Обрії”, 2005. – 240 с.
5. Кривенко К. Рентабельність // Економічна енциклопедія. – К., Видавничий центр „Академія”, 2002. – Т. 3. – С. 197-198.
6. Мезенцев К. В. Регіональне прогнозування соціально-економічного розвитку. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2004. – 82 с.
7. Мезенцев К. В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2005. – 253 с.
8. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1996. – 231 с.
9. Промышленный комплекс Киевского Приднепровья (экономико-географическое исследование) / М. М. Паламарчук, И. А. Горленко, Л. Г. Руденко и др.; Отв. ред. И. А. Горленко; АН УССР. Отд-ние географии ин-та геофизики. – К.: Наукова думка, 1988. – 252 с.
10. Україна: промисловість та інвестиційна діяльність: Атлас / за заг. ред. Руденка Л. Г. – К.: ДНВП „Картографія”, 2003. – 80 с.
11. Философский энциклопедический словарь / под ред. Е. Ф. Губского, Г. В. Кораблевой, В. А. Лутченко. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 576 с.
12. Шарыгин М.Д. Методика экономико-географического исследования промышленных и транспортных узлов / М.Д. Шарыгин, В.С. Григорьев. - Пермь, 1981. – 88 с.
13. Хачатуров В. Р. Алгоритмы определения оптимальной совокупности отраслевых вариантов размещения предприятий с учетом эффекта агломерации / В. В. Хачатуров, Н. Д. Астахов, В. В. Григорьев. – М., ВЦ АН СССР, 1984. – 22 с.
14. Хачатуров В. Р. Оптимизация структуры двух сетей с учетом эффекта агломерации / В. В. Хачатуров, А. В. Зотов, Ш. П. Китяян. – М., ВЦ АН СССР, 1985. – 27 с.
15. Fujita M., Thisse J.-F. Economics of Agglomeration: cities, industrial location and regional growth. – Cambridge, Cambridge University Press, 2004. – 466 p.

Список использованных источников

1. Белуха Н. Т. Методология научных исследований: Учебник. / М. Т. Белуха. - К.: АБУ, 2002. - 480 с.
2. Экономическая энциклопедия: в трех томах. Т. 1-3 / Редкол.: ... С. В. Мочерный (отв. ред.) и др. - К.: Издательский центр «Академия», 2000-2003.
3. Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах. Пер. с англ. - М.: Прогресс, 1966. - 659 с.
4. Ищук С. И., Гладкий А. В. Киевская хозяйственная агломерация: опыт регионального менеджмента: Монография. - М.: ИГЛ "Обрії", 2005. - 240 с.
5. Кривенко К. Рентабельность // Экономическая энциклопедия. - К., Издательский центр "Академия", 2002. - Т. 3. - С. 197-198.
6. Мезенцев К. В. Региональное прогнозирование социально-экономического развития. - К.: ИПЦ "Киевский университет", 2004. - 82 с.
7. Мезенцев К. В. Географическое прогнозирование регионального развития: Монография. - К.: Издательско-полиграфический центр "Киевский университет", 2005. - 253 с.
8. Пистун Н. Д. Основы теории общественной географии: Учеб. пособие. - К.: Выс. шк., 1996. - 231 с.
9. Промышленный комплекс Киевского Приднепровья (экономико-географическое исследование) / М. М. Паламарчук, И. А. Горленко, Л. Г. Руденко и др.; Отв. ред. И. А. Горленко; АН УССР. Отд-ние географии ин-та геофизика. - К.: Наукова думка, 1988. - 252 с.
10. Украина: промышленность и инвестиционная деятельность: Атлас / Под. ред. Руденко Л. Г.

- К. : ГНПП "Картография", 2003. - 80 с.

11. Философский энциклопедический словарь / под ред. Е. Ф. Губского, Г. В. Кораблевой, В. А. Лутченко. - М. : ИНФРА-М, 1999. - 576 с.

12. Шарыгин М.Д. Методика экономико-географического исследования промышленных и транспортных узлов / М.Д. Шарыгин, В. С. Григорьев. - Пермь, 1981. - 88 с.

13. Хачатуров В. Р. Алгоритмы определения оптимальной совокупности отраслевых вариантов размещения предприятий с учетом эффекта агломерации / В. Хачатуров, Н. Д. Астахов, В. В. Григорьев. - М., ВЦ АН СССР, 1984. - 22 с.

14. Хачатуров В. Р. Оптимизация структуры двух сетей с учетом эффекта агломерации / В. Хачатуров, А. В. Зотов, Ш. П. Китьян. - М., ВЦ АН СССР, 1985. - 27 с.

15. Fujita M., Thisse J.-F. Economics of Agglomeration: cities, industrial location and regional growth. - Cambridge, Cambridge University Press, 2004. - 466 p.

References

1. Bilukha, M. T. Methodology of scientific research: textbook. / M. T. Belukha. - K.: ABU, 2002. - 480 p.

2. Economic Encyclopedia: 3 volumes. T. 1-3 / ed. by S. V. Mocherny (ed.) and others. - K. : Publishing Center "Academy", 2000-2003.

3. Izard U. Methods of regional analysis: introduction to the science of the regions. - Moscow: Progress, 1966. - 659 p.

4. Ishchuk S.I., Gladkey A. V. Kyiv economic agglomeration: experience of regional management: Monograph. - K. : PGL "Obrii", 2005. - 240 p.

5. Krivenko K. Profitability // Economic Encyclopedia. - K., Publishing Center "Academy", 2002. - vol. 3. - S. 197-198.

6. Mezentsev K.V. Regional forecasting of socio-economic development. - K. : PPC "Kyiv University", 2004. - 82 p.

7. Mezentsev K.V. Socio-geographic forecasting of regional development: Monograph. - K. : Publishing and printing center "Kyiv University", 2005 - 253 p.

8. Pistun M. D. Fundamentals of social geographic theory: Teach. manual. - K. : Higher School, 1996. - 231 pp.

9. The industrial complex of Kiev Pridniprovya (economic-geographical research) / M. M. Palamarchuk, I. A. Gorlenko, L. G. Rudenko and others; Ed. by I. A. Gorlenko; Academy of Sciences of the USSR. - K. : Naukova dumka, 1988. - 252 p.

10. Ukraine: Industry and Investment Activity: Atlas / ed. by Rudenko L.G. - K. : SSPE "Cartography", 2003. - 80 p.

11. Philosophical Encyclopedic Dictionary, ed. by E. F. Gubsky, G. V. Korableva, V. A. Lutchenko. - M. : INFRA-M, 1999. - 576 pp.

12. Sharygin M.D. Methodology of economic-geographic research of industrial and transport hubs / M.D. Sharygin, VS Grigoryev - Perm, 1981. - 88 p.

13. Khachaturov V.R. Algorithms for determining the optimal branch set of enterprises location taking into account agglomeration effect / V.V. Khachaturov, N.D. Astakhov, V.V. Grigoriev. - Moscow, Center of USSR Academy of Sciences, 1984. - 22 p.

14. Khachaturov V.R. Optimization of the structure of two networks in the view of agglomeration effect / V.V. Khachaturov, A.V. Zlotov, Sh. P. Kityan. - Moscow, Center of USSR Academy of Sciences, 1985. - 27 pp.

15. Fujita M., Thisse J.-F. Economics of Agglomeration: Cities, Industrial Location and Regional Growth. - Cambridge, Cambridge University Press, 2004 - 466 p.

УДК 338.48

Смирнов Ігор Георгійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

ЛОГІСТИКА УРБОТУРИЗМУ В УМОВАХ «ОВЕРТУРИЗМУ»

Мета. Розкрити сутність явища «овертуризму» та його прояви в логістиці урботуризму.

Методика базується на використанні базової логістичної моделі сталого розвитку туризму та її різновидів: принципової, розгорнутої та стратегічної. Опрацьовано концептуальні основи логістичної стратегії сталого розвитку урботуризму в умовах «овертуризму», зокрема концепцію туристичної децентралізації, концепцію реверсивної логістики, концепцію впливу маркетингу на логістику та концепцію підвищення вимог до проблем безпеки туристів.

Наукова новизна вперше розглянуто застосування логістики урботуризму в умовах «овертуризму» та опрацьовано концептуальні основи відповідної логістичної стратегії.

Результати. 1. Розроблено базову логістичну модель сталого розвитку туризму її різновиди та стратегії сталого туризму. 2. Опрацьовано логістичну стратегію сталого розвитку урботуризму в умовах «овертуризму» та її концептуальні основи у вигляді концепції туристичної децентралізації, концепції реверсивної логістики, концепції впливу маркетингу на логістику, концепцію підвищення вимог до проблем безпеки туристів.

Практична значимість. Вище наведені теоретичні положення перевірено на прикладі проблем розвитку туризму в українських містах Києві та Львові, розроблено та запропоновано відповідні рекомендації.

Ключові слова: урботуризм, «овертуризм», комплексна логістична стратегія, децентралізація туризму, зворотна логістика, вплив маркетингу на логістику, підвищення вимог до безпеки туристів.

УДК 338.48

Смирнов Игорь Георгиевич,
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев,
Украина, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

ЛОГИСТИКА УРБОТУРИЗМА У УСЛОВИЯХ «ОВЕРТУРИЗМА».

Цель раскрыть сущность явления «овертуризма» и его проявления в логистике урботуризма.

Методика базируется на использовании базовой логистической модели устойчивого развития туризма и его разновидностей: принципиальной, развернутой и стратегической. Разработано концептуальные основы логистической стратегии устойчивого развития урботуризма в условиях «овертуризма», в частности, концепцию туристической децентрализации, концепцию реверсивной логистики, концепцию влияния маркетинга на логистику и концепцию повышения требований к безопасности туристов.

Научная новизна впервые рассмотрено применение логистики урботуризма в условиях «овертуризма» и разработано концептуальные основы соответствующей логистической стратегии.

Результаты 1. Разработана базовая логистическую модель устойчивого

развития туризма, ее разновидности и стратегии устойчивого туризма.2. Предложено логистическую стратегию устойчивого развития урботуризма в условиях «овертуризма» и ее концептуальные основы в виде концепций туристической децентрализации, реверсивной логистики, влияния маркетинга на логистику, повышения требований к безопасности туристов.

Практическая значимость. Вышеприведенные теоретические положения проверены на примере проблем развития туризма в украинских городах Киеве и Львове, разработаны и предложены соответствующие рекомендации.

Ключевые слова: урботуризм, «овертуризм», комплексная логистическая стратегия, децентрализация туризма, реверсивная логистика, влияние маркетинга на логистику, повышение требований к безопасности туристов.

UDC 338.48

Smyrnov Igor Georgiyovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
smyrnov_ig@ukr.net

URBAN TOURISM LOGISTICS IN CONDITIONS OF "OVERTOURISM"

The purpose To reveal the essence of the phenomenon of "overtourism" and its manifestations in the logistics of urban tourism.

The methodology is based on the use of a basic logistic model of sustainable development of tourism and its varieties: principal, wide-spread and strategic. The conceptual bases of the logistic strategy of sustainable development of urban tourism in the conditions of "overtourism" are worked out, in particular the concept of tourist decentralization, the concept of reversible logistics, the concept of the impact of marketing on logistics and the concept of increasing requirements to the safety of tourists.

Scientific novelty for the first time considered the application of logistics of urban tourism in the conditions of "overtourism" and worked out the conceptual foundations of the corresponding logistic strategy.

Results 1. The basic logistic model of sustainable tourism development and its varieties and strategies of sustainable tourism has been developed. 2. The logistic strategy of sustainable tourism development under the conditions of "overtourism" and its conceptual bases in the form of the concept of tourist decentralization, the concept of reverse logistics, the concept of the impact of marketing on logistics, and the concept of increasing the requirements for security problems of tourism have been worked out.

Practical significance. The above-mentioned theoretical positions were checked on the example of the problems of tourism development in Ukrainian cities like Kyiv and Lviv, and relevant recommendations were developed and proposed.

Key words: urban tourism, "overtourism", complex logistic strategy, decentralization of tourism, reverse logistics, influence of marketing on logistics, increase of safety requirements for urban tourists.

Постановка проблеми. Зовсім недавно, а саме у 2017 р., у фаховій туристичній літературі з'явився такий новий термін, як «overtourism» (у перекладі з англ.— надлишковий туризм) [1]. Цей термін відображає виклики щодо управління зростаючими туристичними потоками у міських (урбо) дестинаціях та вплив урботуризму на міста та їхніх мешканців. Нині половина населення світу живе в урбанізованих ареалах, а за

оцінками, до 2050 р. цей показник сягне 70%. Зростаюча кількість урботуристів збільшує споживання природних та туристичних ресурсів міст, здійснює соціокультурний вплив та зростаючий тиск на міську інфраструктуру. Тому для урботуризму нині важливим завданням є ефективне управління потоками урботуристів з метою забезпечення позитивних наслідків їхнього відвідання міст як для місцевих мешканців, так і для самих туристів. Ще задовго до того, як виник термін «overtourism», ЮНВТО визначила поняття туристичної місткості (пропускної спроможності), «як максимальну кількість людей, що можуть відвідати туристичну дестинацію одночасно без здійснення деструктивного впливу на природне, економічне та соціокультурне середовище та погіршення якості туристичних продуктів, що надаються». Це поняття пов'язане з категорією сталого туризму: туризм тільки тоді вважатиметься сталим, коли враховуватиме інтереси як відвідувачів, так і місцевих громад. Ця мета може бути досягнута через участь громад (місцевих влад) у розвитку туризму, управлінні туристопотоками, зменшенні сезонності туризму, ретельному плануванні туризму в дестинаціях, яке враховує їхню туристичну спеціалізацію та диверсифікацію турпродуктів, а також максимально можливу туристичну місткість. Вирішити проблеми, що стоять перед урботуризмом, сьогодні є набагато складнішим питанням, ніж раніше здавалося. Тому існує нагальна потреба створити дорожню карту сталого розвитку урботуризму та розглядати цей розвиток як складник більш широкої програми комплексного розвитку міст. Нині туризм є одним з небагатьох секторів світового господарства, що постійно зростає, забезпечуючи при цьому соціоекономічний розвиток, зайнятість, розвиток інфраструктури та експортні (валютні) доходи. Тому є важливим, навіть критичним, забезпечити узгодження розвитку урботуризму з розвитком міст у світовому порядку денному. Про це нагадує «Нова програма ООН з розвитку міст», що вказує на 17 цілей їх сталого розвитку, при цьому особливо слід виділити Ціль 11 «Зробити міста інклюзивними, безпечними, пружними та сталими», яка повинна стати обов'язковою для всіх країн світу [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми статті виявив, що в Україні ця тематика є практично невідомою, публікацій практично немає, є тільки згадки про проблему «овертуризму» у світовому туризмі та її зв'язок з динамічним розвитком урботуризму [1]. Натомість, проблемі сталого розвитку урботуризму присвячені праці автора, зокрема [4;5;6]. Про актуальність теми, що розглядається у статті, свідчить дослідження, яке було виконане на замовлення ЮНВТО у 2017 р. «Overtourism? Understanding and managing urban tourism growth beyond perceptions» (пер. з англ. «Овертуризм? Розуміння і управління зростанням урботуризму» [2].

Метою дослідження є розкриття концептуальних основ логістичної моделі сталого розвитку урботуризму в умовах «овертуризму».

Виклад основного матеріалу. За декілька останніх десятиріч чисельність міського населення, як і територія міст, динамічно зростали та трансформувалися. Згідно даних ООН у 1990 р. 43% світового населення проживало в урбанізованих ареалах, на 2015 р. цей показник склав 54% та очікується його зростання до 60% у 2030 р. Разом з прискореною урбанізацією у світі спостерігається зростання урботуризму через те, що міста вважаються дуже популярними DESTИНАЦІЯМИ для бізнесового та пізнавально-відпочинкового туризму. Причинами цього явища є економічний розвиток та збільшення доходів населення, зменшення транспортних тарифів, розвиток туристичної інфраструктури та зростання середнього класу як в економічно розвинутих, так і в країнах, що розвиваються. За останні десятиріччя кількість міжнародних туристів зросла з 20 млн у 1950 р. до більше 1,3 млрд осіб у 2017 р. ЮНВТО прогнозує, що світовий туризм буде динамічно розвиватися і далі - з середньорічним темпом 3,3% за рік до 2030 р., коли чисельність туристів у світі досягне 1,8 млрд осіб. Нині дохід, що отримується як від внутрішнього, так і міжнародного туризму, є важливим чинником соціо-економічного та культурного розвитку багатьох міст та міських агломерацій. Разом з тим, зростання урботуризму призводить до появи різноманітних викликів щодо забезпечення сталого зростання та практик, які б мінімізували від'ємний вплив туризму в містах, зокрема з використання природних ресурсів, соціокультурного впливу, зростаючого навантаження на інфраструктуру та управління мобільністю та концентрацією (скупченнями) туристів. Останніми роками ці виклики також супроводжувались збільшенням пропозиції проживання туристів у містах через нові віртуальні платформи туристичного сервісу. Як результат, число туристів в містах зросло настільки, що з'явилися випадки негативного ставлення місцевого населення до туристів, зокрема через явища надмірного їх зосередження, особливо у центральних ділянках міст, надмірного галасу та засмічення, а також інших незручностей, пов'язаних з туристами. Справа навіть дійшла до протестів місцевого населення проти туристів у деяких містах та до виникнення термінів «овертуризм» та «туризмфобія» та їхнє використання у ЗМІ.

Що ж розуміється під назвою «овертуризм» і коли з'явився цей термін? 2016 р. його вперше запровадила консалтингова компанія "Skift, Inc." та відповідно запатентувала. Ця компанія надає послуги з інформаційно-маркетингового забезпечення глобальної індустрії туризму та гостинності, існує з 2012 р. Компанія одразу орієнтувала цей термін на урботуризм під гаслом: «Майбутнє світу – міста. Майбутнє туризму – в містах. Майбутнє туризму – смарт-міста, які є зручними як для туристів, так і для місцевих мешканців. Розвиток смарт-міст веде до появи ери туристичної смарт-мобільності» [3]. Вже виникло декілька дефініцій цього терміну. Зокрема, університети – учасники міжнародного проекту «Overtourism? Understanding and managing urban tourism growth beyond

perceptions» (про що буде нижче) визначили «овертуризм», як «негативний вплив туризму та DESTИНАЦІЮ або її частини внаслідок надмірної кількості туристів, що відчують як місцеве населення (через погіршення умов (якості) життя), так і туристи (через погіршення якості турпродукту, що надається)» [2]. Інше визначення «овертуризму» належить Партнерству відповідального туризму: «коли господарі чи гості, місцеві жителі або візитери DESTИНАЦІЇ відчують, що туристів забагато і через це якість життя у цій DESTИНАЦІЇ чи якість відвідування значно погіршилися, при цьому часто господарі та гості відчують це погіршення одночасно». Отже, «овертуризм» є протилежним поняттям по відношенню до «відповідального туризму», метою якого є розвивати туризм таким чином, щоб зробити DESTИНАЦІЮ найкращим місцем як для життя місцевих мешканців, так і для відвідування туристами. По суті, коли говориться про «овертуризм», то йдеться про відсутність ефективного управління та неконтрольований розвиток туристичних потоків у містах. Між тим із зростанням числа туристів туризм повинен розвиватися та управлятися на засадах сталого розвитку як для відвідувачів, так і для місцевих громад. Це і є ключем до розуміння та управління явищем «овертуризму». Розвиток туризму є шансом для громад та їхніх мешканців отримати доходи від туризму, саме тому відносини між туристичною галуззю та громадами повинні зміцнюватись. Цю мету можна досягти шляхом участі громади у розвитку туризму на її території, зокрема, застосовуючи менеджмент туристичних скупчень, зменшення сезонності туризму, ретельне планування розвитку туризму з врахуванням туристичних можливостей території та туристичної спеціалізації DESTИНАЦІЇ та диверсифікації туристичного продукту. При цьому знову ж таки набуває важливого значення поняття туристичної місткості території (DESTИНАЦІЇ), яка визначається ЮНВТО, як «максимальне число людей, що можуть відвідати туристичну DESTИНАЦІЮ одночасно без нанесення шкоди природному, економічному та соціокультурному середовищу та неприйнятному погіршення якості туристичних послуг та вражень». Правильне визначення кількісних параметрів (показників) туристичної місткості DESTИНАЦІЇ є важливим завданням для туроператорів та місцевих туристичних влад. Визначаючи та створюючи механізми з моніторингу та управління туристичними потоками та скупченнями, туристичними місткостями територій та параметрами необхідних змін, доцільно застосовувати кількісні та якісні індикатори, щоб отримати комплексний вираз туристичного впливу на DESTИНАЦІЮ. При цьому слід врахувати такі особливості явища туристичного перевантаження («овертуризму») у містах:

1. Коли говориться про туристичне перевантаження міста, то йдеться не стільки про чисельність туристів, скільки про туристичні потужності, щоб їх прийняти. Так, є міста які успішно справляються з великою кількістю туристів, у той час як інші не можуть собі дати раду з значно

меншими туристичними потоками. Щоб краще зрозуміти причини туристичного перевантаження, визначимо три головних його причини: 1.1. Надто велика кількість туристів у місті, ще й підсилена явищем сезонності, яке зумовлює різке зростання чисельності туристів у пікові сезони, що часто дратує місцевих мешканців. Ця причина викликає туристичне перевантаження особливо в окремих ділянках міст, коли містяни відчують, що у місті не залишилось місць відпочинку, де б не було туристів. 1.2. Значний негативний туристичний вплив на функціонування міста, коли перебування туристів створює проблеми для місцевих мешканців, зокрема, це можуть бути автомобільні затори на вулицях через стоянки туристичних автобусів, або незручності при прогулянках містян головними вулицями та площами через юрби туристів. Також сюди відносяться такі явища, як черги в ресторанах та кав'ярнях, надмірний галас, штовханина, дрібні крадіжки та інші проблеми, причинами яких можуть бути як туристи, так і місцеві мешканці. 1.3. Надмірний розвиток тзв. туристичної економіки, тобто надання різноманітних послуг спеціально для туристів, що теж викликає невдоволення містян. Це може бути надмір готелів, ресторанів, розважальних та торгівельних закладів у центрах міст, орієнтованих, головним чином, на туристів.

2. Туристичне перевантаження, як правило, має скоріше локальний, ніж загальноміський вираз. Надмірний туристичний тиск відчувається переважно в центральних, найбільш популярних ділянках міст з високою концентрацією туристичних атракцій. У той же час навіть у найбільш відвідуваних містах можливо знайти місця, де туристів мало або зовсім немає, при цьому ці місця можуть знаходитись буквально біля туристичних атракцій або центральних дільниць. Тому у пошуку рішень проблеми «овертуризму» в містах важливо проаналізувати територіальний розподіл туристопотоку з визначенням місць і причин туристичного перевантаження.

3. Туристичне перевантаження у містах не є проблемою, пов'язаною виключно з туризмом. Туристичне перевантаження особливо відчувається, коли ресурси та інфраструктура міста відчувають надмірний тиск. Однак не тільки туристи користуються цими ресурсами та інфраструктурою, оскільки у цьому з ними конкурують місцеві мешканці та приїжджі. Це явище особливо відчувається у сфері оренди житла, де за найм житла (готелів, апартаментів, хостелів) туристи конкурують з місцевим попитом. Отже, вирішення проблеми туристичного перевантаження міст («овертуризму») вимагає комплексного, всебічного підходу.

4. Використання технологічних та смарт-рішень є важливим у вирішенні проблеми «овертуризму» в містах, але без поєднання з іншими підходами, воно буде неефективним. Так, смарт-технології вважаються найбільш придатними до вирішення проблеми надмірних туристопотоків у містах, але без врахування викликів, які висуває вимога сталості урботуризму у сенсі тісної кооперації багатьох учасників у

довготерміновому аспекті, рішення буде неефективним, особливо коли є конфлікт інтересів учасників.

Про актуальність теми, що розглядається, та необхідність кращого розуміння сутності завдань, що стоять перед управлінням світовим урботуризмом у контексті «овертуризму» та сталого розвитку, свідчить те, що на замовлення ЮНВТО 2017 р. було виконано дослідження під назвою «Overtourism? Understanding and managing urban tourism growth beyond perceptions» (пер. з англ. - Овертуризм? Розуміння та управління зростанням урботуризму понад відчуттями) з аналізом і рекомендаціями на підставі використання даних 8 європейських міст, а саме: Амстердама, Барселони, Берліна, Копенгагена, Лісабона, Мюнхена, Зальцбурга та Таллінна. Дослідження було виконане науковцями Центру експертизи рекреації, туризму та гостинності Університету Бреда (Нідерланди), Європейського інституту туризму майбутнього Університету Стенден (Нідерланди) за підтримки Європейської туристичної асоціації та міських влад відповідних міст. За результатами дослідження виконана оцінка сприйняття туризму і туристів мешканцями європейських міст та розроблена програма заходів з метою забезпечення дисперсії туристичних потоків у містах [2].

Отже, урботуризм сьогодні стає все більш популярним як в Україні, так і в світі. Він має свої особливості, пов'язані з високою концентрацією туристів на обмеженій території міст, особливо їх центральної та історичної частин. У зв'язку з цим виникає проблема надмірного зростання туристичного навантаження на ресурсну базу туризму в містах (овертуризму), що може призвести до його погіршення та деградації. Вирішити цю проблему можна за допомогою інтегрованого логістичного підходу до сталого розвитку урботуризму. Увага до даної проблеми в науковій літературі поки що недостатня, хоча в практичному управлінні розвитком міського туризму ця проблема вже добре відома і відображена у розробці та прийнятті відповідних документів, наприклад, у місті Львові, де нещодавно було прийнято «Концепцію децентралізації туризму». Метою дослідження є виявлення змісту, сутності та особливостей комплексного логістичного підходу (стратегії) до сталого розвитку урботуризму в умовах «овертуризму» на прикладі українських міст.

Слід зазначити, що у цьому контексті постає питання про сутність логістики потоків послуг (включаючи туристичні послуги) та її відмінності в порівнянні з логістикою товарних потоків. В останньому випадку все зрозуміло: є виробники товарів та їх споживачі. Відповідно, товари виробляються, зберігаються, транспортуються і споживаються. Таким чином, товарні потоки стають потоками товарів при їх транспортуванні від виробників до споживачів, відповідно їх можна відчутти, виміряти, зберегти, надіслати, отримати, спожити. Якщо це міжнародний потік товарів, то він включає експорт та імпорт, відповідно, є країна-експортер з пунктом (портом) відправлення, країною-імпортером з пунктом

(пунктами) отримання та, можливо, країною-транзитером, через які проходять транзитні товарні потоки. Що стосується потоків послуг, то тут ситуація інша і визначається відомими особливостями послуги, як товару.

Рис. 1. "Револьверний" принцип логістики послуг: ГП - головний потік, ДП - допоміжні (обслуговуючі) потоки [4,32].

Отже, послуга є нематеріальною, її не можна зберігати і складувати, вона невіддільна від виробника і споживача. За цих обставин розмова про потік послуг виглядає, за нашою думкою, нонсенсом. Але вихід з цієї складної ситуації існує - за допомогою «револьверного» принципу логістики послуг, запропонованого автором (рис. 1) [4, 77]. Цей принцип відображає той факт, що у кожному виді послуг можливо обрати один головний потік (ГП) і кілька допоміжних, обслуговуючих потоків (ДП), використовуючи метод якісного аналізу. Наприклад, у туристичних послугах ГП - туристопотік, ДП - інформаційний, фінансовий, кадровий, матеріальний, товарний; в освітніх послугах ГП - потік студентів, ДП - інформаційний, кадровий, фінансовий, матеріальний; у торговельних послугах ГП - потік покупців, ДП - товарний, інформаційний, фінансовий, кадровий, матеріальний; у міжнародній торгівлі ГП - зовнішньоторговельний потік товарів (експорт, імпорт), ДП - митно-інформаційний, митно-фінансовий, кадровий, матеріально-технічний; у

транспортних послугах ГП – потік транспортних засобів, ДП - інформаційний, кадровий, матеріальний тощо. При цьому обсяг додаткових потоків по відношенню до головного визначається за допомогою нормативного методу, коли існують певні нормативи, що стосуються, наприклад, кількості викладачів для певної кількості студентів тощо.

Кожний ГП проходить через відповідну приймаючу інфраструктуру з трьома варіантами логістичної ситуації: а) потужність потоку значно менше, ніж пропускна спроможність інфраструктури; б) потужність потоку дорівнює пропускній спроможності інфраструктури; в) потужність потоку перевищує пропускну спроможність інфраструктури. З цих трьох варіантів тільки перший можна визнати за задовільний: коли головний потік вільно проходить через приймаючу інфраструктуру. Інші два варіанти не є задовільними, оскільки виникають черги через те, що ГП не може вільно проходити через приймаючу інфраструктуру (за варіанта б) така ситуація можлива навіть при незначному збільшенні потужності ГП). В цілому, з точки зору логістики, виникнення черг вказує на виникнення проблем у проходженні ГП, тому одним із завдань логістики у сфері послуг є виявлення і усунення черг. Для туризму, як і для інших галузей сфери послуг, ці положення залишаються актуальними, тобто визначається єдина задовільна ситуація (логістична модель), коли ГП (і це є потік туристів) вільно проходить через туристичну інфраструктуру, або туристичний об'єкт. Але, у той же час, логістична модель, що відноситься до галузей сфери послуг, може мати два різновиди: м'який та жорсткий (рис. 2). Перший означає, що у випадку збільшення ГП існує можливість збільшення пропускної спроможності інфраструктури. Така модель є типовою, наприклад, для торговельних закладів (супермаркетів), коли із збільшенням кількості покупців відкривається більше пунктів оплати, і потік клієнтів вільно проходить через касові вузли. Другий різновид - жорстка модель – означає неможливість збільшення пропускної спроможності інфраструктури за зростання ГП. За цих умов для забезпечення вільного проходження ГП необхідно застосувати заходи з його регулювання (обмеження). Такі заходи можуть бути адміністративними (наприклад, дозвіл на проходження потоку у певних проміжках часу), або фінансовими (встановлення певної ціни "вхідного квитка" для учасника). Саме ця модель притаманна туризму та готельно-ресторанному бізнесу. Зокрема, в туризмі це пояснюється тим, що кожен туристичний об'єкт (ресурс) є унікальним, тому при зростанні туристичного потоку неможливо перевести його на інший такий об'єкт, оскільки, наприклад, єгипетські піраміди не мають аналогів, як і Джомолунгма - найвища гора світу у Непалі. У випадку готельно-ресторанного бізнесу кожен готель і ресторан мають певну кількість місць, а коли всі вони вже заповнені гостями (туристами), то неможливо прийняти якесь додаткове число клієнтів. Звісно, можна побудувати новий

готель або ресторан, але це потребуватиме часу.

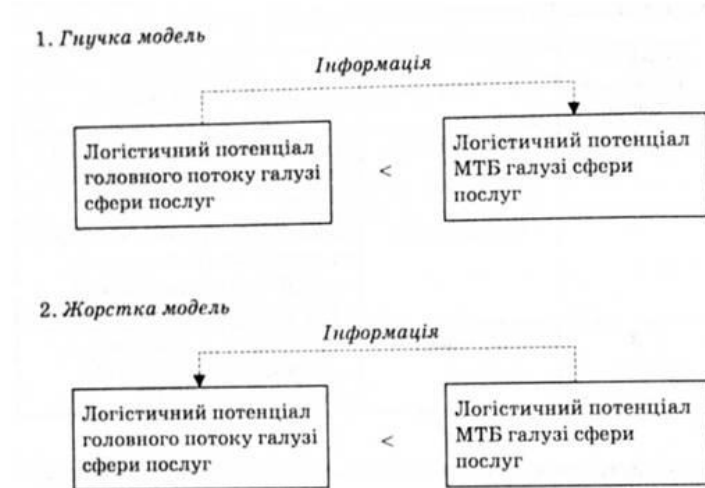

Рис. 2. Логістична модель ефективної діяльності галузей сфери послуг [4,34]

Отже, логістична модель, що використовується в туризмі, повинна мати форму жорсткої логістичної моделі у сфері послуг. Враховуючи специфіку туризму, основою функціонування якого є туристичні ресурси, матеріально-технічна база (або інфраструктура) та вхідні туристичні потоки, можна запропонувати базову логістичну модель сталого розвитку туризму, яка включатиме три варіанти: принципову, розширену та стратегічну моделі [4,122]. Принципова логістична модель сталого туризму (рис. 3) використовує три складники (логістичний потенціал туристичних ресурсів - ЛП ТР, логістичний потенціал матеріально-технічної бази туризму - ЛП МТБ та логістичний потенціал вхідного туристичного потоку - ЛП ТП), які з'єднані між собою згідно формули: $ЛП\ ТР > ЛП\ МТБ \geq ЛП\ ТП$. У ній перше рівняння є запобіжником першого ступеня щодо збереження туристичних ресурсів, а друге, крім того, що служить запобіжником другого ступеня, також має метою забезпечити бізнесову ефективність використання туристичних ресурсів. Також при цьому можливі інформаційні потоки двох типів: 1) від ЛП ТР до ЛП МТБ (інформація про обсяг максимально можливого потоку туристів для конкретного ресурсу (об'єкта), що надається державним органам (на нашу думку, вона обов'язково повинна вказуватися у рекреаційному паспорті ресурсу (об'єкта); 2) від ЛП МТБ до ЛП ТП (це інформація, яку туроператори, які зазвичай володіють матеріально-технічною базою туризму в дестинаціях, надають туристичним агенціям - скільки та які тури пропонуються до продажу). У цій моделі загальним показником сталого (збалансованого) розвитку туризму виступає поняття логістичного потенціалу (ЛП), яке по відношенню до рекреаційних і туристичних ресурсів означає максимально можливу кількість відвідувачів (туристів) за певний період часу (день, місяць, сезон, рік), яка б не зашкодила стану

туристичного ресурсу (об'єкта), екологічній ситуації та забезпечила необхідний рівень комфорту для туристів і не завдала шкоди умовам життя місцевого населення. При цьому слід враховувати, що у разі перевищення логістичного потенціалу туристичних ресурсів виникають різноманітні ризики, зокрема: а) екологічний (погіршення стану природного середовища); б) деструктивний (пошкодження туристичного ресурсу (об'єкта); в) медичний (погіршення самопочуття і здоров'я туристів); г) безпековий (загострення проблеми безпеки туристів). Логістичний потенціал туристичних ресурсів рекомендується визначати з урахуванням їх поділу на природно-рекреаційні, культурно-історичні, подієві та штучно створені (кожен з них, своєю чергою, має подальший поділ та особливості визначення логістичного потенціалу).

Рис. 3. Принципова логістична модель сталого розвитку туризму [4,66]

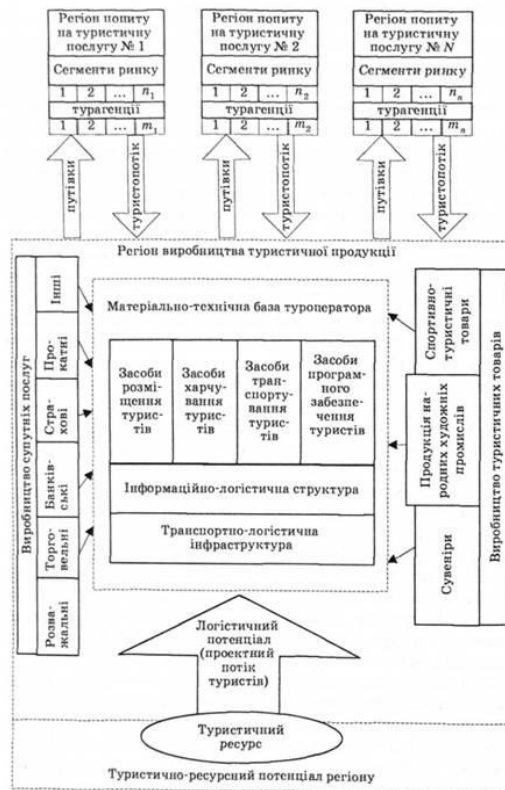

Рис. 4. Розгорнута логістична модель сталого розвитку туризму (авторська розробка за [4,74])

Наступним варіантом логістичної моделі сталого туризму є *розширена логістична модель* (рис. 4), яка, з одного боку, пов'язує регіони попиту на туристичні послуги з ресурсною базою туризму (вертикальний зв'язок), а з іншого – пов'язує розвиток матеріально-технічної бази туризму з виробництвом супутніх послуг та туристичних товарів у певній дестинації (пункті призначення), через яку проходить певний туристичний потік (горизонтальний зв'язок). Визначальним складником цієї моделі є туристично-ресурсний потенціал дестинації, який проявляється у моделі через логістичний потенціал туристичного ресурсу і визначає чисельність туристів та кількість турів, дані про які направляються в регіони попиту для продажу туристичних послуг. Оптимальний потік туристів у дестинації, визначений таким чином, узгоджується, з одного боку, з обсягом виробництва супутніх послуг (які включають розваги, торгівлю, банківську діяльність, страхування, прокат тощо), а з іншого - з обсягами виробництва туристичних товарів (сувенірів, товарів народних художніх промислів, спортивних та туристичних товарів). Теоретичною основою розширеної логістичної моделі є застосування у туризмі відомого у логістиці «PULL-підходу», який полягає у тому, що величина туристичного потоку в певному туристичному регіоні (дестинації) повинна регулюватися і визначатися логістичним потенціалом ресурсної бази туризму, тобто не перевищувати гранично допустимого рівня, після досягнення якого виникають різноманітні проблеми та ризики, що знижують якість відпочинку та ефективність туризму.

Нарешті, третім і останнім варіантом логістичної моделі сталого туризму є *стратегічна модель* (рис. 5), метою якої є визначення різновиду логістичної моделі сталого розвитку туризму в дестинації та відповідної стратегії розвитку останньої. Для цього попередньо слід здійснити логістичну оцінку туристичних ресурсів, тобто розрахувати логістичний потенціал ресурсної бази туризму (ЛП РБТ), визначити логістичний потенціал матеріально-технічної бази туризму (ЛП МТБ) та логістичний потенціал вхідного туристопотоку (ЛП ТП). Наступним кроком є складання логістичної моделі сталого розвитку туризму та визначення її різновидів, які можуть включати: а) модель розвитку туризму; б) кризову модель; в) модель розвитку МТБ. Для першого різновиду моделі дотримується наступне рівняння: $\text{ЛП РБТ} \gg \text{ЛП МТБ} \approx \text{ЛП ТП}$; для другого різновиду: $\text{ЛП РБТ} \ll \text{ЛП МТБ} \approx \text{ЛП ТП}$; для третього різновиду: $\text{ЛП РБТ} > \text{ЛП МТБ} < \text{ЛП ТП}$. Отже, модель розвитку туризму відповідає ситуації, за якої логістичний потенціал ресурсної бази туризму суттєво перевищує логістичний потенціал матеріально-технічної бази туризму і відповідного туристичного потоку (ЛП МТБ і ЛП ТП у більшості випадків - близькі величини). За цією моделлю рекомендується стратегія та відповідні заходи, скеровані на розвиток туризму в дестинації, через розвиток МТБ та посилення маркетингової та рекламної діяльності для більшого залучення туристів тощо. Навпаки, кризовий різновид моделі

виникає тоді, коли потенціал ресурсної бази туризму по відношенню до прийому туристів значно менше внаслідок надмірного туристичного навантаження (овертуризму), що стимулюється розвитком матеріально-технічної бази. Ця модель застосовує іншу стратегію, яка включає заходи щодо обмеження туризму шляхом стримування будівництва нових об'єктів МТБ та відповідно зменшення вхідного потоку туристів. Важливими складниками цієї моделі є також екологічні та просвітницькі заходи, спрямовані на збереження та відновлення ресурсної бази туризму та постійний контроль (моніторинг) її стану. Останній компонент є потрібним також у моделі розвитку туризму та у моделі розвитку МТБ (розглянута нижче), у яких також необхідно передбачити заходи зі збереження та підтримки сталого розвитку туризму у довгостроковій перспективі. Третім різновидом стратегічної моделі сталого туризму є модель розвитку матеріально-технічної бази туризму. На даний час вона спостерігається в основному в пострадянських країнах (включаючи Україну), коли є потужна ресурсна база туризму і значні туристичні потоки, але відстає розвиток матеріально-технічної бази туризму (радянський спадок) як за обсягами (потужністю), так і за якістю послуг (особливо у порівнянні з міжнародними стандартами). Логістична стратегія сталого туризму за цим різновидом моделі рекомендує, насамперед, заходи з термінового розширення туристичної МТБ у дестинації, що може принести значний соціально-економічний ефект та бізнесові прибутки за порівняно низьких витрат.

Туризм є одним з найбільш динамічних секторів економіки регіонів та міст. Актуальними проблемами в цьому відношенні є завдання забезпечення сталого розвитку туристичної індустрії в містах (або урботуризму). Особливо це стосується найпопулярніших напрямків серед туристів, зокрема столичних та історичних міст, які залучають значні туристичні потоки. Останнє означає збільшення туристичного навантаження на ресурсну базу існуючих міст, а також на всю міську економіку, населення, розвиток і природу. У цьому контексті завдання сталого розвитку туризму в містах вимагає консолідації зусиль різних наукових і практичних напрямів, серед яких важливе місце належить логістиці туризму, що вивчає потокові явища у туристичній галузі, виділяючи туристичний трафік (туристопотік), як головний потік, а фінансовий, інформаційний, товарний, кадровий, матеріальний потоки, як обслуговуючі (додаткові). Завданням логістики туризму в контексті сталого розвитку туристичної індустрії є регулювання головного потоку (туристопотоку), що забезпечить збереження ресурсної бази туризму в містах з метою сталого розвитку туристичної діяльності. Ця проблема зараз досить помітна не тільки в містах - найбільших туристичних центрах світу, але й у багатьох містах України. Це стосується, наприклад, Львова, Києва, Одеси та інших міст України - популярних туристичних центрів. Проблема туристичного перевантаження Львова останнім часом досить

відома, про що йшлося, зокрема, в авторських публікаціях [5; 6]. Тому, за нашою думкою, є на часі розробка комплексної логістичної стратегії сталого розвитку урботуризму в умовах «овертуризму». Ця стратегія, розроблена автором, базується на чотирьох концепціях (рис. 5). Перша - концепція децентралізації туризму, друга - концепція зворотної логістики, третя – концепція впливу маркетингу на логістику, четверта – концепція підвищення вимог до безпеки туристів.

Перша концепція передбачає необхідність ефективної логістичної організації туристичної території міста (ЛО ТТМ). Основними компонентами ЛО ТТМ є: 1) геологістична ідентифікація ресурсної бази туризму; 2) логістичне планування туристичних потоків; 3) логістичне проектування туристичної інфраструктури; 4) логістичне проектування ланцюгів постачання об'єктів туристичної інфраструктури.

Рис. 5. Стратегічна логістична модель сталого розвитку туризму (авторська розробка за [4,77])

Перший компонент охоплює географічну та логістичну ідентифікацію туристичних ресурсів міста. Географічна ідентифікація туристичної

ресурсної бази означає просторову локалізацію туристичних об'єктів. Вони діють як "туристичні магніти", які притягують туристичні потоки до певної міської території. Тому значна територіальна концентрація туристичних ресурсів (об'єктів) викликає надмірне зосередження (скупчення) туристів. Ці міркування слід враховувати при створенні та розміщенні нових туристичних об'єктів (музеїв, пам'ятників), які не слід "втискувати" до центральних ділянок міст, які вже і так перевантажені туристичними об'єктами. Отже, замість надмірної просторової концентрації туристичних об'єктів у центрах міст рекомендується їх просторова дисперсія. Логістична ідентифікація туристичних ресурсів означає розрахунок логістичного потенціалу кожного туристичного об'єкта, тобто максимально можливий туристичний потік, що не вплине на сталий розвиток туризму та стан туристичних ресурсів. При цьому слід розрізняти одночасну кількість туристів на об'єкті, їх чисельність за добу (з урахуванням коефіцієнта ротації), за місяць, за сезон, нарешті, за рік. Геологістична ідентифікація здійснюється з урахуванням поділу туристичних ресурсів (об'єктів) на: культурно-історичні (пам'ятки, музеї, театри тощо), архітектурні (історичні та сучасні), подієві (різноманітні заходи громадсько-культурно-розважального характеру). Другий компонент базується на визначенні розмірів і структури туристичних потоків та їх відповідних потреб, які можна поділити на потреби першого (лавки, смітєві баки, біотуалети, вулична їжа, обмін валюти тощо) і другого порядків (сувеніри, інформаційні та рекламні матеріали, преса, туристичні товари тощо). Третій компонент передбачає логістичне проектування мереж туристичної інфраструктури для задоволення потреб туристів, зокрема, потреб першого порядку (об'єкти туристичної інфраструктури, такі як ятки з вуличною їжею, пункти обміну валют тощо), потреб другого порядку (об'єкти туристичної інфраструктури, такі як сувенірні магазини, кіоски преси та інформаційних матеріалів, магазини туристичних товарів тощо), а також відповідної логістичної та транспортної інфраструктури для задоволення потреб мереж інфраструктурних об'єктів першого та другого порядків, а також збирання та вивезення відходів. Четвертий компонент передбачає логістичне проектування ланцюжків поставок для забезпечення потреб мереж туристичної інфраструктури першого і другого порядків з логістичними та транспортними компонентами у їхньому складі, враховуючи особливості їх розташування в місті та потреби у зборі та вивезенні туристичних відходів.

Ці питання дуже актуальні для Києва, де збільшення туристичного навантаження на ресурсну базу міського туризму вже призвело до випадків фізичного знищення деяких з найбільш відвідуваних туристичних об'єктів. Це стосується не тільки старовинних споруд Києва, але й тих, які нещодавно були відновлені. Такі випадки включають, наприклад, не тільки фонтан Самсона на Подолі, а й пам'ятник Магдебурзького права, що

розташований на Набережному шосе, недалеко від Поштової площі. Що стосується Львова, то тут таких випадків менше (можливо, через якісне історичне австрійське будівництво), але вони все ж таки теж є.

У Львові є багато інших проблем, серед яких головною є видалення сміття. Після пожежі на полігоні Великі Грибовичі влітку 2016 р. Львів не знав, куди вивозити свої відходи, обсяг яких природно зріс із збільшенням чисельності туристів. Не дивно, що туристичний рекорд Львова (2,6 млн. туристів у 2017 р. - перше місце серед міст України) співпав з «смітцевою кризою» у цьому місті. Таким чином, використання *другої концепції, тобто концепції зворотної логістики*, має метою забезпечити повну переробку загальної кількості міських відходів, зокрема твердих побутових відходів. Зауважимо, що слід виокремлювати міські комунальні відходи та такі, що є результатом перебування туристів. Доказом того, що туристичні відходи займають значну частку в загальноміському обсязі відходів, є їхнє пікове збільшення, особливо у центральних районах міст, після будь-яких свят (мінімум на третину). Наприклад, з центру Києва після фінального матчу Ліги чемпіонів 26 травня 2018 р. за один день було вивезено більше 212 тонн сміття! Слід зазначити, що існує певна специфіка проблеми збирання сміття у місті, його вивезення та переробки. Так, збирання сміття має свої особливості залежно від відстані від центру міста (у центрі його більше); вивезення відходів з міста може здійснюватися або на звалища (смітцеві полігони), або на підприємства для спалювання та утилізації відходів; розташування підприємств з переробки відходів може бути у межах міста чи за його межами, нарешті ці підприємства можуть відноситися до спеціалізованих закладів або закладів інших галузей, таких як целюлозно-паперова (целюлозно-паперові - ЦПК та картонажно-паперові комбінати - КПК). Знання з географії целюлозно-паперової та скляної промисловості можуть допомогти у вирішенні проблеми вивезення відходів з міст та їхньої подальшої переробки. Так, біля Львова розташований Жидачівський ЦПК, а біля Києва - Обухівський КПК і Гостомельський скляний завод, які купують значну частину сировини (до третини) за кордоном. І це у той час, коли у Львові, як і у Києві існують великі проблеми з вивезенням та переробкою твердих побутових (включаючи макулатуру) та інших (включаючи скляні та пластикові пляшки) видів відходів.

Відзначимо, що туристи залишають після себе багато відходів, особливо у центрі міст. Це прямі відходи. Крім цього, є непрямі відходи, це відходи готелів, ресторанів, кафе, яких у центрі Львова в останні роки з'явилися багато. Ці відходи вимагають також ефективних технологій збору, вивезення та переробки - така можливість забезпечується "зворотною логістикою". У Львові враховували необхідність розміщення сміттєвих баків біля кожної лавки в центрі (при цьому сміттєві баки - художньо оформлені та виготовлені місцевими майстрами), але ефективних шляхів для вивезення твердих відходів з міста та їхньої

подальшої переробки не було передбачено. Тим часом щоденна кількість відходів у Львові становить 600 тонн. Зазначимо, що проблему міських відходів у цьому місті можна вирішити на основі двох підходів - транспортного та логістичного. До недавнього часу переважав перший підхід, який полягав у наймі транспортних посередників (компаній), які зобов'язувалися (за дуже пристойну оплату) знайти відповідні полігони і вивезти туди міські відходи. Але, як показав досвід, коли львівське сміття потрапляло майже в усі регіони України, це не вирішувало проблеми відходів. І лише нещодавно керівництво міста звернулося до логістичного підходу, тобто до використання "зворотної" логістики, коли були проаналізовані не тільки вхідні потоки до міста (включаючи потоки туристів, товарів, сировини, палива тощо), а й вихідні потоки (серед них потоки відходів). Логістична наука та практика розробили пропозиції щодо ефективного управління такими потоками та їх комплексної переробки на спеціалізованих закладах (підприємствах з переробки відходів). Такі підприємства можуть бути збудовані за відносно короткий час, а відповідні інвестиції можуть бути як міжнародними, так і внутрішніми. Саме такий досвід репрезентує Київ, де обсяг відходів становить 3000 тонн на добу, але їх зберігання та переробка успішно здійснюються, по-перше, на полігоні біля с. Підгірці; по-друге, на Бортницькій станції аерації (БАС); і по-третє, на сміттєспалювальному заводі "Енергія", що у Дарниці. Київ активно залучає міжнародні досвід та інвестиції, тому БАС нині модернізується за участю японських компаній, а у м. Фастів побудовано завод з переробки пластикових відходів з китайською участю (відповідно, в Києві створено пункти збирання пластику). Наступну ідею нової технології управління міськими відходами мер Києва В.Кличко привіз із відрядження до Берліна. Це встановлення у місті підземних сміттєвих баків, які поступово замінять традиційні контейнери для сміття. Таким чином, старі урни, які ще «працюють» в столиці України і не відповідають потребам киян і гостей міста, будуть замінені новими сучасними. Цей досвід вже використовують і у Львові.

Третя концепція відображає ще один проблемний аспект «овертуризму», пов'язаний з різким збільшенням кількості туристів у Львові, про який попереджали американські експерти, які допомагали у розробці Туристичної концепції Львова: як тільки туризм почне динамічно розвиватися, серед гостей міста з'являться ті, хто завітав за інтим-послугами. Подібний шлях пройшли багато міст світу, які розвивали туризм. Щорічно, за даними ЮНВТО, у світі більше 3 млн. туристів подорожує з метою сексуальних послуг, а оборот цієї "галузі" оцінюється обсягом 100 мільярдів доларів США. Звісно, секс-туризм розвивається переважно у бідних країнах, куди туристи з заможних країн подорожують з певними цілями. Популярне італійське видання *La Repubblica* присвятило статтю сучасним сексуальним DESTИНАЦІЯМ світу, серед яких, поряд з Таїландом, Бразилією, Камбоджею, Кубою, Бангладеш, Колумбією

та Болгарією, також згадується Україна. До недавнього часу до українських міст, де існував інтим-туризм, як вважає La Repubblica, відносили Одесу, Київ, Харків. Львів відносно недавно приєднався до них, хоча до Другої світової війни це було сервісне місто з численними готелями, ресторанами, казино. "Це був європейський Лас-Вегас", - розповідає про тогочасний Львів відомий ресторатор А.Худо, співзасновник львівського холдингу емоцій "FEST". З сучасним розвитком туристичної та курортної інфраструктури м.Львів знову повертається до довоєнної господарської структури, і це викликає занепокоєння у деяких містян. А. Худо також зазначає, що потік секс-туристів до Львова різко збільшився після останньої девальвації гривні, коли відпочинок в Україні став доступним навіть для іноземців з скромними доходами [7]. «Сприяє» цьому процесу швидкий розвиток туристичної інфраструктури міста в останні роки з багатьма розкішними готелями, клубами та ресторанами, а також географічна близькість до країн ЄС, безвізовий режим з Україною, збільшення розмаїття польотів до Львова з багатьох країн, включаючи бюджетні авіакомпанії. За цих умов, на нашу думку, завдання влади та представників національної та регіональної туристичної індустрії полягає у тому, щоб Україна (зокрема, її найбільші міста, такі як Київ, Львів, Одеса, Харків тощо) пов'язувалась в уяві іноземців передусім з історичними та архітектурними цінностями, природними ресурсами, гастрономією та культурою.

Можна запитати, де ж тут зв'язок з логістикою? Відповідь наступна: метою логістики є дослідження поточних процесів у господарстві з метою їх оптимізації. Економічні потоки (включаючи потоки туристів) пов'язують між собою такі складники ринку, як попит і пропозицію. Виробництво (пропозиція) застосовує різноманітні маркетингові та рекламні технології, щоб привабити споживачів з їхнім платіжоспроможним попитом. З іншого боку, як відомо, буде попит – буде і пропозиція. Але якщо немає пропозиції та її маркетингової підтримки, то попит зменшиться, або зникне взагалі. Застосовуючи ці міркування до ситуації з інтим-туризмом у Львові та інших великих містах - туристичних центрах України, можна передбачити, що якщо не буде активної реклами пропозиції з боку закладів відповідної інфраструктури (нічних клубів, джентльмен-клубів, стрип-барів тощо), то і потоки туристів-споживачів цього "тур-продукту" істотно зменшаться.

Нарешті, четверта концепція - підвищення вимог до проблем безпеки туристів відображає необхідність застосування підвищених вимог до безпеки туристів в умовах зростання їх кількості («овертуризму»), коли, за логікою, слідує і зростання частоти різноманітних випадків, пов'язаних з порушеннями правил безпеки туристів, що може призвести до трагічних випадків та, навіть, загибелі людей. Основні положення цієї концепції передбачають: а) розробку підвищених вимог до безпеки туристів у умовах «овертуризму», зокрема у сферах їхнього проживання та харчування; б)

постійний та суворий контроль безпеки проживання туристів, особливо на приватних квартирах та апартаментах; в) такий же контроль безпеки харчування туристів, особливо щодо його організації та устаткування яток з «вуличною їжею» у найбільш популярних серед туристів локаціях міст. Приклади нехтування наведених положень з наступними трагічними наслідками, на жаль, трапилися у Львові на початку 2019 р. Так, у січні того року вибухнула ятка з шаурмою внаслідок неправильної експлуатації газового балону, і це трапилось на проспекті Свободи недалеко від Оперного театру (загинула одна людина – працівник кіоску, але ж скільки було налякано, у т.ч. туристів). Наступна трагічна подія, що призвела до загибелі двох українських туристів (з Києва) від угарного газу, була пов'язана з наймом ними приватної квартири з аварійним станом газового опалення.

Рис.6. Концептуальна база комплексної логістичної стратегії сталого розвитку урботуризму в умовах «овертуризму» (авторська розробка за [5;6;7])

Висновки. Динамічний розвиток урботуризму в умовах «овертуризму», що нині спостерігається в Україні та світі, викликає низку проблем, серед яких можна відзначити туристичне перевантаження міст, особливо їх центральних та історичних частин; руйнування багатьох історичних і архітектурних об'єктів та пам'ятників; збільшення обсягу

міських відходів, у тому числі туристичних; випадки інтим-туризму; недотримання правил безпеки туристів у сферах їхнього проживання та харчування з трагічними наслідками тощо. Рішення більшості з цих проблем можливе на основі застосування комплексної логістичної стратегії, запропонованої автором. Отже, логістичний підхід, застосований, зокрема у "Концепції туристичної децентралізації м.Львова", має бути поширений на всі інші аспекти туристичного господарства міста, включаючи управління відходами, використання новітніх технологій та залучення національних та міжнародних інвестицій. Ці рекомендації стосуються не тільки Києва та Львова, але й інших міст - значних туристичних центрів України - Харкова, Дніпра, Одеси тощо.

Список використаних джерел:

1. Руднева М.Г. Світові тренди розвитку туризму у 2018 р. Актуальні проблеми регіональних досліджень: Матеріали III Міжнар.наук.-практ.інтернет-конф. Луцьк: Вежа-Друк 2018. С.49-53.
2. Overtourism? Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions. : UNWTO Library, 2018.URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf>
3. Skift Company. URL: <https://skift.com/about/>
4. Смирнов І.Г. Логістика туризму: навч.пос. К.: Знання, 2009. С.74
5. Смирнов І.Г. Маркетинг у туризмі: навч.пос. К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. С.195
6. Смирнов І.Г. Комплексний логістичний підхід до сталого розвитку міського туризму. Туризм і гостинність: стан, проблеми, перспективи: матер. IV Міжн. наук.-практ. конф. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, видавець Третьяков О. М., 2018. С. 80-85
7. Иванова Е.В. 50 оттенков Львова. Новое время страны. № 19. 2018. С.38-41

Список использованных источников:

1. Руднева М.Г. Мировые тренды развития туризма в 2018 г. Актуальные проблемы региональных исследований: Материалы III Междунар.наук.-практ.интернет-конф. Луцк: Вежа-Друк 2018 С.49-53.
2. Overtourism? Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions. : UNWTO Library, 2018.URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf>
3. Skift Company. URL: <https://skift.com/about/>
4. Смирнов И. Логистика туризма: учеб.пос. К.: Знання, 2009. С.74
5. Смирнов И. Маркетинг в туризме: учеб.пос. К.: КНУ имени Тараса Шевченко, 2016. С.195
6. Смирнов И. Комплексный логистический подход к устойчивому развитию городского туризма. Туризм и гостеприимство: состояние, проблемы, перспективы: матер. IV Межд. наук-практической. конф. Черкасы: ЧНУ имени Богдана Хмельницкого, издатель Третьяков А. М., 2018. С. 80-85
7. Иванова Е.В. 50 оттенков Львова. Новое время страны. № 19. 2018. С.38-41

References:

1. Rudneva MG. World trends in tourism development in 2018. Actual problems of regional studies: Materials III International scientific-practical. Internet conference. Lutsk: Vezha-Printing 2018, pp. 49-53.
2. Overtourism? Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions. : UNWTO Library, 2018.URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf>
3. Skift Company. URL: <https://skift.com/about/>
4. Smyrnov I.G. Logistics in tourism: text-book. K.: Znannya, 2009. p.74
5. Smyrnov I.G. Marketing in tourism: text-book. K.: KNU named after Taras Shevchenko, 2016. p.195
6. Smyrnov I.G. Complex logistic approach to the sustainable development of urban tourism. Tourism and hospitality: state, problems, perspectives: mater. IV International sci. pract. conf. Cherkasy: ChNU named after Bogdan Khmelnytsky, publisher Tretyakov O. M., 2018. P. 80-85
7. Ivanova E.V. 50 shades of Lviv. Novoye vremya strany. No. 19. 2018. С.38-41

УДК 338.485:338.583 (477.82-2)

Терлецька Оксана Василівна

Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені
С. З. Гжицького, м. Львів, Україна, e-mail:
Oksanater1989@gmail.com

Кушнір Леся Павлівна,
кандидат економічних наук, доцент

Львівський національний університет
ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького,
м. Львів, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В МЕЖАХ МІСТ

Мета. Розкрити особливості формування перспектив розвитку туризму в межах туристично привабливих міст у тому числі на бальнеологічних територіях.

Результати. Показана перспективність таких територій для такого виду туристичної діяльності, оскільки для них притаманні розміщення у межах відносно задовільному стані лісових ландшафтів, доступність для будь-яких груп туристів, розвинена інфраструктура й водночас наявність екологічних проблем, які часто потребують нагального вирішення. Таким чином – це території де існують передумови для отримання естетичних преференцій, пізнавальних основ, а також екологічно спрямованих знань під час здійснення туристичних маршрутів.

Наукова новизна полягає у розробці теоретико-методологічних та методичних засад виокремлення туристичних регіонів як об'єкту дослідження, виявлення їх специфічних особливостей та закономірностей функціонування.

Практична значимість полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні механізмів формування та реалізації стратегії розвитку туризму в межах міст.

Ключові слова: міський туризм, бальнеологічні території, туристичні ресурси міст.

УДК 338.485:338.583 (477.82-2)

Терлецкая Оксана Васильевна

Львовский национальный университет
ветеринарной медицины и биотехнологий имени
С.З. Гжицкого, г. Львов, Украина, e-mail:
Oksanater1989@gmail.com

Кушнир Леся Павловна
кандидат экономических наук,
доцент

Львовский национальный университет
ветеринарной медицины и биотехнологий имени
С.З. Гжицкого, г. Львов, Украина

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ПРЕДЕЛАХ ГОРОДОВ

Цель. Раскрыть особенности формирования перспектив развития туризма в пределах туристически привлекательных городов в том числе на бальнеологических территориях.

Результаты. Показана перспективность таких территорий для такого вида туристической деятельности, поскольку для них характерны размещения в пределах относительно удовлетворительном состоянии лесных ландшафтов, доступность для любых групп туристов, развитая инфраструктура и одновременно наличие экологических проблем, которые часто требуют неотложного решения. Таким образом - это территории, где существуют предпосылки для получения эстетических преференций, познавательных основ, а также экологически направленных знаний при

осуществлении туристических маршрутов.

Научная новизна заключается в разработке теоретико-методологических и методических основ выделения туристических регионов как объекта исследования, выявления их специфических особенностей и закономерностей функционирования.

Практическая значимость заключается в теоретико-методологическом обосновании механизмов формирования и реализации стратегии развития туризма в пределах городов.

Ключевые слова: городской туризм, бальнеологические территории, туристические ресурсы городов.

UDC 338.485:338.583 (477.82-2)

Terletska Oksana Vasylivna

Lviv National University of Veterinary Medicine
and Biotechnology named after S. Z. Gzhytsky, Lviv,
Ukraine, e-mail: Oksanater1989@gmail.com

Kushnir Lesya Pavlovna

Candidate of economic sciences,
Associate Professor

Lviv National University of Veterinary Medicine
and Biotechnology named after S.Z. Gzhytsky, Lviv,
Ukraine

PERSPECTIVES FOR TOURISM DEVELOPMENT WITHIN THE CITIES

Goal. To reveal the peculiarities of forming the prospects of tourism development within tourist attractable cities, including in balneological areas.

Results. The perspectives of such territories for such kind of tourist activity are shown, because they are characterized by the placement within the relatively satisfactory state of forest landscapes, accessibility for any groups of tourists, developed infrastructure and, at the same time, the presence of environmental problems that often require urgent solution. Thus, it is a territory where there are prerequisites for obtaining aesthetic preferences, cognitive bases, and ecologically oriented knowledge during the implementation of tourist routes.

The scientific novelty consists in the development of theoretical and methodological and methodological principles of distinguishing tourist regions as objects of research, revealing their specific features and regularities of functioning.

Practical significance consists in theoretical and methodological substantiation of mechanisms of formation and implementation of the strategy of tourism development within cities.

Key words: city tourism, balneological territories, tourist resources of cities.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Міські території з їхніми історичними пам'ятками, унікальними місцями, сакральними об'єктами тощо вже давно стали місцями інтенсивного туристичного відвідування. Безумовно найбільш відомими у цьому плані є Київ, Львів, Одеса, Чернігів, Чернівці й інші значні міста з добре розвиненою туристичною інфраструктурою. Водночас такі невеликі міста як Чигирин, Суботів, Хуст, Борислав, Дрогобич вже значний час приваблюють туристів своїми історичними і сакральними пам'ятками.

У наш час інтенсивно почав розвиватися міський промисловий туризм. Прикладом можуть послугувати міста Кривий Ріг, Запоріжжя, Дрогобич та багато інших промислових міст.

До особливого розряду туристичної привабливості належать міста

туристично-бальнеологічного спрямування. Прикладом можуть послугувати міста на відомих бальнеологічних територіях, наприклад, пов'язані з чисельними бальнеологічними водами типу «Нафтуса», які попри певне антропогенне навантаження, переважно у вигляді міських і селищних забудов і оздоровчих закладів, характеризуються збереженістю природного потенціалу, особливо поблизу бальнеологічних джерел. Це дає можливість з туристично-рекреаційною метою ознайомлення з корінними й умовно-корінними фітоценозами регіону, а також з різноманіттям ландшафтних систем на яких вони знаходяться. Водночас така діяльність не передбачена контрольними закладами санаторно-курортного профілю, навіть не дивлячись на те, що туристично-рекреаційна активність тут може послугувати непоганою рекламою для розвитку самої бальнеологічної промисловості. На сьогодні питання узгодження бальнеологічної й туристично-рекреаційної діяльності на міських бальнеологічних територіях залишається вкрай слабо розробленим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Міський туризм характеризується розвитком туристичної діяльності на територіях з наявністю готової туристичної інфраструктури. При цьому це не лише туризм, якій полягає у подорожах по туристично-привабливих місцях міст, він характеризується значним пізнавальним потенціалом й часто поєднується з іншими видами туризму, наприклад, екотуризмом, який має завдання максимально не впливати на територію, а сконцентруватися на екоосвіті. При цьому розвиток екотуризму часто розглядають як важливий засіб збереження довкілля для майбутніх поколінь. Щодо суто бальнеологічних територій, то вони окрім пізнавальних і загальних природоохоронних функцій спрямовані на збереження у відносній недоторканості природного потенціалу навколо бальнеологічних (лікувальних) джерел (так для Трускавецько-Східницького регіону це джерела групи «Нафтуса»).

На сьогодні цю проблему досліджено у багатьох наукових напрацюваннях: Мандер Ю. Є., 1982; Burgman M. A., Lindcnmaycr D. B.; Руденко Л. Г., Вачевський М. В., Свінцов О. М., Кузнецов В. Ф.; Горленко, Олещенко; Кекушев В. І., Сергеев В. П., Степаницкий В. Б.; Вишневський В. П. та інші. Водночас щодо міських туристично цінних територій такі праці не чисельні й тому проблема залишається відкритою.

Метою дослідження є окреслення проблемних ситуацій, які виникають під час експлуатації туристично цінних міських територій у тому числі під час їх пізнавального туристичного експлуатування, а також розробка можливих оптимізаційних заходів.

Виклад основного матеріалу. Трускавецько-Східницький бальнеологічний регіон характеризується найбільшими запасами мінеральних вод з усіх відомих типів, а також значні поклади лікувальних грязей та озокериту на основі яких розвивається значний за потужністю санаторно-курортний комплекс у Трускавці та Східниці. Сприятливі

кліматичні умови, різноманіття передгірських та гірських ландшафтних систем, багата історико-культурна спадщина й головне наявність значної кількості лікувальних мінеральних джерел не лише сприяють зростаючому лікувально-оздоровчому використанню регіону, а й розвитку туризму екологічного спрямування.

Попри бальнеологічну відомість Трускавецько-Східницького регіону він також характеризується значним потенціалом для пізнавального туризму (як історично промислові й сакральні місця). Так, наприклад, місто Борислав, яке розміщене на площах Бориславсько-Покутського покриву, характеризується наявністю родовищ газу, нафти, озокериту, менілітових сланців, солі а також тут існує десять джерел мінеральних вод типу «Нафтуса». Варто нагадати, що саме на нафтових промислах Борислава ґрунтується відомий твір Івана Франка «Борислав сміється». Водночас місто Борислав характеризується значним сакральним потенціалом, який може бути задіяний для розвитку міського туризму. Найбільшими сакральними пам'ятками Борислава є: церкви Святого Івана Хрестителя та Покрови Пресвятої Богородиці (район Губичі); церква зберігання мощів святого Миколая (район Тустановичі); храм Успення Пресвятої Богородиці з вітражами авторства Петра Холодного (старшого). Саме в цих храмах зберігаються мощі багатьох біблійних святих і в тому числі Святого Валентина.

Водночас зростаюча в регіоні рекреація і туризм приводять до підвищення навантаження на природні територіальні системи, насамперед ті, що перебувають у безпосередній близькості з лікувальними джерелами. Оскільки туризм і рекреація в межах бальнеологічних територіях надзвичайно взаємопов'язані, то варто нагадати, що поняття «рекреація» означає систему заходів, пов'язану із використанням вільного часу людей для оздоровчої, культурно-пізнавальної і спортивної діяльності на спеціальних територіях. Необхідною умовою рекреації є наявність рекреаційного потенціалу (ресурсу) [7].

Як рекреація так і туризм, у тому числі екологічний, спираються на наявність відповідного потенціалу. В якості рекреаційного потенціалу розуміють сукупність природних, культурно-історичних і соціально-економічних передумов організації рекреаційної діяльності на певній території, тобто це певний обмежений запас рекреаційних ресурсів, доступний для використання.

Потенціал туристично-екологічної діяльності є сукупністю природних, матеріальних і культурних ресурсів у забезпеченні отримання учасниками туристично-екологічної діяльності відповідного обсягу передумов у процесі їх використання.

Обидва потенціали, як взаємопов'язана потенційна діяльність рекреантів і екотуристів мають спрямовувати їх вплив на природу в межах збереження середовище формувального потенціалу як здатність середовище формувальних геосистем виконувати середовище формувальні

функції [8]. Сутність такого потенціалу має бути екологічною, тобто він має відображати міру здатності задовольняти потреби не тільки людини як частини живої природи, а й самої природи у первинних (тобто не пов'язаних з виробництвом) засобах існування – світлі, теплі, повітрі, питній воді, їжі, біотичному й ландшафтному різноманітті у природних умовах відпочинку, духовного розвитку.

Окрім усього іншого екотуристичний потенціал бальнеологічних територій має відповідати гуманістичним цілям, бути гуманістично орієнтованим. Тобто він має відповідати позитивному духовно-моральному, етико-естетичному ефекту, що впливає із взаємодії людини і природи. Наслідком такої взаємопов'язаності природи, етносу та його історії, відповідно, стають ментальні цінності народу, а також існуюча на відповідній території система контролю. Під гуманістично-ресурсним потенціалом таких територій розуміють їхні природні особливості (звичайні й значні), здатні викликати людські почуття, пізнавальний або науковий інтерес, впливати на формування особистості. Сутність гуманістично-ресурсного потенціалу багатопланова. Вона виявляється як цінність естетична, меморіальна, інформаційна (ідеальна) або краєзнавча, етноісторична, наукова цінність (матеріальна). Вивчення гуманістично-ресурсного потенціалу території сприяє гуманізації дійсності (наближення довкілля до потреб людини). На гуманістичному тлі території відбувається таїнство творення духовності людини, її громадянської позиції, екологічно грамотного світогляду, виховання почуття відповідальності перед сучасниками і нащадками за свою малу батьківщину, свій край, за Україну та планету загалом [3].

Якщо узагальнити такі характеристики потенціалів то можемо записати, що потенціалом туристичної діяльності у межах території міст є сукупність оцінок естетичних, пізнавальних або розважальних ресурсів, які можуть бути використані з туристично-рекреаційною метою (або вже використовуються) і які є можливість підсилювати. При цьому у процесі використання прогнозних оцінок впливу на довкілля міст повинна враховуватися їх екологічна спроможність, тобто здатність окремих природних компонентів (ресурсів) до самовідновлення [4]. Тобто необхідно застосовувати сукупність різноманітних оцінок, які дають можливість прогнозувати стан природного середовища після навіть такого незначного як туристична діяльність втручання.

Оскільки головна причина виникнення екологічного туризму (в тому числі на міських територіях) полягає у неврегульованості відносин у системі «суспільство-природа», або в туристичній інтерпретації «туризм-екологія» то під час туристичної експлуатації територій з бальнеологічними ресурсами (у нашому випадку Трускавець і Східниця) перед туристами стоїть також завдання врахування реального стану довкілля в межах знаходження мінеральних джерел, а у окремих випадках з пізнавальною метою попередньо оцінити такий стан і запропонувати

заходи щодо його поліпшення. Тобто в цьому випадку туризм з його значними рекреаційними й пізнавальними можливостями покликаний для формування свідомості туристів щодо охорони та раціонального використання природи в умовах коли це стає гостро необхідним.

Інтерпретуючи заповіді туристів, можемо скласти перелік головних принципів туристичної діяльності на бальнеологічно цінних міських територіях:

1. такі території можуть бути особливо вразливими, оскільки крім власного стану вони створюють умови для нормального функціонування мінеральних оздоровчих джерел;
2. саме тому ці території потребують первинного наукового підходу для їхнього аналізу в процесі туристичної діяльності;
3. крім фотографічної документації необхідно створювати, бажано за прийнятим стандартом, опис найбільш цінних ділянок вздовж туристичного маршруту;
4. керівництво туристичною групою бажано доручати людині, яка має екологічну освіту;
5. надавати туристам список чинників, які створюють негативний вплив на довкілля, насамперед у межах охоронних територій мінеральних джерел;
6. надавати туристам схему існуючих стежок і давати їм екологічно орієнтовану характеристику;
7. ознайомити туристів з існуючими регіональними програмами захисту довкілля на бальнеологічно цінних територіях;
8. підтримувати контакти з існуючими в регіонах організаціями, що сприяють захисту природи;
9. передавати отримані дані щодо негативного стану довкілля під час туристичної діяльності до природоохоронних та державних відповідних структур.

Як зазначає Ю. М. Дмитрук, «середовище міст за відповідного підходу може стати суттєвим джерелом задоволення матеріальних і духовних потреб людини.» Усвідомлення цього очевидного факту неминуче ставить туриста або рекреанта на позиції поваги до середовища міста. А на бальнеологічно цінних територіях до цього додається ще й дбайливе ставлення до природних ресурсів. Тобто такий туризм спрямований на формування у його учасників суспільної свідомості не тільки до отримання нових знань, а й до необхідності охорони й раціонального використання туристично цінних ресурсів й донесення це до інших верств суспільства.

Щодо Трускавецько-Східницького рекреаційного регіону, то тут ситуація значно загострюється. Головні ділянки з наявними мінеральними джерелами перебувають під безпосереднім антропогенним використанням вже впродовж значного часу. Саме тому довкілля навколо деяких джерел характеризується значною витоптуваністю, деградацією трав'яного й

чагарникового покриву, лінійною ерозією або заболочуванням. До деяких джерел, насамперед у Східницькій частині району, прокладені асфальтовані або бруковані стежки та навколо самих джерел екологічно негативна ситуація все одно спостерігається. До таких належать території навколо джерел № 1, № 3, № 15. Існують джерела довкілля яких складає виключно антропогенна територія (джерело № 10 і № 2с). Особливої уваги заслуговує джерело № 4. Це було одне з найбільш якісних і використовуваних джерел у лікувальній практиці Східниці, та після значної повені річка Східничанка зруйнувала джерело і його вважали втраченим. Тільки у 2017 році воно було знайдено й тепер для експлуатації потребує певного облагородження й можливо застосування охоронних інженерних споруд.

Відповідно до прийнятого трактування, екологічний туризм у тому числі в межах міст є формою активного відпочинку з екологічно значущим наповненням. Туристи отримують від такого спілкування не лише фізичний, психологічний, інтелектуальний та емоційний запас міцності, вони отримують суттєві екологічного спрямування знання з реальним практичним застосуванням. Для цього Трускавецько-Східницький рекреаційний регіон з численними мінеральними джерелами характеризується рядом переваг для розвитку саме такого туризму. До них належать:

- знаходження у легко доступному місці з добре розвиненою транспортною структурою;
- наявність мальовничої території в умовах Передкарпаття та Карпат;
- наявність значної кількості територій з мінімальним антропогенним навантаженням;
- наявність значної кількості мінеральних оздоровчих джерел, доступ до яких не складає труднощів;
- територія характеризується значною історією розвитку, наприклад одного з найбільших у ті часи у світі родовищ нафти, історією відкриття Східницьких мінеральних джерел тощо;
- регіон характеризується дуальністю в розвитку: давня за експлуатацією Трускавецька частина і молода, розвиваюча Східницька. Це надає можливість робити порівняння у часі експлуатації;
- можливість проведення туристичної діяльності з будь-якою чисельністю учасників;
- відсутність потреби у розбиванні наметового містечка;
- наближеність до лікарень у необхідних для цього випадках;
- наближеність до пунктів харчування.

Загалом варто відмітити, що міський туризм в Україні, як напрямок внутрішнього туризму, ще слабо розвинений й значною мірою хаотичний. Ще не сформований науково обґрунтований попит на такий вид

туристичних послуг, на фоні значної кількості міських туристів, які спрямовано бажають отримати емоційні преференції, відносно мало потенційних туристів, які готові витратити кошти, час і сили не тільки на спілкування з міським середовищем з екологічного аспекту, а й на його захист. Перспективним тут бачиться співпраця природоохоронних і владних структур Трускавецько-Східницького регіону з рядом вищих навчальних закладів Західного регіону України, насамперед Дрогобицького, Львівського та Івано-Франківського університетів.

Особливістю туристичної діяльності в Трускавецько-Східницькому регіоні є безпосередня наближеність до великих населених пунктів, насамперед міста Дрогобича, Борислава, Трускавця і Східниці. Це накладає певні обмеження й водночас необхідність більш обґрунтованих характеристик туристично пізнавального спрямування. Щодо бальнеологічно цінних територій, то тут варто звертати увагу й на чинники, які є екологічно загрозливими навіть там, де мінеральні джерела відсутні. До таких насамперед належать водойми. Оскільки вони перебувають у межах населених пунктів, то «традиційно» перебувають у негативному екологічному стані. Іншою загрозою є вирубування лісів, які виконували природоохоронну роль, наприклад стримували розвиток лінійної ерозії на гірських схилах.

Висновки. Трускавецько-Східницький рекреаційний регіон може бути доволі ефективно використаний для розвитку міського туризму, оскільки поряд з привабливою природою й розміщенням одних з найвідоміших мінеральних джерел тут є всі умови для ознайомлення з унікальною історією, сакральними пам'ятками, промисловістю міст. Водночас, саме на основі необхідності суворого екологічного контролю за довкіллям в районі міст з наявністю значної кількості мінеральних джерел існує можливість здійснення туристичної діяльності з чіткими науковими (екологічного спрямування) й пізнавально-практичними елементами. Наявність у регіоні значної кількості мінеральних джерел з різною інтенсивністю експлуатації, облаштування, потужності тощо, надає можливість здійснення пізнавального порівняння їх екологічного стану й задіяння необхідних природоохоронних заходів.

Загалом у наш час спостерігається тенденція до різкого зростання попиту на туристичну діяльність у межах міст, що потребує чітких наукових підходів на її реалізацію. Багатоплановість такої туристичної діяльності потребує відповідної підготовленості кадрів з її організації.

Список використаних джерел

1. Вачевський М. В., Свінцов О. М., Кузнецов В. Ф. Рекреаційні можливості Трускавецько-Східницького регіону. Український бальнеологічний журнал. – 2000. - №3-4. – С. 101-105.
2. Вишневецький В. І. Екологічний туризм. – К. : Інтерпрес ЛТД, 2015. – 140 с.
3. Гетьман В.І. Ландшафтно-гуманістична цінність заповідної природи. Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Географія. №2. – 2002. – С. 206-213.
4. Заиканов В.Г., Минакова Т.Б. Методические основы комплексной геоэкологической оценки

- территории. М.: Наука, 2008. – 81 с.
5. Кекушев В. П., Сергеев В. П., Степаницкий В. Б. Основы менеджмента экологического туризма. – М., 2001 – 284 с.
  6. Мандер Ю. Э. Природные учебные тропы как способ регулирования посещаемости национального парка. Уч. зап. Тартус. гос. ун-та. – 1982р. – Вып. 575. – С. 52-56.
  7. Нудельман М.С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования. – К.: Наукова думка, 1987. – 132 с.
  8. Позаченюк Е. А., Панкеева Т. В. Геоэкологическая экспертиза административных территорий. Большой Севастополь: Бизнес-Информ, 2008. – 296 с.
  9. Руденко Л. Г., Горленко И. А., Олещенко В. И. Украина на пути к устойчивому развитию (геоэкологические аспекты). – К.: Институт географии НАН Украины, 2000. – 29 с.
  10. Burgman M. A., Lindenmayer D. B. Conservation biology for the Australian environment. – Sydney, 1999. – 195 p.

Список использованных источников

1. Вачевський М.В., Свинцов А. Н., Кузнецов В. Ф. Рекреационные возможности Трускавецкая-Сходницького регіону. Український бальнеологічний журнал. - 2000. - №3-4. - С. 101-105.
2. Вишневський В. І. Екологічний туризм. - М.: Інтерпрес ЛТД, 2015. - 140 с.
3. Гетьман В.І. Ландшафтно-гуманістическа цінність заповідної природи. Научні записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Географія. №2. - 2002. - С. 206-213.
4. Заіканов В.Г., Мінакова Т.Б. Методическіе основи комплексної геоекологіескої оцінки території. М.: Наука, 2008. - 81 с.
5. Кекушев В. П., Сергеев В. П., Степаницкий В.Б. Основы менеджмента экологического туризма. - М., 2001 - 284 с.
6. Мандер Ю. Э. Природные учебные тропы как способ регулирования посещаемости национального парка. Уч. зап. Тартус. гос. ун-та. - 1982г. - Вып. 575. - С. 52-56.
7. Нудельман М. С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования. - М.: Наукова думка, 1987. - 132 с.
8. Позаченюк Е. А., Панкеева Т. В. Геоэкологическая экспертиза административных территорий. Большой Севастополь: Бизнес-Информ, 2008. - 296 с.
9. Руденко Л. Г., Горленко И. А., Олещенко В.И. Украина на пути к устойчивого развития (геоэкологические аспекты). - М.: Институт географии НАН Украины, 2000. - 29 с.
10. Burgman M. A., Lindenmayer D. B. Conservation biology for the Australian environment. - Sydney, 1999. - 195 p.

References

1. Vachevsky M. V., Svintsov O. M., Kuznetsov V. F. Recreational possibilities of Truskavets-Skhidnytsky region. Ukrainian Balneal Journal. - 2000. - No. 3-4. - P. 101-105.
2. Vishnevsky V. I. Ecological tourism. - K.: Interpress LTD, 2015. - 140 p.
3. Hetman V. I. Landscape-humanistic value of protected nature. Scientific notes of the Ternopil State Pedagogical University. Series: Geography. No. 2 - 2002. - P. 206-213.
4. Zaikanov V. G., Minakova T. B. Methodical bases of complex geoecological estimation of territory. M.: Nauka, 2008. - 81 p.
5. Kekushev V. P., Sergeev V.P., Stepanitsky V. B. Fundamentals of management of ecological tourism. - Moscow, 2001 - 284 pp.
6. Mander Y .E. Natural learning trails as a way to regulate the attendance of a national park. Uch zap Tartus state Un-that. - 1982 - Extract 575. - P. 52-56.
7. Nudelman M. S. Socio-economic problems of recreational use of nature. - K.: Scientific Opinion, 1987. - 132 p.
8. Pozazhenyuk E. A., Pankeeva T.V. Geoecological examination of administrative territories. Big Sevastopol: Business-Inform, 2008. - 296 p.
9. Rudenko L.G., Gorlenko I. A., Oleshchenko V. I. Ukraine on the Way to Sustainable Development (geoecological aspects). - K.: Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2000. - 29 p.
10. Burgman M. A., Lindenmayer D. B. Conservation biology for the Australian environment. - Sydney, 1999 - 195 p.

УДК 338.48:316.7: 379.8

Антоненко Володимир Степанович,
доктор географічних наук, професор,
Хуткий Володимир Олександрович

Київський університет культури, м. Київ,
Україна, e-mail: antvs@ukr.net
Київський університет культури, м. Київ,
Україна

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПОШИРЕННЯ САМОСТІЙНИХ ПОДОРОЖЕЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Метою статті є визначення основних соціокультурних і соціально-економічних аспектів виникнення та поширення самостійних подорожей, тенденцій у зміні вимог та очікувань подорожуючих за сучасних умов.

Методика. В основу проведених досліджень покладено аналітичний, порівняльно-географічний та синтетичний методи.

Результати. На основі глибокого аналізу друкованих і електронних інформаційних джерел отримано релевантну інформацію про вплив соціокультурних та соціально-економічних факторів середовища на поширення самостійних подорожей в сучасних умовах. Показано, що зростання інтересу різних верств населення до самостійної організації свого відпочинку або подорожей обумовило появу самостійних мандрівників або селф-туристів. Доведено, що основними об'єктивними чинниками, що вплинули на стрімкий розвиток самостійного туризму, окрім широкого впровадження в сферу туризму інформаційних технологій і телекомунікацій, стало зміна мотивації подорожей з переважним акцентом на міжкультурну комунікацію. Міжкультурна комунікація подорожуючих може та має покращити взаємини між націями, а також збагатити власну національну культуру на основі вивчення іншої культури, завдяки засвоєнню іншої мови.

Наукова новизна. Змістовно обґрунтовано вплив соціокультурного та соціально-економічного середовища на поширення самостійних подорожей в сучасних умовах. Набули подальшого розвитку знання про тенденції розвитку самостійного туризму за умов поглиблення глобалізаційних процесів.

Практична значимість. Отримані результати дослідження є важливою інформаційною базою для розвитку індустрії туризму в умовах сталого поширення самостійних подорожей. Врахування сучасних тенденцій в розвитку туризму необхідно при розробці ефективної маркетингової стратегії туристичного підприємства, диверсифікації його діяльності за умов зміни мотивацій та вимог споживачів туристичних послуг.

Ключові слова: соціокультурні та соціально-економічні аспекти, самостійні подорожі, організований туризм, селф-туристи.

УДК 338.48:316.7: 379.8

Антоненко Владимир Степанович,
доктор географических наук, профессор
Хуткий Владимир Александрович

Киевский университет культуры, г. Киев,
Украина, e-mail: antvs@ukr.net
Киевский университет культуры, г. Киев,
Украина

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ И СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАСПРОСТРАНЕНИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ ПУТЕШЕСТВИЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Целью статьи является определение основных социокультурных и социально-

экономических аспектов возникновения и распространения самостоятельных путешествий, тенденций в изменении требований и ожиданий путешествующих в современных условиях.

Методика. В основу проведенных исследований положены аналитический, сравнительно-географический и синтетический методы.

Результаты. На основе глубокого анализа печатных и электронных информационных источников получено релевантную информацию о влиянии социокультурных и социально-экономических факторов среды на распространение самостоятельных путешествий в современных условиях. Показано, что рост интереса различных слоев населения к самостоятельной организации своего отдыха или путешествий обусловило появление самостоятельных путешественников или селф-туристов. Доказано, что основными объективными факторами, повлиявшими на стремительное развитие самостоятельного туризма, кроме широкого внедрения в сферу туризма информационных технологий и телекоммуникаций, стало изменение мотивации путешествий с преимущественным акцентом на межкультурную коммуникацию. Межкультурная коммуникация путешествующих может и должно улучшить отношения между нациями, а также обогатить собственную национальную культуру на основе изучения другой культуры, благодаря усвоению иностранного языка.

Научная новизна. Обосновано влияние социокультурных и социально-экономических факторов на распространение самостоятельных путешествий в современных условиях. Получили дальнейшее развитие знания о тенденциях развития самостоятельного туризма в условиях углубления мировых глобализационных процессов.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются важной информационной базой для развития индустрии туризма в условиях устойчивого распространения самостоятельных путешествий. Учет современных тенденций в развитии туризма необходимо при разработке эффективной маркетинговой стратегии туристического предприятия, диверсификации его деятельности в условиях изменения мотиваций и требований потребителей туристических услуг.

Ключевые слова: социокультурные и социально-экономические аспекты, самостоятельные путешествия, организованный туризм, селф-туристы.

UDC 338.48:316.7: 379.8

Antonenko Volodymyr Stepanovych,
Doctor of Geographics, Professor
Volodymyr Khutkyy Oleksandrovych

Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine,
e-mail: antvs@ukr.net
Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine

SOCIO-CULTURAL AND SOCIAL-ECONOMIC ASPECTS OF EXTENSION OF INDEPENDENT TRAVELS IN MODERN CONDITIONS

The purpose of the article is to determine the main socio-cultural and socio-economic aspects of the emergence and spread of independent travel, trends in changing requirements and expectations of travelers in modern conditions.

Method. The basis of the conducted research is based on analytical, comparative-geographical and synthetic methods.

Results. On the basis of in-depth analysis of printed and electronic information sources, relevant information was obtained on the impact of socio-cultural and socio-economic factors on the spread of independent travel in modern conditions. It is shown that the growth of the interest of different sections of the population in the independent organization of their recreation or travel led to the emergence of independent travelers or self-tourists. It was

proved that the main objective factors that influenced the rapid development of independent tourism, in addition to the wide introduction of information technology and telecommunications in the sphere of tourism, was the change in the motivation of travel with a predominant emphasis on intercultural communication. Intercultural communication of travelers can and should improve relations between nations, as well as enrich their own national culture on the basis of studying another culture, through the absorption of another language.

Scientific novelty. The impact of the socio-cultural and socio-economic environment on the spread of independent travel in the modern conditions is substantiated substantially. Further development of knowledge about the tendencies of development of independent tourism in the conditions of deepening of globalization processes has been acquired.

Practical significance. The obtained results of the research are an important information base for the development of the tourism industry in the conditions of constant expansion of independent travel. The consideration of modern trends in the development of tourism is necessary in developing an effective marketing strategy for a tourist enterprise, diversifying its activities in the conditions of changing motivations and requirements of consumers of tourist services.

Keywords: socio-cultural and social-economic aspects, independent travels, organized tourism, selfy-tourists.

Постановка проблеми. Характерною особливістю туризму на сучасному етапі є виникнення альтернативних його видів, зокрема, самотійних подорожей (самотійного туризму). Саме вони відзначаються поширенням та значним інтересом у соціумі, оскільки мають велику кількість переваг перед організованим туризмом. Поширення самотійних подорожей в значній мірі обумовлено соціокультурним та соціально-економічним середовищем потенційних подорожуючих. Крім того, глобалізаційні виклики сучасності вимагають чіткого планування часу та фінансових витрат на рекреацію і подорожі. Все це обумовлює актуальність і необхідність дослідження даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти самотійних подорожей вже неодноразово опинялися в полі зору науковців. Серед багатьох праць можна виділити передусім статті Т.В.Рябової і Е.В. Ертмана, А. Базиленко, Т.І. Ткаченко, Г.Н. Ковальова, В. О. Виноградової, Е.В. Агамірової, К.А. Жураєва та інших. В більшості наукових праць розглядаються питання дефініції самотійного туризму, різні аспекти виникнення та поширення самотійних подорожей.

Постановка завдання. Визначити основні соціокультурні та соціально-економічні аспекти поширення самотійних подорожей на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. У туризмознавстві має місце сегментування туристичного ринку за різними ознаками: географічними, демографічними, соціокультурними, соціально-економічними, поведінковим, а також сегментування ринку на основі поєднання зазначених ознак. Сегментування за соціально-економічною ознакою давно відомо і застосовується в маркетингових дослідженнях ринку подорожей. Серед соціально-економічних характеристик потенційних

туристів найбільш важливими є рівень доходів, соціальний статус, рід занять і рівень освіти.

Відмінності в матеріальному становищі населення породжують неоднорідність туристського попиту. Порівняно певний клас заможних осіб прагне до дорогих турів з високим класом обслуговування. Вони зазвичай подорожують індивідуально або в складі нечисленних груп з особливими інтересами (*VIP*). Населення з більш скромним достатком купує тури по середнім і низьким цінам, що розраховані на масового споживача.

У туризмі при дослідженні споживчого ринку застосовуються, головним чином, три різновиди сегментування за поведінковою ознакою. Одна з них – сегментування по шуканим вигодам (перевагам). У туризмі найбільшим членуванням ринку по шуканим вигодам вважається поділ на відвідувачів з розважальними та діловими цілями. Ці два головних сегмента відвідувачів в свою чергу можуть бути розділені на більш дрібні ринкові аудиторії. Наприклад, багато з тих, хто їде відпочивати, прагнуть відірватися від повсякденної дійсності і компенсувати недолік фізичної активності. Інші розглядають туризм як засіб міжособистісного спілкування, і реалізують, таким чином, соціокультурний аспект подорожі. Їх дозвільна діяльність націлена на встановлення більш тісних комунікативних відносин з іншими відпочиваючими. Особливо допитливі туристи, які об'єднуються під девізом «культура, відкриття, життя», бажають отримати нову інформацію, збагатитися інтелектуально або на час змінити рід занять. Широке коло відпочиваючих потребує спокою, реабілітації після стресових ситуацій повсякденного життя. Є й такі туристи, які шукають в подорож можливість реалізувати свій творчий потенціал.

Незважаючи на економічну і політичну нестабільність в світі, тенденції розвитку самостійного туризму є досить позитивними. У сферу туристичної діяльності все активніше залучаються нові країни і регіони, що розвиваються випереджаючими темпами. Відзначається поява нових туристичних центрів і країн, цілком конкурентоспроможних традиційним туристським лідерам світу.

Продовжують розвиватися процеси глобалізації та локалізації, стійкого розвитку туризму, соціально відповідального відношення до здійснення туристичного бізнесу і до поведінки туристів на відвідуваних територіях (дестинації). Значну роль набувають доступні подорожі, які створюють можливості подорожувати широким верствам населення без фізичних, вікових, соціальних та інших обмежень.

У найближчому майбутньому очікується зростання попиту на активні види туризму (піші, водні, екстремальні) особливо серед молодих туристів; спеціалізовані та подієві поїздки; річкові та морські круїзи; короткострокове відвідування великих міст-мегаполісів. Традиційно успішно буде розвиватися пляжний і курортний відпочинок в екологічно

чистих і зручно розташованих DESTИНАЦІЇ. Розвиток отримують сегменти ринку осіб «третього віку» «четвертого віку», оздоровчих і освітніх поїздок [2].

Варто звернути увагу на зростання інтересу різних верств населення до самостійної організації і проведення свого відпочинку (подорожей), що обумовило появу самостійних мандрівників або селф-туристів. Можливості Інтернету сприяють тому, що зараз без допомоги туристичного агентства можна самостійно організувати подорож. Є велика кількість інтернет-сервісів, що надають допомогу в організації самостійної подорожі [6].

Різні дослідження показують, що високою мотивацією організації самостійної подорожі є можливість економії грошей з метою подорожувати частіше, проте присутні і інші види мотивацій – такі як зацікавленість в отриманні автентичного культурного досвіду життя серед місцевого населення іншої країни, «пригоди», «зустрічі з новими людьми», «вихід за загальноприйняті рамки» тощо.

В цілому, самостійний туризм слід розуміти як специфічний вид туристської діяльності, в рамках якого турист проявляє здатність і готовність здійснювати дії від свого імені, відповідно до власних соціально-культурних інтересів і потреб. Головною характерною рисою самостійного туризму є свобода вибору. Турист самостійно вибирає місце подорожі, його маршрут, кількість днів перебування, способи пересування і розміщення, типи харчування та екскурсійного обслуговування. Самостійний турист має можливість створювати програму власної поїздки, вибираючи найбільш бажані, що відображають його інтереси об'єкти відвідування в рамках поїздки. Тому варіативність маршруту і зміст програми подорожі можна розглядати в якості основної особливості самостійного туризму. Переваги, виклики та загрози самостійного туризму як альтернативи організованому туризму достатньо детально розглянуто в [1].

Основними соціально-економічними аспектами поширення самостійних подорожей є:

- відсутність страхів перед зарубіжжям. Тридцять років тому подорожі за кордон здавалися чимось незвіданим і лякаючим. Мало у кого з громадян пострадянського простору був достатній досвід закордонних подорожей. Це спонукало людей користуватися послугами туристичних агенцій – надійного і вірного провідника в незвіданому і незнайомому зарубіжному світі, який порадить гарне місце відпочинку, порекомендує комфортабельний готель, організовує цікаву екскурсію;

- дискредитація туристичних агентств і туроператорів. Однак з часом туристичні агенції та туроператори перестали бути надійними і вірними провідниками. Новини про банкрутство туристичних фірм і їх нездатності захистити своїх клієнтів в екстрених ситуаціях, численні негативні відгуки про туристичні компанії і періодично виникаючі скандали з їх участю підірвали довіру клієнтів до цих гравців ринку. Стало очевидно, що

навіть найвідоміші і популярні туристичні агентства не завжди здатні виправдати всі очікування туриста від відпочинку;

– міжнародний досвід та скасування візових обмежень. Завдяки спілкуванню з мандрівниками з інших країн і міжнародних сайтах про подорожі багато зараз зрозуміли, що планувати свій відпочинок самим виходить дешевше і ефективніше, ніж користуватися послугами туристичної агенції. Самостійні мандрівники не переплачують за подорож – адже у вартість будь-якого туристичного пакету закладена комісія агенції. Крім того, вони можуть розпланувати свій відпочинок, орієнтуючись виключно на власні смаки й уподобання, а не за шаблонами готових путівок;

– розвиток послуг для самостійних мандрівників. На зміни в свідомості і поведінці споживачів відреагувало і бізнес-середовище. Зараз стрімко розвивається індустрія послуг для самостійних мандрівників: від продажу авіаквитків і бронювання готелів до оренди автомобілів і яхт. Гравці ринку постійно вишукують нові способи зацікавити і утримати клієнтів, заманюють їх цікавими пропозиціями і вигідними цінами [3].

Так, майже 60% китайських споживачів як і раніше вважають за краще подорожувати по пакетних турах до напрямків на далекі відправлення, головним чином через мовні бар'єри, але все більше молодих відвідувачів, особливо «покоління міленіумів», мають бажання подорожувати як *FIT (Fully Independent Travelling /Free Individual Traveler)*. *FIT*-туризм - це індивідуальний туризм, необмежений рамками туристичних пакетів і шаблонами туристичних компаній. *FIT*-туризм спрямований на задоволення індивідуальних переваг клієнта і розширення можливостей мандрівника. Це дає їм можливість створювати власні індивідуальні маршрути, не пов'язані з жорсткими графіками [8].

Зростання подорожі *FIT* далі демонструють дані, що свідчать про зростання обсягу інтернет-орендної оренди в Інтернеті на суму 2,1 мільярда доларів, що в 2016 р. збільшився на 88,6 відсотка. За даними Trip Advisor China, майже половина китайських *FITs* планує в найближчі роки збільшити кількість поїздок за кордон, а 52% респондентів відмітили можливість збільшити тривалість подорожі. В даний час 40% подорожуючих проживають за кордоном 4-6 ночей.

За прогнозами, «Покоління міленіумів», дадуть до 55% збільшення споживчих витрат Китаю протягом наступних п'яти років. У порівнянні з їхніми батьками, *FITs* є кращими освіченими, багатшими та мають кращі мовні навички. Вони, як правило, використовують онлайнові ресурси, такі як web-сайти огляду подорожей, web-сайти призначення та облікові записи в соціальних мережах, такі як WeChat, для планування подорожей маршрутів. Програми для мобільних платежів, такі як WeChatPay, все частіше стають невід'ємною частиною їхнього способу життя та подорожей. Крім того, *FITs* також мають зростаючий апетит до цілісних, досвідчених відпусток. Ці канікули включають в себе такі заходи, як

місцеві тури, тури на велосипеді, самотійні тури, вибір нових екзотичних кухонь (страв), відчуття місцевого життя, виявлення визначних пам'яток "далеких від пробитих шляхів" та відвідування культурних заходів, таких як театр та концерти. Ця категорія подорожуючих готова платити більше, щоб зупинитися у висококласних готелях та пообідати в ресторанах високого класу.

Також на підйомі категорія *Semi-FIT*. Подібно до *FIT*, напів-*FITs* планують свої власні маршрути і досліджують напрямки самотійно, але використовують послуги групових автобусів як форми транзиту з одного пункту призначення до іншого. Збільшення подорожей *FIT* і *Semi-FIT* - це важливих аспект для периферійних готелів та визначних пам'яток, які можуть отримати більшу користь від мандрівників з більш витонченими смаками.

В останні роки спостерігається збільшення використання мобільних пристроїв (наприклад, смартфонів і планшетів) для доступу до інформації, продуктів та послуг до та під час туристичних поїздок. Якщо доступ до дешевого високошвидкісного Інтернету буде і надалі поліпшуватися, про що свідчить успішна реалізація проекту глобального Інтернету Ілона Маска, це може відкрити додаткові можливості для використання цих пристроїв у цілях туризму.

Туристи, особливо молоді туристи, все частіше використовують цифрові технології та канали соціальних медіа (наприклад, портали огляду, блоги та форуми) для цілей самотійних подорожей. Інтернет зробив свій внесок у самоорганізовані свята та незалежні подорожі, змінивши "баланс сил від постачальників туристичних послуг споживачам". Це також збільшило кількість людей, які бронюють різні частини своєї поїздки окремо.

Здійснення самотійних подорожей як реалізацію соціокультурного проекту можна розглядати у вигляді багатьох моделей. Наприклад, першій моделі властива купівля квитків до місця призначення самотійно, друга модель характеризується абсолютно самотійним плануванням та організацією подорожі, при третій моделі туристам характерне звернення до туристичних агентств за допомогою в оформленні та отриманні віз, при цьому всі інші кроки виконуються самотійно.

В рамках концепції соціально-культурної діяльності самотійний туризм можна визначити як вид дозвілля, що відображає індивідуальні інтереси і запити людини, в тому числі пов'язані з розумінням вітчизняних і світових цінностей культури, виступає в якості значущого механізму інкультурації особистості [4]. При цьому культура у всьому різноманітті форм її прояву постає як один з основних елементів інтересу до подорожі, домінантою організації дозвілля. Прояв соціально-культурних аспектів туризму слід розуміти як процес ознайомлення з іншою культурою і її цінностями, що зумовлює формування особистістю свого розуміння «іншого», що в свою чергу розвиває і розширює коло пізнавальних

інтересів, орієнтованих на досягнення історико-культурних традицій, матеріальної культури, звичаїв, інших народів, націй і національностей .

Соціокультурне середовище – це культура і стан суспільства, у якому живе й розвивається людина; це складна структура суспільних, матеріальних і духовних умов, у яких реалізується особистість. Однією з найбільш характерних рис сучасного суспільства є подальше розширення міжнародних стосунків, що сприяє швидкій інформатизації суспільства, зростанню інтересу різноманітних культур, до вивчення іноземних мов. Саме міжкультурні знання є основою розвитку в молоді вмінь установлювати взаємодію між різними культурами, націями, стилями життя тощо. Міжкультурна комунікація подорожуючих може та має покращити взаємини між націями, а також збагатити власну національну культуру на основі вивчення іншої культури, завдяки засвоєнню іншої мови.

Аналіз особливостей самостійних подорожей дозволив виділити найбільш істотні функції, властиві йому як виду соціально-культурної діяльності та відображають ключові аспекти процесу інкультурації. До числа соціально-культурних функцій самостійного туризму слід віднести:

- культурно-пізнавальну функцію, пов'язану з активізацією процесу безперервного освіти в факультативних формах, згідно тих умов, які формуються самими учасниками туристичної діяльності;
- особистісно-розвиваючу функцію, що забезпечує стимулювання процесу саморозвитку емоційної і логічної сфер учасника туристської діяльності, його комунікативних якостей, підвищення рівня інтелектуальної активності, спрямованої на соціалізацію та інкультурацію особистості, а також структуризацію ціннісних відносин;
- інформаційно-діалогічну, що розкриває діалоговий потенціал самостійного туризму, що дозволяє туристові здійснювати освоєння цінностей культури різних туристичних регіонів, досягати їх смислове різноманіття і інтерпретувати культурні коди. В даному контексті самостійний туризм створює передумови для розширення і зміни матеріально-предметного і ціннісно-символічного світу.

Як свідчать отримані дані, для самостійного туриста найбільш значимими факторами, що впливають на планування власної поїздки, виступають фактори, що відображають процеси інкультурації, в тому числі які проявляються в пріоритетності певних видів туризму за їх цільовим призначенням тощо [5].

Висновки. Самостійний туризм, будучи альтернативою по відношенню до сфери організованого туризму, дає можливість туристу орієнтуватися безпосередньо на власні потреби і інтереси, а також його матеріальні можливості. Однак, більшість досвідчених туристів збільшують увагу до самостійних подорожей, оскільки це, в кінцевому рахунку, є дешевшим і гнучкішим, ніж організовані подорожі, і є прекрасною можливістю досвідченим туристам та відчайдушним

авантюристам досягти таких destinations, яких було б неможливо відвідати в організованих турах. Динаміка сучасного життя впливає на те, що туризм вбудовується в усі сфери життєдіяльності людини, у зв'язку з цим на вибір видів подорожей впливає і світогляд людини і організація його повсякденного життя, звички і специфіка проведення дозвілля в цілому. В сучасних умовах, у розвинутіму суспільстві підвищується значення не фінансових факторів розвитку, а таких як соціальна стабільність, екологічна безпека, соціальна відповідальність тощо.

Список використаних джерел:

1. Антоненко В.С. Самостійний туризм як альтернатива організованому туризму: переваги, виклики, загрози / В. Антоненко, В. Хуткий // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія : Туризм. - 2018. - Вип. 2. - С. 67-79.
2. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі : колективна монографія / за наук. ред. проф. Волошина І. М. – Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2015. – 328 с.
3. Ковалев Г. Н. Тенденции развития туризма в современных социально-экономических условиях / Г. Н. Ковалев, В. А. Виноградова // «Экономика и социум». – 2016. – №1(20). – С. 1-9.
4. Рябова Т. В. Самостоятельный туризм как средство инкультурации личности / Т. В. Рябова, Е. В. Эртман // Сервис plus. – 2017. – Т. 11. – С. 31-38
5. Рябова Т. В. Социально-культурные аспекты самостоятельного туризма / Т. В. Рябова, Е. В. Эртман // Сервис plus. – 2016. – Т. 10. – № 3. – С. 3-5.
6. Сизинцев А. Самостоятельные путешествия: тренд с большим будущим [Електронний ресурс] / А. Сизинцев // ЧасКоре. – 28.12.2013. – Режим доступу: http://www.chaskor.ru/article/samostoyatelnye_puteshestviya_trend_s_bolshim_budushchim_30464.
7. Шашмурина В. А. Самостоятельный туризм в современных условиях [Електронний ресурс] / В. А. Шашмурина // NovaInfo. – №65-1, 15.05.2017. – Режим доступу: <https://novainfo.ru/article/?nid=13053>
8. FIT Travel: All About Independence [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tripsavvy.com/fit-travel-3252289>

Список использованных источников:

1. Антоненко В. С. Самостоятельный туризм как альтернатива организованному туризму: преимущества, вызовы, угрозы / В. Антоненко, В. Хуткий // Вестник Киевского национального университета культуры и искусств. Серия: Туризм. - 2018. - Вып. 2. - С. 67-79.
2. Перспективы развития туризма в Украине и мире: управление, технологии, модели: коллективная монография / Под наук. ред. проф. Волошина И. М. - Луцк: РВВ Луцкого НТУ, 2015. - 328 с.
3. Ковалев Г. Н. Тенденции развития туризма в современных социально-экономических условиях / Г. Н. Ковалев, В. А. Виноградова // «Экономика и социум». – 2016. – №1(20). – С. 1-9.
4. Рябова Т. В. Самостоятельный туризм как средство инкультурации личности / Т. В. Рябова, Е. В. Эртман // Сервис plus. – 2017. – Т. 11. – С. 31-38.
5. Рябова Т. В. Социально-культурные аспекты самостоятельного туризма / Т. В. Рябова, Е. В. Эртман // Сервис plus. – 2016. – Т. 10. – № 3. – С. 3-5.
6. Сизинцев А. Самостоятельные путешествия: тренд с большим будущим [Електронний ресурс] / А. Сизинцев // ЧасКоре. – 28.12.2013. – Режим доступу: http://www.chaskor.ru/article/samostoyatelnye_puteshestviya_trend_s_bolshim_budushchim_30464.
7. Шашмурина В. А. Самостоятельный туризм в современных условиях [Електронний ресурс] /

- В. А. Шашмурина // NovaInfo. – №65-1, 15.05.2017. – Режим доступу: <https://novainfo.ru/article/?nid=13053>
8. FIT Travel: All About Independence. [Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.tripsavvy.com/fit-travel-3252289>

References:

1. Antonenko V. S. Independent tourism as an alternative to organized tourism: advantages, challenges, threats/ V. Antonenko, V. Khutkyy // Bulletin of the Kiev National University of Culture and Arts. Series: Tourism. - 2018. - Vol. 2. - pp. 67-79
2. Prospects for the development of tourism in Ukraine and the world: management, technology, models: a collective monograph / Sub Sciences. ed. prof. Voloshina I. M. - Lutsk: RVV Lutsk NTU, 2015. - 328 p.
3. Kovalev G. N. Trends in the development of tourism in modern socio-economic conditions / G. N. Kovalev, V. A. Vinogradova // "Economy and Society". - 2016. - №1 (20). - pp. 1-9.
4. Ryabova T. Independent tourism as a means of inculturation of personality / T. Ryabova, EV Ertman // Service plus. - 2017. - vol. 11. - pp. 31-38
5. Ryabova T. V. Socio-cultural aspects of independent tourism / T. V. Ryabova, E. V. Ertman // Service plus. - 2016. - Vol. 10. - n 3. - pp. 3-5.
6. Sizintsev A. Independent travel: a trend with a great future. [Electronic resource] / A. Sizintsev // ChasKore. - 12.28.2013. - Retrieved from: http://www.chaskor.ru/article/samostoyatelnye_puteshestviya_trend_s_bolshim_budushchim_30464.
7. Shashmurina V. A. Independent tourism in modern conditions [Electronic resource] / V. A. Shashmurina // NovaInfo. - №65-1, 05/15/2017. - Retrieved from: <https://novainfo.ru/article/?nid=13053>
8. FIT Travel: All About Independence. [Electronic resource]/ Retrieved from: <https://www.tripsavvy.com/fit-travel-3252289>

УДК 378.011.3-051:338.48

Бровенко Тетяна Вікторівна,
кандидат технічних наук, доцент

Київський національний університет культури і
мистецтв, м. Київ, Україна,
e-mail:brovenko@ukr.net

МОДЕЛЬ ФАХІВЦЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ

Мета. Узагальнено існуючі методики і визначення стратегічно важливих напрямків підготовки фахівців туризму з урахуванням глобалізації розвитку галузі і інтеграції, зокрема українського турбізнесу, в європейський і загальносвітовий.

Методика. Використано методику узагальнення наукових джерел, практичних результатів факультету готельно-ресторанного і туристичного бізнесу Київського національного університету культури і мистецтв, Всеукраїнської асоціації туристичних операторів (ВАТО), туристичних операторів і туристичних агентів України.

Результати. Науково систематизовано проблеми моделі фахівця туристичної галузі. Визначено компетентності фахівця сфери туризму. Здійснено відбір особистісних якостей і формування їх критеріїв.

Наукова новизна. Набув подальшого розвитку та вдосконалення теоретико-методологічний апарат визначення напрямків підготовки фахівців з туризму.

Практична значимість. Розроблено рекомендації і науково-практичні висновки щодо удосконалення підбору і підготовки кадрів для туристичного бізнесу з потенційною складовою – підвищенням його ефективності і рентабельності.

Ключові слова: туризм, модель, фахівець, компетентність, професійність.

УДК 378.011.3-051:338.48

Бровенко Татьяна Викторовна,
кандидат технических наук, доцент

Киевский национальный университет
культуры и искусств, г. Киев, Украина,
e-mail:brovenko@ukr.net

МОДЕЛЬ СПЕЦИАЛИСТА ТУРИСТИЧЕСКОЙ СФЕРЫ

Цель исследования. Обобщено существующие методики и определения стратегически важных направлений подготовки специалистов туризма, с учетом глобализации развития отрасли и интеграции, в частности украинского турбизнеса, в европейский и общемировой. *Методика.* Использовано методику обобщения научных источников, практических результатов факультета гостинично-ресторанного и туристического бизнеса Киевского национального университета культуры и искусств, Всеукраинской ассоциации туристических операторов (ВАТО), туристических операторов и туристических агентов Украины.

Результаты. Научно систематизировано проблемы модели специалиста туристической отрасли. Определено компетентности специалиста сферы туризма, осуществлен отбор личностных качеств и формирование их критериев.

Научная новизна. Получил дальнейшее развитие и совершенствование теоретико-методологический апарат определения направлений подготовки специалистов по туризму.

Практическая значимость. Разработано рекомендации и научно-практические выводы по совершенствованию подбора и подготовки кадров для туристического бизнеса с потенциальной составляющей - повышением его эффективности и

рентабельности.

Ключевые слова: туризм, модель, специалист, компетентность, профессионализм.

UDC 378.011.3-051:338.48

Brovenko Tetyana Victorivna,
Candidate of Technical Science, Associate
Professor

Kyiv National University of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine, e-mail:brovenko@ukr.net

THE TOURISM INDUSTRY SPECIALIST MODEL

The purpose of the study. The existing methodology and definitions of strategically important directions of training of tourism specialists are generalized, taking into account the globalization of industry development and integration, in particular Ukrainian tourist industry, in the European and world-wide.

Methods. The methodology of generalization of scientific sources, practical results of the hotel-restaurant and tourism business faculty of the Kiev National University of Culture and Arts, the Ukrainian Association of Travel Agencies (UATO), tourist operators and travel agents of Ukraine has been used.

Results. Problems of the model of a specialist in the tourism industry are scientifically systematized. The competence of a tourism specialist was determined, personal qualities were selected and their criteria were formulated.

Scientific novelty. The theoretical and methodological frameworks for determining the directions of the training of the tourism industry specialist was further developed and improved.

Practical significance. Recommendations and scientific-practical conclusions concerning the improvement of selection and training for tourism business with the potential component - increase of its efficiency and profitability are developed.

Key words: tourism, model, specialist, competence, professionalism.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни сприяють трансформаціям у системі освіти щодо формування особистості майбутнього фахівця, здатного самостійно й вільно орієнтуватися у професійному просторі. Сучасні перетворення в Україні засвідчують перспективність впровадження в освітню практику нових методів підготовки фахівців туристичної галузі. Туризм в Україні на сьогодні здійснює потужні кроки до активного розвитку. Цілком природним є виникнення інтересу до професійної підготовки фахівців для туристичної галузі, підвищення уваги до моделювання педагогічного процесу, особистісно зорієнтованого на майбутнього професіонала в галузі.

Безумовно, на етапі становлення системи неперервної туристичної освіти актуальним і значущим завданням є обґрунтування моделі майбутнього фахівця туристичної галузі, що дозволить її побудувати з урахуванням професіографічних та особистісних детермінант.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Модель як певний умовний образ об'єкта дослідження формується для того, щоб відобразити характеристики об'єкта, суттєві для мети дослідження. Ще в XVII ст.

відомий німецький філософ і математик І. Лейбниц ввів поняття «модель», розглядаючи її як зручну форму знань про навколишнє середовище, своєрідний еквівалент конструйованого об'єкта. Питання моделювання у педагогічних дослідженнях висвітлюються в роботах С. Архангельського, Ю. Конаржевського, Н. Кузьміної. Основним поняттям методу є модель, під якою розуміється «така мисленнєво представлена чи матеріально реалізована система, яка відображає чи відтворює об'єкт дослідження, здатна замінити його так, що її вивчення надає нову інформацію про цей об'єкт» [1].

Створюючи неперервну освітню систему, вочевидь постає необхідність розробки нової моделі випускника ЗВО. Це дозволяє здійснювати вибір освітніх траєкторій відповідно до індивідуальних потреб особистості та запитів ринку праці, перспектив розвитку галузі й суспільства. Академік І.А. Зязюн зазначає, що суспільству потрібна не будь-яка діяльність, а висококваліфікована, доцільна, особистісно орієнтована, не просто людська індивідуальність, а творча особистість, яка здатна ставити і вирішувати соціально-значущі завдання [2].

Питання формування професіоналізму фахівців туристичної сфери не залишаються поза увагою науковців і є предметом досліджень у працях І. Балабанова, М. Біржакова, І. Зоріна, О. Любіцевої, С. Мельниченко, Т. Ткаченко, Л. Шульгіної та інших авторів. Водночас, теоретичний аналіз досліджень дозволяє констатувати відсутність у науці узагальнених знань щодо формування професійної компетентності фахівців туризму.

Організація ступеневого професійного навчання фахівців для туризму передбачає, перш за все, розробку моделі з позиції неперервності, а також можливості її диференціації та індивідуалізації.

Невирішені частини загальної проблеми. Однією із проблем є те, що туристським закладам не вистачає добре підготовлених спеціалістів, які б уміли застосовувати отримані теоретичні знання на практиці. Очевидним є те, що лише спеціаліст з високим рівнем професіоналізму зможе бути конкурентоспроможним на туристському ринку, здатним до активної роботи, глибокого аналізу ринкової ситуації, постійного самовдосконалення. Як джерело професійної підготовки – оновлення знань і перепідготовка кадрів важливо систематично враховувати тенденції, які виникають на ринку праці, а також у сферах економіки, права, готельного господарства, турменеджменту тощо.

Основою більшості сучасних моделей, які представлені зарубіжними вченими, є поняття «ключові компетенції», введені в науковий обіг на початку 90-х років минулого століття Міжнародною організацією праці. Підкреслюється, що ключові компетенції забезпечують універсальність і тому не можуть бути вузькоспеціалізованими.

Формулювання цілей статті. В числі цілей статті – дослідити (проаналізувати) процес формування професійної компетентності та працездатності майбутнього фахівця туристичної індустрії.

Відповідно до мети роботи були встановлені такі завдання дослідження:

- розкрити поняття «професійна компетентність»;
- виявити основні вимоги до професійних якостей, знань і умінь майбутнього фахівця туристичної індустрії;
- охарактеризувати процес формування та підготовки майбутнього фахівця туристичної індустрії;
- запропонувати рекомендації щодо процесу формування професійної компетентності та працездатності майбутнього фахівця туристичної індустрії в Україні.

Виклад основного матеріалу. Рада Європи визначила п'ять груп ключових компетенцій, котрими в процесі здобуття освіти має оволодіти майбутній фахівець, зокрема компетенції, що реалізують здатність і бажання неперервного здобуття освіти – впродовж усього життя, що є основною підтримкою професійної конкурентоспроможності, адаптаційного потенціалу людини до постійних змін у суспільстві [6].

Дослідниками проблеми розробки моделі спеціаліста (С.Я. Батишов, І.Я. Зязюн, Е.Ф. Зеєр, Н.В. Кузьміна, Н.Г. Ничкало, Г.В. Суходольський, Н.Ф. Тализіна) визначено дві головні складові: професійні знання та особистісні якості. Зокрема, Г.В. Суходольський, розробляючи питання моделювання підготовки і професійної діяльності спеціалістів, відзначає, що для професіографічних моделей особистості характерний вибір базових властивостей «від професії». Ці властивості базуються на системі професійних вимог та на спеціальних здатностях, якими має оволодіти майбутній представник професії [2, 4].

Здійснюючи опис «професійної» складової моделі, вчені використовують такі характеристики: компетентність (спеціальна, інтелектуальна, соціально-правова); інтелектуальна ініціатива; самоорганізація; саморегуляція тощо.

Вагомими є дослідження і Всеукраїнської асоціації туристичних операторів (ВАТО). Стратегія ВАТО'2020 полягає у використанні широких можливостей індустрії гостинності для підвищення професіоналізму учасників, зокрема визначено основні завдання ВАТО'2020: Розробка і впровадження навчальних програм, що підвищують рівень професіоналізму галузевих фахівців в зручній, прикладній і доступній формі. Розвиток гуманітарної політики та підвищення соціальної відповідальності учасників ринку [6].

Ефективне управління активами ВАТО для забезпечення фінансового успіху всіх членів і партнерів ВАТО. За її висновками сучасні спеціалісти в галузі туризму мають бути чітко зорієнтовані в методах практичної діяльності провідних туроператорів світу, функціонування яких успішно започатковане в Україні. Це стосується таких брендів компаній, як TUI, Coral, Anex tour, Pegas та інших. Їх капіталізація на туристичному ринку України «підтягує» до високого професійного рівня

багато представників малого та середнього туристичного бізнесу, фізичних осіб підприємців, діяльність яких досить часто буває примітивною і зводиться до спрощених посередницьких функцій.

В останні роки з'являються роботи, де розкривається та уточнюється суть феномену «модель спеціаліста» на основі понять «ключові кваліфікації», «ключові компетенції». Ключові компетенції – це міжкультурні та міжгалузеві знання, уміння і здатності, необхідні для адаптації і продуктивної діяльності в різних професійних товариствах [3, 4, 7].

Значущим напрямом у побудові моделі стало вивчення особистісних характеристик. Е.Ф. Зеєр визначає чотири підструктури особистості: професійну спрямованість, професійну компетентність, професійно важливі якості, професійно значущі психофізіологічні властивості. Інтеграція соціально-психологічних якостей приводить до утворення ключових кваліфікацій: конкурентоспроможність, професійна мобільність, продуктивність професійної діяльності, які допомагають професійному зростанню, підвищенню кваліфікації та розвитку кар'єри спеціаліста [4, 8].

Невіддільною частиною професіоналізму є професійна компетентність працівника. На основі вищевикладеного можна дати комплексне визначення професійної компетентності, її структури.

Виділяють такі види компетентності: професійно-кваліфікована компетентність – підготовленість до самостійного виконання професійних виробничих завдань, уміння оцінювати виконання праці, здатність самостійно здобувати нові знання й уміння; соціальна компетентність – здатність до колективної діяльності і співробітництва з іншими працівниками; індивідуальна компетентність – готовність до постійного підвищення компетентності, здатність до самомотивування, рефлексії, саморозвитку особистості в професійній праці [5].

Варто відзначити, що кожен з вищезазначених видів компетентності містить загальні міжпрофесійні компоненти та якості, які необхідні для будь-якої професії, але специфіка туризму визначає певні правила при відборі персоналу. Особистість професійно-компетентного фахівця туризму характеризується його внутрішньою цілісністю, де професійне й особистісне тісно пов'язані системою цінностей. Будь-які професійні знання, перш ніж втіляться в діяльності, наповнюються ціннісним змістом, стають внутрішнім переконанням фахівця, частиною його оціночних і понятійних категорій, установок, поведінкових стереотипів. Виходячи з цього, визначають такі складові професійної компетенції фахівця туризму: інтелектуальна, практична, ціннісно-орієнтаційна, емоційно-почуттєва. Формування професійно-компетентного працівника галузі туризму вимагає розвитку всіх компонентів особистісного потенціалу майбутнього фахівця – пізнавального, ціннісного, творчого, комунікативного, соціального, що обумовлює сформованість основного мотиву розвитку потенціалу особистості – потребу в самодіагностиці, саморозвитку та

самореалізації.

Освітні реформи та вимоги, що висуваються до випускників повинні докорінно змінити навчальні методики вищої школи. Сьогодні намітився перехід від авторитарної педагогіки до гуманістичного розвитку особистості, від накопичення знань - до вміння оперувати знаннями, від “одноразової” освіти - до безперервної, від поточної організації навчання - до індивідуальної.

У результаті наукового дослідження цієї проблеми, вдається виявити найбільш загальні вимоги до моделі майбутнього працездатного фахівця туристичної індустрії, а саме: професійна компетентність, високий рівень підготовки у сфері менеджменту, обізнаність у теоретичних питаннях туризму та економіки, вміння самостійно й оперативно приймати вірні рішення з урахуванням інноваційних процесів та новітніх тенденцій розвитку бізнесу; відношення працівника до справи, його особистої відповідальності, вміння працювати в колективі, виконувати додаткові функції за власною ініціативою, гнучкість у розумінні своїх функціональних обов'язків, участь у прийнятті рішення, готовності до змін. У свою чергу, це вимагає певного комплексу компетенцій, які забезпечать гнучкість універсального працівника, наявність у його професійній підготовці соціальної складової і визначення резерву компетенції.

Здійснений теоретичний аналіз дозволяє визначити складові моделі спеціаліста, що класифіковані на дві групи особистісних якостей: узагальненні та спеціальні, що властиві спеціалісту конкретної професії та рівня.

Відбір особистісних якостей проводиться на основі таких критеріїв:

— спрямованість на створення системи моральних цінностей; самовдосконалення, самореалізація і саморозвиток; розвиток комунікативної компетенції; можливість формування цих якостей; об'єктивність оцінки ефективності їх розвитку в освітньому процесі.

Підґрунтям відбору якостей особистості, інтеграція яких має привести до формування спеціальних професійних якостей, стають такі положення: творення мотиваційної, інтелектуальної змістової, інструментальної складової професійного самовдосконалення, самореалізації та саморозвитку; побудова системи базових знань і цілісного бачення світу; розвиток мотивації та інструментарію творчого мислення; формування навичок професійної комунікації та обробки інформації. При підготовці фахівця туризму необхідно врахувати, що в майбутньому йому доведеться розв'язувати численні завдання: продукт діяльності навіть у багатьох нюансах відрізняється від попереднього типологічного продукту. В поняття «високий рівень професіоналізму» входять також вміння використовувати оригінальний метод роботи, творча ініціатива, стійкі пізнавальні інтереси. Розуміння особистісної і суспільної значущості розвитку туризму.

Таким чином, компонентом загальної спрямованості особистості майбутнього фахівця туризму, є: система моральних цінностей, культивування патріотизму, гуманності, взаємоповаги до інших культурних традицій; розвиток екологічної та валеологічної свідомості. Спеціальна спрямованість включає: розуміння сутності та соціальної значущості своєї спеціальності; самореалізацію та професійний саморозвиток.

До особистісної компетентності фахівця сфери туризму відносяться:

– аксіологічна, здатності брати на себе відповідальність за справу, вміння регулювати конфлікти, наявність діалогічного спілкування з представниками інших культур, мов і релігій; персональна, що передбачає наявність ерудиції в сферах не пов'язаних з професійною діяльністю, володіння уміннями і навичками рефлексії, саморозвитку і самовдосконалення, високий рівень культури мовлення та поведінки; інформаційна, що включає володіння новими інформаційними технологіями, знання іноземних мов; екологічна, що ґрунтується на знаннях загальних законів розвитку суспільства і природи, екологічної відповідальності за професійну діяльність; валеологічна, що розуміється як наявність знань і вмінь у сфері здоров'я та здорового способу життя.

Професійна компетентність бачиться як:

– соціальна – знання, уміння і навички, що забезпечують самостійне використання професійних дій і професійний розвиток; комунікативна – високий рівень володіння мовленням, уміння здійснювати спілкування із представниками різних культур; організаційна – дозволяє виступати фахівцю туризму організатором обслуговування туристів, їх рекреаційної діяльності; пошуково-реконструктивна – пов'язана з уміннями вести пошукову діяльність, працювати з інформацією, висувати гіпотези, моделювати, приймати рішення в різних умовах; анімаційна – дозволяє формувати та просувати туристський продукт на туристському ринку; аутокомпетентність – володіння уміннями і навичками управління вольовою та емоційними сферами, технологіями подолання професійних деструкцій, високий рівень рефлексії і самоперевірки.

Професійна компетентність фахівця туризму забезпечується розвитком професійно важливих якостей, а саме: пам'яттю, творчим мисленням, рефлексією, організованістю, зібраністю, акуратністю і пунктуальністю, емоційною стійкістю, допитливістю, спостережливістю, уважністю, відкритістю, контактністю і доброзичливістю.

До найважливіших психофізіологічних властивостей логічно віднести:

– рефлексивність – здатність тривало утримувати інформацію, переосмислюючи її по-новому, ретельно осмислювати свої дії; гнучкість – здатність коригувати програму дій, залежно від специфічних вимог; абстрагування – здатність успішно узагальнювати конкретні факти, уміння оперувати абстрактними словами, образами.

До спеціальних психофізіологічних властивостей, характеристик для фахівців туристичної галузі, відносимо: вербалізацію – легкість мовлення, здатність без напруження передавати інформацію; емоційну стабільність – відсутність схильності до тривожного стану, фрустрації, агресивності, легкої збуджуваності, адекватна самооцінка. Означені компоненти професійної діяльності майбутнього фахівця мають бути враховані у побудові моделі його підготовки, зорієнтувати змістовий та процесуальний компонент педагогічного процесу.

Досвід факультету готельно-ресторанного і туристичного бізнесу Київського національного університету культури і мистецтв засвідчує оптимальну схему практик – починаючи з ознайомчої (фактично екскурсійної) і закінчуючи перебуванням студентів на посадах помічників менеджерів провідних туристичних фірм України. Принципово важливим є контактування студентів протягом всього процесу навчання з єдиною базою практик. Побудова моделі підготовки фахівця для туристичної галузі спирається на систему загальних принципів педагогічної освіти, а також на сукупність специфічних аспектів професійної підготовки майбутніх фахівців. Кожний із принципів сприймається, як апріорі, для створення та відображення певних педагогічних закономірностей в моделях підготовки фахівців. Реалізація принципу гуманізації, враховуючи психологічні особливості суспільства, дає можливість особистості майбутнього фахівця туристичної галузі стати активним суб'єктом самоосвіти та професійної діяльності.

В професійній підготовці фахівця туристичної сфери, надзвичайно важливу роль має виробнича практика. Правильно вибудована логіка її проходження в офісах туристичних фірм – надзвичайно важлива запорука успіху реалізації професійної моделі спеціаліста.

Висновки. Проведене нами дослідження лише започатковує висвітлення проблеми. Існує необхідність у подальшій розробці та вдосконаленні шляхів формування компетентності працівників сфери туризму, бо відсутність науково обґрунтованої проблеми не дає змоги виробити перспективні плани підготовки кваліфікованих кадрів і ускладнює визначення потреби в підготовці фахівців різного рівня. Принцип фундаментальності складає необхідні та достатні умови для розвитку та становлення професіоналізму і компетентності фахівця туристичної галузі. Реалізація принципу професіоналізації сприяє формуванню професійної культури фахівця.

Таким чином, метою професійної підготовки фахівця в галузі туризму є формування особистісної та професійної компетентності. Досягнення вказаної мети потребує реалізації таких завдань: формування майбутнього фахівця галузі, як активного суб'єкта самопізнання, самоосвіти та професійної діяльності; формування системи професійних умінь фахівця туризму; підвищення особистісно-професійної компетентності фахівця; активізація інтелектуально творчих здібностей

майбутніх фахівців.

Зрозуміло, що дослідження проблеми моделювання якостей майбутнього спеціаліста для туристичної галузі дозволить побудувати модель професійної підготовки фахівця, ефективність реалізації якої залежить від низки умов, серед яких найважливішою залишається – пошук оптимальних психолого-дидактичних варіантів удосконалення професійної підготовки, що сприяють формуванню особистісної та професійної компетентності кадрів сфери туризму.

Список використаних джерел

1. Энциклопедия профессионального образования : в 3-х т. М.-П. / под ред. С. Я. Батышева. – М. : Профессиональное образование, 1999. – Т. 2.– 441 с.
2. Зязюн І.А. Технологізація освіти в контексті удосконалення професійного розвитку особистості / В зб. наук. праць. Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992 – 2002 / Академія педагогічних наук України – Частина 2 – Харків: «ОВС», 2002. – с. 28-45.
3. Любіцева О.О. Етапи формування туристичної освіти в Україні [Електронний ресурс] / О.О. Любіцева // Географія та туризм. - 2012. - Вип. 20. - С. 4-11. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_20_3
4. Зеєр Е.Ф., Симанюк Е.Е. Кризи професійного становлення особистості / Е.Ф. Зеєр, Е.Е. Симанюк // Психологічний журнал. – 2005.– Т.18, № 6. – С.35-44.
5. Казарницькова Я.Л. //Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. - 2009. - №10 (173). - С.67-74.
- 6.Офіційний сайт ВАТО - <https://uato.org/uk/uato/strategy>
7. Кобзова С. М. Професійна підготовка фахівців сфери туризму до проектування регіональних маршрутів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кобзова Світлана Миколаївна. – Луганськ, 2012. – 317 с.
8. Кнодель Л. В. Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах Всесвітньої туристської організації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. В. Кнодель. – Тернопіль, 2007. – 40 с.

Список использованных источников

1. Энциклопедия профессионального образования: в 3-х т. М.-П. / Под ред. С. Я. Батышев. - М.: Профессиональное образование, 1999. - Т. 2.- 441 с.
2. Зязюн И.А. Технологизация образования в контексте усовершенствования профессионального развития личности / В сб. науч. трудов. Развитие педагогической и психологической науки в Украине 1992 - 2002 / Академия педагогических наук Украины - Часть 2 - Харьков: «ОВД», 2002. - с. 28-45.
- 3.Любицева О.А. Этапы формирования туристического образования в Украине [Электронный ресурс] / О.А. Любицева // География и туризм. - 2012. - Вып. 20. - С. 4-11. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_20_3
4. Зеер Э.Ф., Симанюк Е.Е. Кризисы профессионального становления личности / Е.Ф. Зеер, Е.Е. Симанюк // Психологический журнал. - 2005. т.18, № 6. - С.35-44.
5. Казарницкова Я.Л. // Вестник Луганского национального университета им. Тараса Шевченко. Серия: Педагогические науки. - 2009. - №10 (173). - С.67-74.
- 6.Официальный сайт ВАТО - <https://uato.org/uk/uato/strategy>
7. Кобзова С. М. Профессиональная подготовка специалистов сферы туризма к проектированию региональных маршрутов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Кобзова Светлана Николаевна. - Луганск, 2012. - 317 с.
8. Кноделя Л. В. Теория и практика подготовки специалистов сферы туризма в странах-членах Всемирной туристской организации: Автореф. дис. на получение наук. степени доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования» / Л. В. Кноделя. - Тернополь, 2007. - 40 с.

References

1. Encyclopedia of professional education: in 3 t. M.-P. / ed. S. Ya Batyshev - M.: Vocational Education, 1999. - T. 2.- 441 p.
2. Zyazyun IA Technology education in the context of improving the professional development of the individual / Sciences works. Development of pedagogical and psychological science in Ukraine 1992 - 2002 / Academy of pedagogical sciences of Ukraine - Part 2 - Kharkiv: "OVS", 2002. - p. 28-45.
3. Lyubitseva O.A. Stages of the formation of tourism education in Ukraine [Electronic resource] / O.A. Lyubitseva // Geography and Tourism. - 2012. - Exp. 20. - pp. 4-11. - Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_20_3
4. Zier E.F., Simanyuk E.E. Crises of Professional Formation of Personality / E.F. Zeier, E.E. Simanik // Psychological Journal. - 2005.-T.18, No. 6. - P. 35-44.
5. Kazarnitskova Y.L. // Bulletin of the Luhansk National University. Taras Shevchenko. Series: Pedagogical Sciences. - 2009. - No. 10 (173). - P.67-74.
6. Official UATO website - <https://uato.org/uk/uato/strategy>
7. Kobzova S.M. Professional training of specialists of the sphere of tourism to the design of regional routes: diss. ... Candidate ped Sciences: 13.00.04 / Kobzova Svetlana Nikolaevna. - Lugansk, 2012. - 317 p.
8. Knodel L.V. Theory and practice of training specialists in the sphere of tourism in the member countries of the World Tourism Organization: author's abstract. dis for the sciences. doctor's degree of ped. Sciences: special 13.00.04 «Theory and methods of professional education» / L.V. Knodel. - Ternopil, 2007. - 40 p.

УДК 351.853 528.94 / 379.85 (477)

Аксёнова Наталья Владимировна,
кандидат історичних наук, доцент

Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна,
e-mail: aksyonova@karazin.ua

ПОТЕНЦІАЛ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Мета. Обґрунтування теоретико-методологічних підходів до питань просування культурного надбання української нації в туристичній сфері та забезпечення сталого розвитку сільським територіям через надання цим надбанням статусу регіональної або національної нематеріальної культурної спадщини.

Методика. Під час досліджень використано абстрактно-логічний метод, який дозволив розкрити теоретичні аспекти функціонування нематеріальної культурної спадщини. Використані аналітичний, порівняльний та синтетичний методи для вивчення наукових підходів щодо цього феномену.

Результати. Констатується, що поповнення різноманіття нематеріальної культурної спадщини регіонального, національного, а згодом і міжнародного рівнів суттєво підвищить валоризацію культурного надбання і буде сприяти туристичній привабливості дестинацій, підвищення розвитку зеленого туризму. Зазначається, можливість поліпшення стану речей з охороною культурної спадщини в Україні через використання потенціалу занесення усіх виявів етнічності до списку регіональної та національної нематеріальної культурної спадщини.

Наукова новизна. Визначаються виклики і загрози глобалізації в сфері культури, як головного чинника просування туристичної території. Надаються рекомендації щодо подальшого просування туристичної привабливості сільських територій в умовах глобалізації саме через нематеріальну культурну спадщину.

Практична значимість. Матеріали публікації можуть бути використані для обґрунтування включення об'єктів до баз нематеріальної культурної спадщини. Обґрунтовується необхідність впровадження електронного обліку об'єктів нематеріальної культурної спадщини на рівнях – село, район, область. Пропонується розробляти бізнес-плани окремих територій на основі валоризація нематеріальної культурної спадщини.

Ключові слова: нематеріальна культурна спадщина, валоризація, сільський туризм, сталий розвиток.

УДК 351.853 528.94 / 379.85 (477)

Аксёнова Наталья Владимировна,
кандидат исторических наук, доцент

Харьковский национальный
университет имени В. Н. Каразина,
г. Харьков, Украина,
e-mail: aksyonova@karazin.ua

ПОТЕНЦИАЛ НЕМАТЕРИАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Цель. Обоснование теоретико-методологических подходов к вопросам продвижения культурного наследия украинской нации в туристической сфере и обеспечения устойчивого развития сельских территорий путем предоставления этим достоянием статуса регионального или национального нематериального культурного

наследия.

Методика. Во время исследований использованы абстрактно-логический метод, который позволил раскрыть теоретические аспекты функционирования нематериального культурного наследия. Используются аналитический, сравнительный и синтетический методы для изучения научных подходов к этому феномену.

Результаты. Констатируется, что пополнение многообразия нематериального культурного наследия регионального, национального, а затем и международного уровней существенно повышает валоризацию культурного наследия и будет способствовать туристической привлекательности дестинаций, повышению развития сельского туризма. Отмечается, возможность улучшения положения вещей с охраной культурного наследия в Украине из-за использования потенциала занесения всех проявлений этничности в список региональной и национальной нематериального культурного наследия.

Научная новизна. Определяются вызовы и угрозы глобализации в сфере культуры, как главного фактора продвижения туристической территории. Даются рекомендации по дальнейшему продвижению туристической привлекательности сельских территорий в условиях глобализации посредством нематериального культурного наследия.

Практическая значимость. Материалы публикации могут быть использованы для обоснования включения объектов в базы нематериального культурного наследия. Приведена целесообразность внедрения электронного учета объектов нематериального культурного наследия на уровнях – село, район, область. Предлагается разрабатывать бизнес-планы отдельных территорий на основе валоризация нематериального культурного наследия.

Ключевые слова: нематериальное культурное наследие, валоризация, сельский туризм, устойчивое развитие.

UDC 351.853 528.94 / 379.85 (477)

Aksonova Natalia Volodymyrivna,
Candidate of Historical Sciences, Associate
Professor

V.N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv, Ukraine,
e-mail: aksyonova@karazin.ua

POTENTIAL OF NON-MATERIAL CULTURAL HERITAGE IN GLOBALIZATION CONDITIONS: STATE AND PERSPECTIVES

Goal. Substantiation of theoretical and methodological approaches to the issues of promoting the cultural heritage of the Ukrainian nation in the tourism sector and ensuring sustainable development of rural areas by granting this property the status of regional or national intangible cultural heritage.

Method. During the research abstract-logical method was used, which allowed to reveal the theoretical aspects of the functioning of the intangible cultural heritage. Used analytical, comparative and synthetic methods for studying scientific approaches to this phenomenon.

Results It is explored that the replenishment of the diversity of the intangible cultural heritage of the regional, national, and subsequently international levels, will substantially increase the valorisation of the cultural heritage and will contribute to the tourist attractiveness of the destinations, and the development of green tourism. It is noted that the possibility of improving the state of affairs with the protection of cultural heritage in Ukraine through the use of the potential of bringing all ethnicities to the list of regional and national intangible cultural heritage.

Scientific novelty. The challenges and threats of globalization in the field of culture, as the main factor driving the tourist territory, are determined. Recommendations on further promotion of tourist attractiveness of rural territories in the conditions of globalization are given because of the intangible cultural heritage.

Practical significance. Publications materials can be used when substantiating the inclusion of objects in the bases of intangible cultural heritage. The necessity of introduction of electronic accounting of objects of intangible cultural heritage at levels – village, district, region is grounded. It is proposed to develop business plans of separate territories on the basis of valorisation of intangible cultural heritage.

Key words: intangible cultural heritage, valorisation, rural tourism, sustainable development.

Постановка проблеми. Вважається, що нематеріальна культурна спадщина здебільшого виявляє себе як відголосок традиційної культури, що в епоху глобалізації зазнає масованих трансформацій і майже повністю зникла через свою архаїчність і невідповідність епосі. Вона є елементом не притаманним індустріальному суспільству. Саме через своє «зникнення» вона і потребує охорони і підтримки, але лише в рамках, такого собі «рудимента». Дійсно культурна спадщина є продуктом історичним. За визначенням Поля Рікьора, тільки культура, яка зберігає зв'язок із своїми витокami і має творчий потенціал може витримати зіткнення з іншими культурами і надати змісту такому зіткненню [25, с. 330]. Таким чином, ключовим поняттям культурного надбання є не тільки термін «володіти», а головним чином «протистояти» культурі «іншого».

Нематеріальна культурна спадщина стає певним колективним несвідомим, що і надає всій структурі сталості та ґрунтовності. Колективні архетипи в свою чергу вступають в якості спонтанно діючих стійких структур обробки, зберігання і репрезентації колективного досвіду. Зберігаючи і репродукуючи колективний досвід етногенезу, вони забезпечують послідовність і єдність загальнокультурного розвитку. Не потрібно забувати, що культурна спадщина формується та існує в рамках підсвідомого і має бути описана його термінами, а принципи споживання культурної спадщини лежать в площині історичної пам'яті, тобто цей продукт соціальний. Таким чином, ці поняття є основою ідентичності як індивідуальної, так і колективної. Саме в епоху глобалізації відбувається необхідності збереження та утвердження основ національної ідентичності. Оскільки з втратою культурної спадщини ми втрачаємо не тільки історичну тяглість своєї культури, але й не зможемо протидіяти культурі «іншого».

Культурна спадщина все частіше актуалізується в площині глобалізаційних процесів. Через те, що глобальна культура, формується з величезною швидкістю і, як зазначає Р. Чепайтене, найочевиднішою її особливістю є, так звана, гомогенізація культури, якій властиві визначення культури споживацької, уніфікованої. Товарне ставлення до культурного продукту в епоху глобалізації проявляється в тому, що культурними потребами маніпулюють і створюють її сурогатні замітники, головна мета

яких надати людині можливість спожити культурний продукт як такий, що не вкладається в практики рутинності, буденності. Таке споживання виявляється в уявній активності й штовхає до консумерізму та є основою психологічної втечі від реальності. Таку культуру інколи називають культурним імперіалізмом [29]. Бажання втекти від навколишньої реальності, це означає, що для людини вона перестала бути для неї безпечною [16, с. 476]. Глобальна культура і намагається створити і продукувати удавану небезпечність реальності, втечею від якої і є основою штучності та гомогенізації культури глобальної.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Питання використання культурної спадщини для подальшої валоризації територій наразі актуалізується і стає проблематикою багатьох наукових досліджень як вітчизняних [11; 12; 21], так і зарубіжних дослідників [30].

Досить потужним є надбання щодо використання об'єктів культурної спадщини в туристичній діяльності [15]. Аксіологічна цінність нематеріальної культурної спадщини також неодноразово досліджувалася в площині індустрії туризму А. Гаврилук [6-8]. Особливо цікавим є для нас досвід інших держав, які змогли досягти валоризації культурної спадщини [26].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поняттям «нематеріальна культурна спадщина» зазвичай намагаються визначити якийсь культурний феномен, що зник, або знаходиться на межі зникнення. Хоча дослідники наполягають, що головним для визначення такого статусу має бути історична тяглість у певному середовищі – «передається від покоління до покоління» [1]. Окремою проблемою стоїть потрактування нематеріальної культурної спадщини в площині українських реалій та юридично-правового поля. На це звернули увагу в своєму дослідженні Надія та Ірина Кудерські. Саме вони пропонують внести до законодавства України нове визначення нематеріальної культурної спадщини, як такої, що потребує охорони та зробити цей період відкритим і постійно поповнюваним – «законодавчо необхідно закріпити такі поняття: національна нематеріальна культурна спадщина це сукупність об'єктів (проявів) дійсної духовної традиційної культури властивих етнічній, соціальній чи конфесійній групі українського суспільства, що мають цінність з естетичної, соціально-культурної, історичної та інших точок зору, значимі для збереження і розвитку національно-культурної самобутності українського народу, які визнані спільнотами, групами і, в деяких випадках, окремими особами як частина їхньої культурної спадщини, передаються із покоління в покоління» [17].

О. Донцов, досліджуючи картографування об'єктів, зазначив, що не існує єдиної, наближеної до уніфікованої, системи умовних позначень нематеріальної культурної спадщини. До того ж для туристичної сфери потрібне здійснення інвентаризації та запровадження постійного моніторингу об'єктів (проявів) культурної спадщини [9, с. 8]. Проблема такого моніторингу та впорядкування інформації була піднята на

конференції «Електронний облік: система впорядкування інформації та реєстрації елементів нематеріальної культурної спадщини» [13], але наразі повномасштабної бази даних в Україні не існує, не оформлені подібні переліки і за областями. У багатьох дослідженнях зазначається, що багатюща культурна спадщина формує передумови для туристичної привабливості регіонів, а в деяких випадках стає визначальним фактором [4; 14; 22; 27].

Постановка завдання. Мета роботи – визначити місце нематеріальної культурної спадщини в валоризації та захисті розвитку сільських територій та сільського туризму. Найважливішим завданням у цій проблематиці є зміна підходів до визначення значущості нематеріальної культурної спадщини і принципів її збереження.

Виклад основного матеріалу. Україна приєдналася до європейського проекту нематеріальної культурної спадщини із 2008 р. Цьому передувало прийняття державної програми щодо охорони нематеріальної культурної спадщини [24]. Безумовно, потенціал нематеріальної культурної спадщини розглядався як такий, що може бути використаний для суспільного розвитку і економічного зростання [2]. Прикро констатувати, але за усі ці роки до Національного переліку потрапили тільки 14 елементів нематеріальної культурної спадщини [19]. До списку ЮНЕСКО увійшли лише два об'єкти від України – Петриківський розпис (з 2013 р.) та козацькі пісні Подніпров'я (з 2016 р.). Наразі в Україні лише розроблено проект Закону України «Про нематеріальну культурну спадщину», який в Статті 10 пункт 20 зазначає, що *«підтримка підприємств, установ, організацій, осередків творчих спілок, що діють як центри передачі нематеріальної культурної спадщини, зокрема у сільській місцевості, та працюють із застосуванням програм формальної і неформальної освіти»* має стати державною програмою. Також із 2018 р. вступив у дію «Порядок ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України» [23].

Головною умовою збереження нематеріальної культурної спадщини є поняття культурного ландшафту – певного синтезу природних елементів і умов з матеріальними об'єктами культури на певній території. Завдяки такій амбівалентності культурний ландшафт є функціональним вузлом, що і надає системі зберегтися. Таким чином, маємо констатувати, що найбільш реальним шляхом збереження нематеріальної культурної спадщини є охорона не певних її виявів, а культурного ландшафту в якому вона існує. Саме територіальний підхід може стати методологічною основою для розробки організаційно-управлінської структури діяльності по збереженню і використанню культурного надбання [20]. У нашому випадку такою територією може виступати навіть окремішне село чи навіть обійстя.

Цікавим в цьому контексті є досвід впровадження Європейським союзом проектів використання культурного надбання для валоризації певних територій. Наприклад, транскордонний українсько-румунських

проектів за фінансової підтримки Євросоюзу «Спільна культурна спадщина» [3], або досвід створення українсько-польського транскордонного регіону за яким використовуються 4 об'єкти внесені до Списку світової спадщини ЮНЕСКО – Блізно, Гачув, Львів, Замость; значна кількість пам'яток замково-палацової та релігійної культури та створюють умови для створення спільних транскордонних туристичних продуктів і маршрутів [18].

Найперспективнішим підходом до забезпечення сталого розвитку сільських територій, на наш погляд, є просування нематеріальної культурної спадщини на різних територіальних і регіональних рівнях. Традиційна культура не тільки є підвалинами нашої ідентичності – без неї ми не можемо виразити нашу ідентичність. Втрата ідентичності – головна ідея глобалізованого світу, адже в якому людина має почувати себе невизначеною і беззахисною, і тому психологічно залежною від корпорацій, що будуть пропонувати замінити цей вакуум споживанням готових культурних продуктів, а не виробленню їх самотужки. Людина без ідентичності буде вдаватися до есканізму швидше, ніж та, яка має чітке усвідомлення своєї приналежності до певної родини/етносу/нації.

На наш погляд, потрібно вдаватися до оголошення будь-яких проявів етнічної культури нематеріальною культурною спадщиною, саме через те, що тільки ця категорія цінностей може розраховувати на те, щоб у глобалізованому світі охоронялася не в межах державного підпорядкування та у зв'язку з відсутністю коштів на їх охорону і збереження або у зв'язку з процесами стрімких змін, урбанізації або впливу нової культур, а певними міжнародними інституціями і засобами тієї ж таки глобалізації [1, с. 97]. Тому ми маємо широко застосовувати досвід європейського союзу, що сформувався саме під загрозою викликів глобалізації [28] і прораховувати усі можливі ризики і виклики.

У глобалізованому світі проблема створення етнічних культурних цінностей уже не залежить від природного середовища і тому постає питання чи будуть само розвиватися кожен із культурних прошарків цивілізації, які будуть існувати етнічні культури на різних рівнях чи увійдуть до масової культури майбутнього Ми не можемо відповісти на це питання «це покаже майбутнє», наразі нам прийдеться констатувати, що культурний процес конструюється – «все залежить від того, що ми придумаємо і як ефективно втілимо» [10]. Оскільки нематеріальна культурна спадщина не потребує придумування, містить в собі елемент тяглості крізь покоління, то ми маємо лише виробити стратегію її найліпшого збереження. Законодавча база України повністю дозволяє втілювати ці плани.

Тому головною проблемою культури сучасності є продумана концепція подальшого розвитку насамперед культури національної, в українському випадку, вона ґрунтується переважно на культурних традиціях двох автохтонних народів нашої країни – кримських татар та

українців. Не можна не погодитися з колегами у твердженні, що подальше використання об'єктів нематеріальної культурної спадщини в туристичній діяльності України має ґрунтуватися, в першу чергу, на необхідності інвентаризації, вивчення та наукового обґрунтування бізнес-планів просування і використання кожного такого об'єкта [11, с. 74]. Саме такі бізнес-плани зможуть стати основою для подальшого розвитку територій, оскільки в умовах глобалізації кардинально змінюється місце, роль і функції національної держави, то територіальні громади, садиби зеленого туризму та інші зацікавлені діячі ринку туристичних послуг мають брати на себе ці функції. Національна економіка стає слабкою, а державні пріоритети зникають, на зміну приходить глобальна держава в особі транснаціональних корпорацій. Необхідною умовою «пом'якшення» глобальної політичної реструктуризації є вироблення ефективних шляхів забезпечення сталого розвитку [5]. Дієвим напрямом в цьому розвитку є просування культури кожного села та його надбань, які по суті і є головними окрасами туристичної привабливості.

Висновки. Зрозумілим стає те, що туристичні потоки зростають саме у тих регіонах, де на основі самобутніх традицій формуються спеціалізовані інтерактивні туристичні продукти. Тому, ми маємо плекати нематеріальну культурну спадщину, адже в майбутньому вона може стати не тільки основою для просування туристичної привабливості, а й стати засобом виживання і стратегій просування себе в глобалізованому світі. Вона дає нам ключ до розуміння своєї ідентичності та умов виживання і пристосування до певних геоекологічних умов, в яких віками формувалася етнічна культура. Опіка туристичною галуззю нематеріальної культурної спадщини стане ще однією з умов формування національної ідентичності, що постане механізмом відстоювання власних економічних інтересів у глобалізованому світі.

Для забезпечення цього розвитку і можливості протистояти глобальним мережам економіки доцільно усі прояви нематеріального культурного надбання, які використовуються в агро, етнотуризмі та сільському туризмі необхідно внести до переліку нематеріальної культурної спадщини на рівні села, району, області чи України в цілому. Фіксування в переліку нематеріальної культурної спадщини на будь-якому рівні є вирішальним кроком до визнання цієї спадщини ціннісною і буде сприяти подальшому створенню бізнес-планів щодо використання цієї спадщини. Для прикладу, нагально потребує внесення до переліку об'єктів нематеріальної культурної спадщини України традиції городництва та тваринництва. Конвенція не суперечить тому, що цей вид господарювання може бути зафіксований як на місцевому – одне село, так і на регіональному рівні – область чи країна. Загрозою для сільських територій є той факт, що провідна країна США заборонила вести громадянам своєї країни цей вид діяльності на присадибних ділянках. Тому доцільно було б подати до переліку спадщини усі різновиди городництва і тваринництва,

що є основою існування усіх різновидів туризму на селі.

Список використаних джерел

1. Бережна Ю. М. Нематеріальна культурна спадщина ЮНЕСКО: поняття, тенденції, український вимір / Ю. М. Бережна // Географія та туризм. – 2012. – Вип. 23. – С. 93–100.
2. Босик З. О. Нематеріальна культурна спадщина України в контексті суспільного розвитку та культурної політики держави / З. О. Босик // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва. – 2015. – № 2. – С. 35–39.
3. Буковина: спільна культурна спадщина / [упоряд.: Ж. Стельмахук]. – Чернівці : Місто, 2009. – 200 с
4. Бучко Ж. І. Етнотуристичні дослідження Буковини / Ж. І. Бучко // Географія та туризм. – 2010. – Вип. 6. – С. 154–158.
5. Войтович Р. В. Вплив глобалізації на розвиток сучасного світу. 2003. Блог «Відкриті очі» / Р. В. Войтович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2013/06/blog-post.html>
6. Гаврилюк А. Атрактивні ресурси нематеріальної культурної спадщини: українські реалії / А. Гаврилюк // Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс, Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Київ : Український центр культурних досліджень, 2016. – С. 41–47.
7. Гаврилюк А. Атрактивність нематеріальної культурної спадщини України: туристознавчий аспект / А. Гаврилюк // Вісник Київського національного університету культури і мистецтва. – Сер.: Туризм. – 2018. – № 1. – С. 18–27.
8. Гаврилюк А. Державний маркетинг позиціонування атрактивності нематеріальної культурної спадщини України засобами туризму/ А. Гаврилюк // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. – 2008. – Сер. : Державне управління. – Т. 28 (68), № 2. – С. 47–55.
9. Донцов О. Картографування нематеріальної культурної спадщини України в інформаційному забезпеченні туризму / О. Донцов // Проблеми безперервної географічної освіти та картографії. – 2018. – Вип. 28. – С. 4–10.
10. Дуков Е. В. Современные цивилизационные тренды и массовая культура / Е. В. Дуков // Обсерватория культуры. – 2004 – № 3. – С. 28–34 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://infoculture.rsl.ru/donArch/home/JOK/2004/03/2004-03_jok-15.pdf
11. Дутчак О. І. Нематеріальна культурна спадщина ЮНЕСКО в Україні та її роль в розвитку туризму / О. І. Дутчак, В. В. Шикеринець // Стан та перспективи розвитку культурологічної науки в Україні : зб. тез доповідей III Всеукр. наук.-практ. конф. – Миколаїв : МФ КНУКіМ, 2017. – Ч. 1. – С. 72–74
12. Дутчак О. І. Нематеріальна культурна спадщина ЮНЕСКО в Україні: перспективи використання в індустрії туризму / О. І. Дудчак // Карпатський край. – 2017. – 1 (9). – С. 165–170.
13. Електронний облік: система впорядкування інформації та реєстрації елементів нематеріальної культурної спадщини: Зб. наук. праць за матеріалами науково-практичної конф., Київ, 10-11 листопада 2016 р. / Український центр культурних досліджень. – Київ : НАКККМ, 2016. – 64 с
14. Железова О. Р. Этнический гастрономический туризм, его роль в сохранении национальной культуры и самобытности народов / О. Р. Железова // Молодой ученый. – 2013. – № 5. – С. 855–858.
15. Зараховський О. Концепції використання нерухомих об'єктів культурної спадщини як туристично-екскурсійного ресурсу / О. Зараховський // Вісник Київського національного університету культури і мистецтва. – 2018. – Сер. : Туризм. – № 2. – С. 34–44.
16. Кашкарова Ю. А. Ігровий ескапізм: тенденції дослідження проблеми в межах методології психологічного захисту особистості / Ю. А. Кашкарова // Проблеми сучасної психології. – 2012. – Вип. 6. – С. 473–482.
17. Кудерська Н. І. Нематеріальна культурна спадщина України, її об'єкти (прояви) / Н. І. Кудерська, І. О. Кудерська // Європейські перспективи. – 2015. – Вип. 7. – С. 59–67.
18. Мельничук А. Л. Передумови створення україно-польського транскордонного туристичного кластеру / А. Л. Мельничук, А. О. Бодіна // Географія та туризм. – 2010. – Вип. 8.

– С. 6–7

19. Національний перелік нематеріальної культурної спадщини України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uccs.org.ua/natsionalnyj-reiestr-objektiv/>
20. Николаева Н. В. Ландшафтный подход в сохранении наследия / Н. В. Николаева // Обсерватория культуры. – 2004. – № 3. – С. 70–78) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://infoculture.rsl.ru/?news-jok>
21. Підлісецька І. О. Теоретико-методологічні розробки дослідження об'єктів історико-культурного призначення / І. О. Підлісецька // Географія та туризм. – 2009. – Вип. 2. – С. 41–49.
22. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / А. К. Поливач, наук. ред. Руденко Л. Г. – Київ : Інститут географії НАН України, 2012. – 208 с.
23. Порядок ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0020-18>
24. Про затвердження Державної програми охорони та збереження нематеріальної культурної спадщини на 2004–2008 роки : Постанова Кабінету Міністрів від 23 груд. 2004 р. № 1732 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 52. – С. 11-12.
25. Рикёр П. История и истина / П. Рикёр. – Санкт-Петербург : Алетея, 2002. – 400 с.
26. Сущенко О. А. Культурна спадщина та її роль у створенні туристичного іміджу країни (досвід Франції) / О. А. Сущенко // Туристичний бізнес: Світові тенденції та національні пріоритети. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції 27 жовтня 2017 р. – Харків, 2017. – С. 204–205.
27. Трифонова И. К. Фундаментальная роль культурного наследия в формировании туристического образа территории Беларуси / И. К. Трифонова // Проблемы и перспективы социально-экономической географии: (к 100-летию со дня рождения И. И. Трухана). – Минск, 2016. – С. 104-108 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/152294>
28. Формирование и сохранение культурного наследия в информационном обществе. Издание ЮНЕСКО для Всемирного Саммита по информационному обществу. – Санкт-Петербург: Российская национальная библиотека, 2004. – 112 с.
29. Чепайтене Р. Культурное наследие в глобальном мире / Р. Чепайтене. – Вильнюс : ЕГУ, 2010. – 298 с.
30. Meissner M. The Valorisation of Intangible Cultural Heritage: Intangible Cultural Heritage as Cultural Capital in Sustainable Development / M. Meissner // Conference: Sharing Cultures. – Barcelos, 2017. – S. 295-303.

Список использованных источников

1. Бережная Ю. М. Нематериальное культурное наследие: понятие, тенденции, украинское измерение / Ю. М. Бережная // География и туризм. – 2012. – Вып. 23. – С. 93-100.
2. Босик С. А. Нематериальное культурное наследие Украины в контексте общественного развития и культурной политики государства / С. А. Босик // Вестник Национальной академии руководящих кадров культуры и искусства. – 2015. – № 2. – С. 35-39.
3. Буковина: общее культурное наследие / [сост.: Ж. Стельмашук]. – Черновцы : Город, 2009. – 200 с
4. Бучко Ж. И. Этнотуристические исследования Буковины / Ж. И. Бучко // География и туризм. – 2010. – Вып. 6. – С. 154-158.
5. Войтович Р. В. Влияние глобализации на развитие современного мира. 2003. Блог «Открытые глаза» / Р. В. Войтович [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2013/06/blog-post.html>
6. Гаврилюк А. Атрактивные ресурсы нематериального культурного наследия: украинские реалии / А. Гаврилюк // Нематериальное культурное наследие как современный туристический ресурс, Материалы Международной научно-практической конференции. – Киев: Украинский центр культурных исследований, 2016. – С. 41-47.
7. Гаврилюк А. Атрактивність нематериального культурного наследия Украины: туризмоведческий аспект / А. Гаврилюк // Вестник Киевского национального университета культуры и искусства. – Сер.: Туризм. – 2018. – № 1. – С. 18-27.
8. Гаврилюк А. Государственный маркетинг позиционирования атрактивности

- нематериального культурного наследия Украины средствами туризма / А. Гаврилюк // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. – 2008. – Сер. : Государственное управление. – Т. 28 (68), № 2. – С. 47-55.
9. Донцов А. Картографирование нематериального культурного наследия Украины в информационном обеспечении туризма / А. Донцов // Проблемы непрерывного географического образования и картографии. – 2018. – Вып. 28. – С. 4-10.
10. Дуков Е. В. Современные цивилизационный тренды и массовая культура / Е. В. Дуков // Обсерватория культуры. – 2004 – № 3. – С. 28-34 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://infoculture.rsl.ru/donArch/home/JOK/2004/03/2004-03_jok-15.pdf
11. Дутчак А. И. Нематериальное культурное наследие в Украине и ее роль в развитии туризма / А. И. Дутчак, В. В. Шикеринец // Состояние и перспективы развития культурологической науки в Украине: сб. тезисов докладов ИИИ Всеукр. научно-практической. конф. – Николаев: НФ КНУКиИ, 2017. – Ч. 1. – С. 72-74
12. Дутчак А. И. Нематериальное культурное наследие в Украине: перспективы использования в индустрии туризма / А. И. Дудчак // Карпатский край. – 2017. – 1 (9). – С. 165-170.
13. Электронный учет: система упорядочения информации и регистрации элементов нематериального культурного наследия: Сб. науч. трудов по материалам научно-практической конф., Киев, 10-11 ноября 2016 / Украинский центр культурных исследований. – Киев : НАККМ, 2016. – 64 с
14. Железова А. Г. Этнический гастрономический туризм, его роль в сохранении национальной культуры и самобытности народов / А. Г. Железова // Молодой ученый. – 2013. – № 5. – С. 855-858.
15. Зараховский А. Концепции использования недвижимых объектов культурного наследия как туристско-экскурсионного ресурса / А. Зараховский // Вестник Киевского национального университета культуры и искусства. – 2018. – Сер. : Туризм. – № 2. – С. 34-44.
16. Кашкарова Ю. А. Игровой экскапизм: тенденции исследования проблемы в рамках методологии психологической защиты личности / Ю. А. Кашкарова // Проблемы современной психологии. – 2012. – Вып. 6. – С. 473-482.
17. Кудерська Н. И. Нематериальное культурное наследие Украины, ее объекты (проявления) / Н. И. Кудерська, И. А. Кудерська // Европейские перспективы. – 2015. – Вып. 7. – С. 59-67.
18. Мельничук А. Л. Предпосылки украино-польского трансграничного туристического кластера / А. Л. Мельничук, А. А. Бодина // География и туризм. – 2010. – Вып. 8. – С. 6-7
19. Национальный перечень нематериального культурного наследия Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://uccs.org.ua/natsionalnyj-reiestr-obiektiv/>
20. Николаева Н. В. Ландшафтный подход в сохранении наследия / В. Николаева // Обсерватория культуры. – 2004. – № 3. – С. 70-78) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://infoculture.rsl.ru/?news-jok>
21. Пидлисецкая И. А. Теоретические разработки исследования объектов историко-культурного назначения / И. А. Пидлисецкая // География и туризм. – 2009. – Вып. 2. – С. 41-49.
22. Поливач К. А. Культурное наследие и его влияние на развитие регионов Украины / А. К. Поливач, наук. ред. Руденко Л. Г. – Киев : Институт географии НАН Украины, 2012. – 208 с.
23. Порядок ведения Национального перечня элементов нематериального культурного наследия Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0020-18>
24. Об утверждении Государственной программы охраны и сохранения нематериального культурного наследия на 2004-2008 годы: Постановление Кабинета Министров от 23 декабря 2004 № 1732 // Официальный вестник Украины. – 2004. – № 52. – С. 11-12.
25. Рикёр П. История и истина / П. Рикёр. – Санкт-Петербург : Алетейя, 2002. – 400 с.

26. Сущенко А. А. Культурное наследие и его роль в создании туристического имиджа страны (опыт Франции) / А. А. Сущенко // Туристический бизнес: Мировые тенденции и национальные приоритеты. Материалы VIII Международной научно-практической конференции 27 октября 2017. – Харьков, 2017. – С. 204-205.
27. Трифонова И. К. Фундаментальна роль культурного наследия в формировании туристического образа территории Беларуси / И. К. Трифонова // Проблемы и перспективы социально-экономической географии: (к 100-летию со дня рождения И. И. Трухана). – Минск, 2016. – С. 104-108 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/152294>
28. Формирование и сохранение культурного наследия в информационном обществе. Издание ЮНЕСКО для Всемирного Саммита по информационному обществу. – Санкт-Петербург : Российская национальная библиотека, 2004. – 112 с.
29. Чепайтене Р. Культурное наследие в глобальном мире / Р. Чепайтене. – Вильнюс : ЕГУ, 2010. – 298 с.
30. Meissner M. The Valorisation of Intangible Cultural Heritage: Intangible Cultural Heritage as Cultural Capital in Sustainable Development / M. Meissner // Conference: Sharing Cultures. – Barcelos, 2017. – S. 295-303.

References

1. Berezhna Ju. M. Nematerial'na kul'turna spadshhina JuNESKO: ponjattja, tendencii, ukrains'kij vimir / Ju. M. Berezhna // Geografija ta turizm (Geography and Tourism). – 2012. – Vip. 23. – S. 93–100.
2. Bosik Z. O. Nematerial'na kul'turna spadshhina Ukraïni v konteksti suspil'nogo rozvitku ta kul'turnoi politiki derzhavi / Z. O. Bosik // Visnik Nacional'noi akademii kerivnih kadriv kul'turi i mistectva. – 2015. – № 2. – S. 35–39.
3. Bukovina: spil'na kul'turna spadshhina / [uporjad.: Zh. Stel'mashhuk]. – Chernivci : Misto, 2009. – 200 s
4. Buchko Zh. I. Etnoturistichni doslidzhennja Bukovini / Zh. I. Buchko // Geografija ta turizm (Geography and Tourism). – 2010. – Vip. 6. – S. 154–158.
5. Vojtovich R. V. Vpliv globalizacii na rozvitok suchasnogo svitu. 2003. Blog «Vidkriti ochi» / R. V. Vojtovich [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2013/06/blog-post.html>
6. Gavrilyuk A. Atraktivni resursi nematerial'noi kul'turnoi spadshhini: ukrains'ki realii / A. Gavrilyuk // Nematerial'na kul'turna spadshhina jak suchasnij turistichnij resurs, Materiali Mizhnarodnoi naukovopraktichnoi konferencii. – Kiïv : Ukrains'kij centr kul'turnih doslidzhen', 2016. – S. 41–47.
7. Gavrilyuk A. Atraktivnist' nematerial'noi kul'turnoi spadshhini Ukraïni: turizmoznavchij aspekt / A. Gavrilyuk // Visnik Kiïvs'kogo nacional'nogo universitetu kul'turi i mistectva. – Ser.: Turizm. – 2018. – № 1. – S. 18–27.
8. Gavrilyuk A. Derzhavnij marketing pozicionuvannja atraktivnosti nematerial'noi kul'turnoi spadshhini Ukraïni zasobami turizmu / A. Gavrilyuk // Vcheni zapiski Tavrijs'kogo nacional'nogo universitetu imeni V. I. Vernads'kogo. – 2008. – Ser. : Derzhavne upravlinnja. – T. 28 (68), № 2. – S. 47–55.
9. Doncov O. Kartografuvannja nematerial'noi kul'turnoi spadshhini Ukraïni v informacijnomu zabezpechenni turizmu / O. Doncov // Problemi bezperervnoi geografichnoi osviti ta kartografii. – 2018. – Vip. 28. – S. 4–10.
10. Dukov E. V. Sovremennye civilizacionnye trendy i massovaja kul'tura / E. V. Dukov // Observatorija kul'tury. – 2004 – № 3. – S. 28–34 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : http://infoculture.rsl.ru/donArch/home/JOK/2004/03/2004-03_jok-15.pdf
11. Dutchak O. I. Nematerial'na kul'turna spadshhina JuNESKO v Ukraïni ta ii rol' v rozvitku turizmu / O. I. Dutchak, V. V. Shikierinec' // Stan ta perspektivi rozvitku kul'turologichnoi nauki v Ukraïni : zb. tez dopovidej III Vseukr. nauk.-prakt. konf. – Mikolaïv : MF KNUKiM, 2017. – Ch. 1. – S. 72–74
12. Dutchak O. I. Nematerial'na kul'turna spadshhina JuNESKO v Ukraïni: perspektivi vikoristannja v industrii turizmu / O. I. Dutchak // Karpats'kij kraj. – 2017. – 1 (9). – S. 165–170.
13. Elektronnij oblik: sistema vporjadkuvannja informacii ta reestracii elementiv nematerial'noi kul'turnoi spadshhini: Zb. nauk. prac' za materialami naukovopraktichnoi konf., Kiïv, 10-11 listopada 2016 r. / Ukrains'kij centr kul'turnih doslidzhen'. – Kiïv : NAKKKM, 2016. – 64 s.
14. Zhelezova O. R. Jetnicheskij gastronomicheskij turizm, ego rol' v sohranenni nacional'noj kul'tury i

- samobytnosti narodov / O. R. Zhelezova // *Molodoj uchenyj*. – 2013. – № 5. – S. 855–858.
15. Zarahovs'kij O. Koncepcii vikoristannja neruhomih ob'ektiv kul'turnoi spadshhini jak turistichno-ekskursijnogo resursu / O. Zarahovs'kij // *Visnik Kiivs'kogo nacional'nogo universitetu kul'turi i mistectva*. – 2018. – Ser. : Turizm. – № 2. – S. 34–44.
16. Kashkarova Ju. A. Igrovij ekskapizm: tendencii doslidzhennja problemi v mezhah metodologemi psihologichnogo zahistu osobistosti / Ju. A. Kashkarova // *Problemi suchasnoi psihologii*. – 2012. – Vip. 6. – S. 473–482.
17. Kuders'ka N. I. Nematerial'na kul'turna spadshhina Ukraïni, ii ob'ekti (projavi) / N. I. Kuders'ka, I. O. Kuders'ka // *Evropejs'ki perspektivi*. – 2015. – Vip. 7. – S. 59–67.
18. Mel'nichuk A. L. Peredumovi stvorennja ukraïno-pol's'kogo transkordonnogo turistichnogo klasteru / A. L. Mel'nichuk, A. O. Bodina // *Geografija ta turizm (Geography and Tourism)*. – 2010. – Vip. 8. – S. 6–7.
19. Nacional'nij perelik nematerial'noi kul'turnoi spadshhini Ukraïni [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <https://uccs.org.ua/natsionalnyj-reiestr-obiektiv/>
20. Nikolaeva N. V. Landshaftnyj podhod v sohranenii nasledija / N. V. Nikolaeva // *Observatorija kul'tury*. – 2004. – № 3. – S. 70–78 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupa: <http://infoculture.rsl.ru/?news-jok>
21. Pidlisec'ka I. O. Teoretiko-metodologichni rozrobki doslidzhennja ob'ektiv istoriko-kul'turnogo priznachennja / I. O. Pidlisec'ka // *Geografija ta turizm (Geography and Tourism)*. – 2009. – Vip. 2. – S. 41–49.
22. Polivach K. A. Kul'turna spadshhina ta ii vpliv na rozvitok regioniv Ukraïni / A. K. Polivach, nauk. red. Rudenko L. G. – Kiïv : Institut geografii NAN Ukraïni, 2012. – 208 s.
23. Porjadok vedennja Nacional'nogo pereliku elementiv nematerial'noi kul'turnoi spadshhini Ukraïni [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0020-18>
24. Pro zatverdzhennja Derzhavnoi programi ohoroni ta zberezhenja nematerial'noi kul'turnoi spadshhini na 2004–2008 roki : Postanova Kabinetu Ministriv vid 23 grud. 2004 r. № 1732 // *Oficijnij visnik Ukraïni*. – 2004. – № 52. – S. 11–12.
25. Rikjor P. Istorija i istina / P. Rikjor. – Sankt-Peterburg : Aleteja, 2002. – 400 s.
26. Sushhenko O. A. Kul'turna spadshhina ta ii rol' u stvorenni turistichnogo imidžu kraïni (dosvid Francii) / O. A. Sushhenko // *Turistichnij biznes: Svitovi tendencii ta nacional'ni prioriteti. Materiali VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktichnoi konferencii 27 zhovtnja 2017 r.* – Harkiv, 2017. – S. 204–205.
27. Trifonova I. K. Fundamental'na rol' kul'turnogo nasledija v formirovanii turisticheskogo obraza territorii Belarusi / I. K. Trifonova // *Problemy i perspektivy social'no-jekonomicheskij geografii: (k 100-letiju so dnja rozhdenija I. I. Truhana)*. – Minsk, 2016. – S. 104–108 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupa: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/152294>
28. Formirovanie i sohranenie kul'turnogo nasledija v informacionnom obshhestve. Izdanie JuNESKO dlja Vsemirnogo Sammita po informacionnomu obshhestvu. – Sankt-Peterburg : Rossijskaja nacional'naja biblioteka, 2004. – 112 s.
29. Chepajtene R. Kul'turnoe nasledie v global'nom mire / R. Chepajtene. – Vil'njus : EGU, 2010. – 298 s.
30. Meissner M. The Valorisation of Intangible Cultural Heritage: Intangible Cultural Heritage as Cultural Capital in Sustainable Development / M. Meissner // *Conference: Sharing Cultures*. – Barcelos, 2017. – S. 295–303.

УДК: 614.78

Арпуть Оксана Володимирівна,
доцент, кандидат технічних наук
Спільчук Анастасія Юріївна

Мельник Юлія Вікторівна

Національний університет харчових
технологій, м. Київ, Україна
Національний університет харчових
технологій, м. Київ, Україна
Національний університет харчових
технологій, м. Київ, Україна

ENERGY FLOOR ЯК НОВА ТЕХНОЛОГІЯ ВИДОБУТКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ В ГОТЕЛЯХ УКРАЇНИ

Метою статті є дослідження роботи модулів Energyfloor в готелях України та вплив їх на напрями енергозбереження та сталих інновацій у будівлях, громадському просторі. Нідерландські модулі Energy Floor є невід'ємною частиною Smart Floors Smart Grid. Сітка може бути використана як для ефективного управління енергією, так і для її діагностики та може працювати шляхом підключення до світлодіодних ліхтарів, інтелектуальних систем енергоменеджменту. Energy Floor розроблено шляхом застосування тиску на підлогу.

Методика: енергетична підлога використовує рух людей як джерело енергії. Кінетична енергія перетворюється в електричну, яка приводить в дію навантаження на підлогу. Вихід енергії цих видів енергонакопичувальних плиток залежить від застосованої сили; більша напруга відповідає більшій різниці потенціалів і, отже, більшій енергії.

Результати: для того, щоб оцінити вихідну потужність однієї людини, що йде через центр кампусу, важливо визначити величину сил, які відчувають земля під час ходьби. Використовуючи цю концепцію, великі готелі зможуть генерувати корисну електроенергію до 20 Вт на модуль.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в розробці, обґрунтуванні концепції використання нідерландської моделі Energy Floor, як альтернативи видобутку електроенергії в готелях.

Практична значимість: електроенергію можна також подавати назад до електромережі, використовувати для енергетичних додатків, які створюють унікальний енергетичний ефект або підсилюють інші налаштовані локальні системи. Дана технологія забезпечує інтелектуальне використання електроенергії в готельних підприємствах.

Ключові слова: ефективне управління енергією, енергетична підлога, нідерландські модулі Energy Floor, енергонакопичувальна плитка, інтелектуальне використання електроенергії в готельних підприємствах.

УДК: 614.78

Арпуть Оксана Владимировна,
доцент, кандидат технических наук
Спильчук Анастасия Юриевна

Мельник Юлия Викторовна

Национальный университет пищевых
технологий, г. Киев, Украина
Национальный университет пищевых
технологий, г. Киев, Украина
Национальный университет пищевых
технологий, г. Киев, Украина

ENERGY FLOOR КАК НОВАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ДОБЫЧИ ЭЛЕКТРОЭНЕРГИИ В ОТЕЛЯХ УКРАИНЫ

Целью статьи является исследование работы модулей Energyfloor в гостиницах Украины и влияние их на направления энергосбережения и постоянных инноваций в зданиях, общественном пространстве. Нидерландские модули Energy Floor являются неотъемлемой частью Smart Floors Smart Grid. Сетка может быть использована как для эффективного управления энергией, так и для её диагностики и может работать путем подключения к светодиодным фонарям, интеллектуальным системам энергоменеджмента. Energy Floor разработана путём применения давления на пол.

Методика: энергетический пол использует движение людей как источник энергии. Кинетическая энергия превращается в электрическую, которая приводит в действие нагрузки на пол. Выход энергии этих видов энергонакапливающих плиток зависит от примененной силы; большее напряжение соответствует большей разницы потенциалов и, следовательно, большей энергии.

Результаты: для того, чтобы оценить выходную мощность одного человека, идёт через центр кампуса, важно определить величину сил, которые испытывает земля во время ходьбы. Используя эту концепцию, крупные отели смогут генерировать полезную электроэнергию до 20 Вт на модуль.

Научная новизна полученных результатов заключается в разработке, обосновании концепции использования нидерландской модели Energy Floor, как альтернативы добычи электроэнергии в гостиницах.

Практическая значимость: Электроэнергию можно подавать обратно в электросети, использовать для энергетических приложений, которые создают уникальный энергетический эффект или усиливают другие настроены локальные системы. Данная технология обеспечивает интеллектуальное использование электроэнергии в гостиничных предприятиях.

Ключевые слова: эффективное управление энергией, энергетический пол, нидерландские модули Energy Floor, энергонакапливающая плитка, интеллектуальное использование электроэнергии в гостиничных предприятиях.

UDC: 614.78

Arpul Oksana Volodymyrivna,
PhD in Engineering Science, Associate
Professor

National University of Food Technologies,
Kyiv, Ukraine

Spilchuk Anastasiya Yuriyivna

National University of Food Technologies,
Kyiv, Ukraine

Melnyk Yuliia Viktorivna

National University of Food Technologies,
Kyiv, Ukraine

ENERGY FLOOR AS NEW TECHNOLOGY FOR ELECTRICITY EQUIPMENT IN HOTELS OF UKRAINE

The purpose of the article is to study the work of Energyfloor modules in hotels in Ukraine and their impact on energy conservation and sustainable innovations in buildings, public spaces. The Netherlands Energy Floor modules are an integral part of the Smart Floors Smart Grid. The grid can be used both for efficient energy management and for its diagnostics and can work by connecting to light-emitting diode lanterns, intelligent energy management systems.

Method: energy Floor is designed to apply pressure on the floor. The energy floor uses the movement of people as a source of energy. A kinetic energy is converted into an electric one, which results in a load on the floor. The energy output of these types of energy-saving tiles depends on the applied force; the higher voltage corresponds to a greater potential difference and, consequently, greater energy.

Results: in order to estimate the output power of one person passing through the center of the campus, it is important to determine the magnitude of the forces that experience the earth while walking. Using this concept, large hotels will be able to generate useful power up to 20 W per module. The scientific novelty of the results is to develop and substantiate the concept of using the Netherlands Energy Floor model as an alternative to power generation in hotels.

Practical significance: electricity can also be supplied back to the grid, used for energy applications that create a unique energy effect or enhance other customized local systems. This technology provides intellectual use of electricity in the hotel enterprises.

Keywords: efficient energy management, power floor, Netherlands Energy Floor modules, energy saving tile, intellectual use of electricity in the hotel enterprises.

Постановка проблеми. Проблема енергоефективності та поновлюваних джерел енергії є двома сторонами стійкої енергетичної політики України і є високими пріоритетами в розподілі сталого енергетичного сектору. У багатьох країнах енергоефективність, також, має вигоду для національної безпеки, оскільки її може бути використано для зниження рівня імпорту енергії з іноземних країн. Це допоможе уповільнити темпи споживання енергії, за яких внутрішні енергетичні ресурси виснажуються. На відміну від енергозбереження (заощадження, збереження енергії), головним чином спрямованого на зменшення енергоспоживання, енергоефективність, або корисність енергоспоживання, - це ефективне витрачання енергії.

Для населення це означатиме значне скорочення комунальних витрат, для країни - заощадження ресурсів, підвищення продуктивності промисловості і конкурентоздатності, для довкілля - обмеження викиду парникових газів в атмосферу, а для енергетичних компаній - зниження витрат на паливо і необґрунтованих витрат на будівництво.

В цілому, потенціал енергозбереження (в сільському господарстві, промисловості, сфері послуг і будівництві, житловому секторі та трансформації на ТЕС) оцінюється в більш, ніж 27 млн. тонн нафтового еквівалента, що відповідає майже 30 млрд. кубометрам природного газу. Україна має величезний потенціал енергоефективності - більше 10 млрд дол. США. Проте скорочення розриву з енергоефективності з країнами ЄС відбувається занадто повільно.

В Україні в останні роки впроваджуються заходи з підвищення енергоефективності, які приймаються з вводом енергозберігальних ламп, лічильників багатотарифного обліку, методів автоматизації, із застосуванням архітектурних рішень, реалізацією нових енергоефективних проєктів, пошук і використання нових альтернативних джерел енергії.

В країнах світу сьогодні використовують всього близько 14% відновлюваної енергії (рис. 1) [3]. Аналізуючи рисунок можна зробити висновок, що цей показник вкрай низький для нашої країни як для сучасної європейської держави. Тому, дослідження Energy Floor як нового джерела альтернативної енергії є важливим як для готельного бізнесу України, так і для світової готельної індустрії в цілому.

Рис. 1. Порівняння використання альтернативної енергії в країнах світу з Україною [3]

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у пошуки нових шляхів енергоефективності діяльності підприємств та енергозбереження надали наукові дослідження вчених: М. В. Афанасьєв, С. Бевз, В. Бодров, Б. Гаприндашвіл, М. Гнідий, О. Гордієнко, С. Денисюк, А. Дідук, А. Єрохіна, М. Кизим, В. Литвицький, В. Микитенко, О. Перфілос, І. Розпутенко, Т. Салашенко, С. Срібнюк, О. Суходол, А. Шидловський, М. Хвесик і багато інших. Праці науковців є важливим внеском у розв'язання наукової проблеми енергозбереження та підвищення ефективності діяльності підприємств. На жаль, більшість праць має суто теоретичний характер і лише близько 30 % прикладний характер. Більшість ідей, запропонованих авторами, так і не були втілені в життя з різних причин: через брак коштів, необґрунтовану державну політику, масу неплатежів. В той же час нормативно-правові акти, а саме: закони України «Про енергетику», «Про енергопостачання», «Про енергозбереження», постанови Верховної ради України прикладного характеру не вносять позитивних змін для підвищення ефективності діяльності як промислових підприємств, так і підприємств готельного бізнесу [3].

Інформаційною базою дослідження виступають роботи зарубіжних вчених, присвячені вивченню Energy Floor як нової технології видобутку електроенергії в громадських місцях, статистичні матеріали, опубліковані в періодичних виданнях.

Проте, на даний час кінетична підлога і доцільність її впровадження в засобах розміщення все ж недосконало вивчена.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Всі альтернативні джерела отримання енергії об'єднують спільні позитивні риси, проте існує і ряд недоліків (рис. 2).

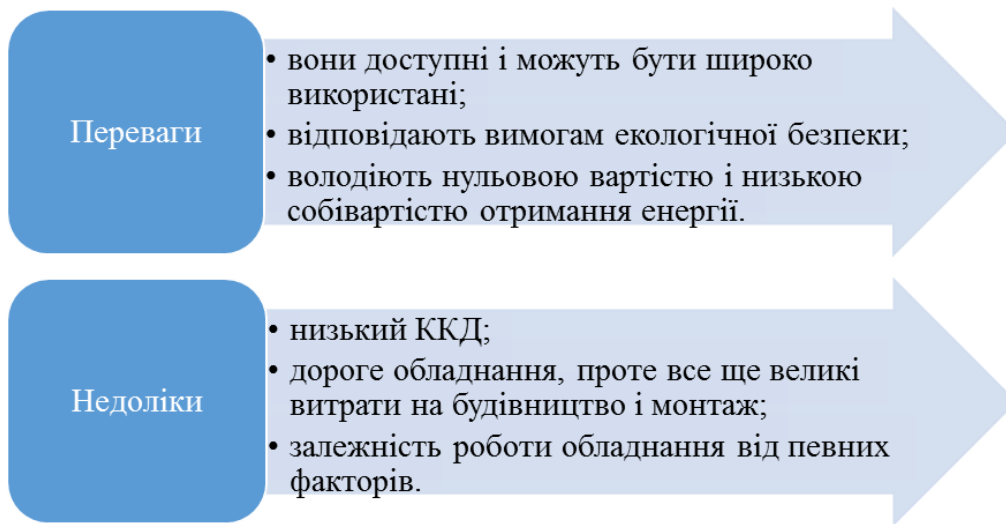

Рис. 2. Переваги і недоліки альтернативних джерел електроенергії [7]

Порівнюючи переваги та недоліки усіх альтернативних джерел енергії можна зробити висновок, що необхідно і надалі шукати нові перспективні джерела електроенергії, які зможуть повністю або частково забезпечити енергоефективність діяльності засобів розіщення.

Аналіз та оцінка розвитку Energy Floor як нового виду альтернативних джерел енергії в Україні залишається невирішеним питанням, яке і буде розглянуте в ході статті.

Постановка завдання. Необхідним завданням постає впровадження енергозберігаючих носіїв у діяльність сучасних готелів України, що дозволить отримати певний економічний ефект від побудови багатьох технологічних процесів. Це, в свою чергу, може принести набагато більшу конкурентну перевагу, ніж звичайна вигода від економії електроенергії.

Відомо, що у готельному бізнесі комунальні платежі є однією з основних витратних статей і тому, не менше 40 % усіх експлуатаційних витрат складають витрати на паливо і електроенергію. При цьому, значні втрати теплової енергії спостерігаються під час її транспортування, тому що частина теплотрас потребує капітального ремонту. Доведено, що впровадження енергоефективних технологій знижує рівень споживання електроенергії до 50 % [2].

При дослідженні Energy Floor як нової технології видобутку електроенергії в засобах розміщення України можливо вирішити ряд питань з забезпеченням підприємства готельного господарства додатковою енергією.

Виклад основного матеріалу. Нідерландські модулі Energy Floor є невід'ємною частиною Smart Floors Smart Grid. Ця сітка може бути використана як для ефективного управління енергією, так і для діагностики. Система Smart Floors Smart Grid забезпечує інтелектуальне використання електроенергії. Для створення самостійної енергетичної системи можуть бути додані й інші відновлювані джерела енергії (вітру, сонця).

За останні кілька років компанія створила найефективнішу у світі енергозберігаючу плитку. Разом з партнерами Rinnic/Vaude Engineering та AEGROUP вони виробляють енергетичні модулі підлоги високої якості: найвищий енергетичний обсяг у світі, здатний протистояти екстремальним погодним умовам і надзвичайним можливостям, і дуже високій тривалості життя і застосовні в усіх можливих місцях. При дослідженні Energy Floor як нової технології видобутку електроенергії в готелях України використаний метод теоретичного узагальнення, а саме виявлення типових рис і закономірностей, притаманних досліджуваному явищу. Інформаційною базою дослідження виступають роботи зарубіжних вчених, присвячені вивченню Energy Floor як нової технології видобутку електроенергії в громадських місцях, статистичні матеріали, опубліковані в періодичних виданнях, тощо [1]. Прийнято розрізняти два види механічної енергії: енергію, обумовлену рухом тіл, або кінетичну енергію, і енергію, обумовлену взаємодією тіл, або потенційну енергію.

Кінетична енергія людей, які йдуть або танцюють, перетворюється на електрику, яка використовується для того, щоб підлога реагувала і взаємодіяла візуально, а також використовувала енергію, яка показує прямий вихід електроенергії з руху людини [4].

Energy Floor розроблено шляхом застосування тиску на підлогу. Енергетична підлога використовує рух людей як джерело енергії. Ця кінетична енергія перетворюється в електричну, яка приводить в дію навантаження на підлогу. Електроенергію можна також подавати назад до електромережі, використовувати для енергетичних додатків, які створюють унікальний енергетичний ефект або підсилюють інші налаштовані локальні системи.

Модуль Energy Floor злегка згинається, коли людина наступає на підлогу, що створює рух, який перетворюється в електричну енергію невеликим внутрішнім генератором. Кінетична підлога знімає енергію від натиску стоп і перетворює її в електрику, яку потім можна буде зберігати в батареях або відразу ж використовувати як енергію у номері (наприклад, для заряджання телефону). Кожен модуль розміром 75x75x20 см може виробляти до 35 Ватт стійкого виходу електроенергії. Тобто, між 5-20 Вт на людину. Для порівняння, батареї iPhone для заряджання необхідно близько 5,45 ватт на годину.

З принципу роботи (рис. 3) видно, що підлога забезпечує унікальний візуальний ефект за допомогою LED-ліхтарів, які реагують на рухи. Безперервна взаємодія в режимі реального часу між людьми, що йдуть по підлозі і підлогою дозволяє кожній людині сприяти колективному досвіду, який підвищується за допомогою супровідних додатків.

За даними HowStuff Works, п'єзоелектричні матеріали створюють позитивний і негативний кінець при роботі Isdone. П'єзоелектричні матеріали (п'єзоелектрики) - це речовини що змінюють свої розміри при подачі до них електричного поля, і навпаки при стисненні яких на певних

точках їхніх поверхонь виникає електричне поле. Електричний заряд проходить по матеріалу, як тільки тиск звільняється від нього. Хоча вони, зазвичай, забезпечують дуже низький струм, вони ще можуть генерувати надзвичайно високу напругу. Загальні п'єзoeлектричні матеріали включають кварц і деякі деталі з кераміки. Один крок потенційно може генерувати достатньо електроенергії для живлення двох 60-ватних лампочок розжарювання на одну секунду, що буде доцільно для вестибюлю готелю, де необхідне гарне освітлення. Дана технологія була впроваджена в жвавий залізничний станції, яка може жити 6500 світлодіодних ліхтарів на невизначений час.

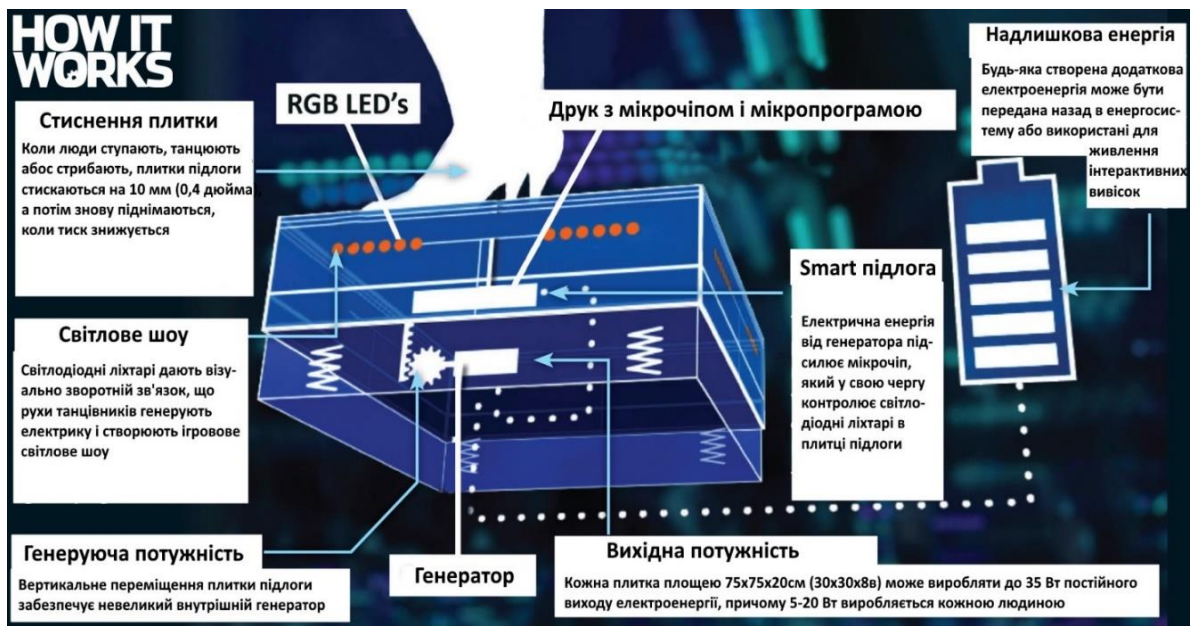

Рис. 3. Принцип роботи Energy Floor

Аспект збору енергії цих п'єзoeлектричних плиток підлоги лежить в унікальних властивостях кристалічної структури.

Деякі види кераміки, такі як цирконат-титанат свинцю, утворюють тетрагональну структуру з малим атомом в центрі. Коли кристал напружується, центральний атом витісняється зі своєї решітки і створює потенціал. У нашому випадку цей зсув дозволяє прибирати енергію депресії, що виникає під час удару ноги. Вихід енергії цих видів енергозбиральних плиток залежить від застосованої сили: більша напруга відповідає більшій різниці потенціалів і, отже, більше енергії. Для того, щоб оцінити вихідну потужність однієї людини, що йде через центр вестибюлю, важливо визначити величину сил, які відчуває земля під час ходьби [1].

Переваги використання кінетичної енергії: не видає забруднюючих речовин; не виробляє небезпечних відходів, оскільки більшість використовуваних матеріалів може перероблятися або повторно використовуватися; сильна адаптивність; плити, що генерують енергію, можуть бути модернізовані до існуючих будівель або спеціально

розроблені для задоволення специфікацій нової розробки; можна зберігати або збирати енергію в будь-який час; не спалює паливо; надзвичайно ефективна [5].

Як і всі передові технології, кінетичні плитки відносно дорогі. Сьогодні вони коштують 80 фунтів стерлінгів за квадратний фут, що означає, що встановлення плитки в середній кімнаті складе близько 6000 фунтів стерлінгів, тобто в переведенні на українську валюту - 204 720 грн.

Тобто, дана інновація є доволі дорогою у впровадженні, проте в майбутньому вона може повністю себе окупити.

Але разом з тим, кінетична плитка має термін служби всього п'ять років, що ускладнює відшкодування витрат.

Однак, вартість квадратного фута матеріалу швидко знижується в зв'язку з появою нових фірм-виробників кінетичної плитки для підлоги. Дев'ять років тому ціна за квадратний фут становила 1700 фунтів стерлінгів, однак у 2018 році ціна знизилась на 100 фунтів стерлінгів [6].

Тобто, якби собівартість кінетичної плитки досягнула реалістичного числа, вона представляла б собою набагато більш вагому інвестицію і життєздатний варіант для багатьох підприємств готельного господарства.

Проте, для великих готелів з достатньо високою пропускну спроможністю даний вид альтернативної електроенергії залишається доволі перспективним і має розвиватися на готельному ринку України. Також, можна розглянути застосування даної інновації для мотелю, де плитка використовуватиметься як в вестибюльних і коридорних приміщеннях, так і на паркувальних місцях, що підвищить ефективність видобутку електроенергії для засобу розміщення в рази.

Висновки. Винаходячи нові джерела альтернативної енергії можна вирішити проблеми енергоефективності великих підприємств готельного господарства. Кінетична плитка є інноваційним та перспективним вирішенням поставлених питань. Використовуючи цю концепцію, великі готелі та мотелі зможуть генерувати корисну електроенергію до 20 Вт на 1 модуль. За допомогою модулів Energy Floor можна сприяти непрямому енергозбереженню та сталим інноваціям у будівлях, громадському просторі, для проведення заходів, шляхом підключення до світлодіодних ліхтарів, інтелектуальних систем енергоменеджменту.

Список використаних джерел

1. Арпуль О.В., Мельник Ю.В., Пушка О.С. Energy Floor як нова технологія видобутку електроенергії в готелях України. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 135-річчю Національного університету харчових технологій «Інноваційні технології в готельно-ресторанному бізнесі», 19 - 20 березня 2019 р. – К.: НУХТ, 2019 р. – с. 20-21.
2. Бортник Л. В. Впровадження енергозберігаючих технологій у діяльність готелів / Л. В. Бортник, Д. В. Дьяченко // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні : проблеми розвитку та регулювання», Черкаси, 26-27 березня 2015 р. – Черкаси : видавець Ю. А. Чабаненко, 2015. – С. 161-164.
3. Жадько, К. С. Сучасні тенденції енергозбереження та ефективності діяльності підприємств / К. С. Жадько // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності = Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property: збірник наукових праць / ДВНЗ «ПДТУ». – Маріуполь, 2017. – Вип. 16. – С. 302–307.

4. Энергія: потенційна і кінетична енергія. – Режим доступу: <http://moyaosvita.com.ua/fizuka/energiya-potencijna-i-kinetichna-energiya/>.
5. Вільям Бетенкурт. Виробництво та зберігання кінетичної енергії. – Режим доступу: <https://ru.scribd.com/document/408993038/Kinetic-Energy-Production-and-Storage-by-William-Bettencourt-2>.
6. Збирання енергії: Pavegen і підйом техніки кінетичної плитки. – Режим доступу: <https://theswitch.co.uk/tech/energy-harvesting-tiles>.
7. Альтернативні джерела енергії для приватного будинку. – Режим доступу: <https://o-remonte.com/uk/alternativni-dzherela-energii-dlya-pr/>.

Список использованных источников

1. Арпуль А.В., Мельник Ю.В., Пушка А.С. Energy Floor как новая технология добычи электроэнергии в гостиницах Украины. Материалы VIII Международной научно-практической конференции, посвященной 135-летию Национального университета пищевых технологий «Инновационные технологии в гостинично-ресторанном бизнесе», 19 - 20 марта 2019 - М.: НУХТ, 2019 - с. 20-21.
2. Бортник Л.В. Внедрение энергосберегающих технологий в деятельность гостиниц / Л.В. Бортник, Д. В. Дьяченко // Материалы VI Международной научно-практической конференции «Туристический и гостинично-ресторанный бизнес в Украине: проблемы развития и регулирования», Черкассы, 26-27 марта 2015 - Черкассы: издатель Ю. А. Чабаненко, 2015 - С. 161-164.
3. Жадко, К. С. Современные тенденции энергосбережения и эффективности деятельности предприятий / К. С. Жадко // Теоретические и практические аспекты экономики и интеллектуальной собственности = Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property: сборник научных трудов / ДВНЗ «ПТУ». - Мариуполь, 2017. - Вып. 16. - С. 302-307.
4. Энергия: потенциальная и кинетическая энергия. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://moyaosvita.com.ua/fizuka/energiya-potencijna-i-kinetichna-energiya/>.
5. Уильям Бетенкурт. Производство и хранение кинетической энергии. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://ru.scribd.com/document/408993038/Kinetic-Energy-Production-and-Storage-by-William-Bettencourt-2>.
6. Сбор энергии: Pavegen и подъем техники кинетической плитки. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://theswitch.co.uk/tech/energy-harvesting-tiles>.
7. Альтернативные источники энергии для частного дома. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://o-remonte.com/uk/alternativni-dzherela-energii-dlya-pr/>.

References

1. Arpul O.V., Melnyk Yu.V., Pushkova O.S. Energy Floor as a new technology for electricity generation in hotels in Ukraine. Materials of the VIII All-Ukrainian Scientific and Practical Conference devoted to the 135th anniversary of the National University of Food Technologies "Innovative Technologies in Hotel and Restaurant Business", March 19 - March 20, 2019 - K.: NUKHT, 2019 - p. 20-21.
2. Bortnik LV Implementation of energy-saving technologies in the activities of hotels / L.V. Bortnik, D.V. Dyachenko // Materials of the VI International Scientific and Practical Conference "Tourism and hotel and restaurant business in Ukraine: problems of development and regulation" Cherkasy, March 26-27, 2015 - Cherkasy: publisher Yu. A. Chbanenko, 2015. - P. 161-164.
3. Zhadko, K.S. Modern tendencies of energy saving and efficiency of enterprises / K.S. Zhadko // Theoretical and practical aspects of economy and intellectual property = Theoretical and practical aspects of Economics and Intellectual Property: collection of scientific works / DNEZ "PDTU" . - Mariupol, 2017. - Vip. 16. - P. 302-307.
4. Energy: potential and kinetic energy. - [Electronic resource]. - Access mode: <http://moyaosvita.com.ua/fizuka/energiya-potencijna-i-kinetichna-energiya/>.
5. William Bettencourt. Production and storage of kinetic energy. - [Electronic resource]. - Access mode: <https://ru.scribd.com/document/408993038/Kinetic-Energy-Production-and-Storage-by-William-Bettencourt-2>.
6. Energy collection: Pavegen and lifting equipment kinetic tile. - [Electronic resource]. - Access mode: <https://theswitch.co.uk/tech/energy-harvesting-tiles>.
7. Alternative energy sources for a private home. - [Electronic resource]. - Access mode: <https://o-remonte.com/en/alternativni-dzherela-energii-dlya-pr/>.

УДК 338.48 :642

Нестерчук Інна Костянтинівна,
кандидат географічних наук, доцент

Житомирський національний
аргоекологічний університет, м. Житомир,
Україна, e-mail: nester_geoeek@ukr.net

ЛОГІКА ВИНИКНЕННЯ ТА ДЕЯКІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СТАНОВЛЕННЯ МЕРЕЖІ ГАСТРОНОМІЧНИХ ТУРІВ НАЦІОНАЛЬНИХ РЕСТОРАЦІЙ

Ця стаття присвячена одному з перспективних видів туризму - гастрономічному. Автор дав визначення «гастрономічний тур», запропонував класифікацію гастрономічних туристичних продуктів, виявив передумови його розвитку.

Мета. Популяризація національної кухні, яка може розповісти про історію країни або регіону, їх минуле та сьогодення нітрохи не менше, ніж музика, архітектура, література. Поряд з ними вона виступає найяскравішою пам'яткою. Просування гастрономічних турів національними рестораціями та класифікація гастрономічних туристичних продуктів.

Методика. Застосована методика територіальних рекреаційних систем для оцінки можливостей розвитку гастрономічного туризму та зокрема гастрономічних турів.

Результати. Подано авторське визначення «гастрономічного туру», проаналізовано історію його виникнення та розвитку, розроблено класифікацію гастрономічних продуктів; розглянуто теорію територіальних рекреаційних систем стосовно до гастрономічного туризму та гастрономічних турів.

Наукова новизна. Вперше узагальнено визначення «гастрономічний тур», прокласифіковано гастрономічні туристичні продукти, виявлено передумови його розвитку.

Практична значимість. Її розглядається в якості своєрідної мови (культурного коду) і одночасно в якості одного із способів самоідентифікації народу. Специфіка проявляється в можливості повсюдного розвитку гастрономічного туризму, в розмаїтті проявів гастрономічних турів в будь-який сезон року, в можливості просування місцевих господарств та виробників продовольчих товарів. Розроблена єдина класифікація гастрономічних турів, в якій виділені головні і приватні напрямки.

Ключові слова: гастрономічний тур, гастрономічні туристичні продукти, територіальні рекреаційні системи, фактори і проблеми розвитку гастрономічних турів.

УДК 338.48 :642

Нестерчук Інна Константиновна,
кандидат географических наук, доцент

Житомирский национальный
агроэкологический университет,
г. Житомир, Украина,
e-mail: nester_geoeek@ukr.net

ЛОГИКА ВОЗНИКНОВЕНИЯ И НЕКОТОРЫЕ СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СТАНОВЛЕНИЕ СЕТИ ГАСТРОНОМИЧЕСКИХ ТУРОВ НАЦИОНАЛЬНЫХ РЕСТОРАЦИЙ

Эта статья посвящена одному из перспективных видов туризма - гастрономическому. Автор дал определение «гастрономический тур», предложил классификацию гастрономических туристических продуктов, обнаружил предпосылки их развития.

Цель. Популяризация национальной кухни, которая может рассказать об истории страны или региона, их прошлом и настоящем ничуть не меньше, чем музыка, архитектура, литература. Наряду с ними она выступает яркой достопримечательностью. Продвижение гастрономических туров национальными ресторанами и классификация гастрономических туристических продуктов.

Методика. Применена методика территориальных рекреационных систем для оценки возможностей развития гастрономического туризма и в частности гастрономических туров.

Результаты. Представлено авторское определение «гастрономического тура», проанализирована история его возникновения и развития, разработана классификация гастрономических продуктов; рассмотрено теорию территориальных рекреационных систем применительно к гастрономическому туризму и гастрономическим турам.

Научная новизна. Впервые обобщено определение «гастрономический тур», проклассифицированы гастрономические туристические продукты, выявлены предпосылки их развития.

Практическая значимость. Еда рассматривается в качестве своеобразного языка (культурного кода) и одновременно в качестве одного из способов самоидентификации народа. Специфика проявляется в возможности повсеместного развития гастрономического туризма, в разнообразии проявлений гастрономических туров в любой сезон года, в возможности продвижения местных хозяйств и производителей продовольственных товаров. Разработана единая классификация гастрономических туров, в которой выделены главные и частные направления.

Ключевые слова: гастрономический тур, гастрономические туристические продукты, территориальные рекреационные системы, факторы и проблемы развития гастрономических туров.

UDC 338.48 :642

Nesterchuk Inna Konstantinovna,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Zhytomyr National Argoecological
University, Zhytomyr, Ukraine, e-mail:
nester_geoeek@ukr.net

THE LOGIC OF OCCURRENCE AND SOME SOCIO-CULTURAL CHARACTERISTICS OF THE ESTABLISHMENT OF A NETWORK OF GASTRONOMIC TOURS OF NATIONAL RESTAURANTS

This article is devoted to the one of the most promising types of tourism – gastronomic. The author defined the definition of «gastronomic tour», proposed a classification of gastronomic tourism products, and identified the conditions for its development.

Goal. Popularization of national cuisine, which can tell about the history of a country or region, their past and present no less than music, architecture, literature. Along with them, she acts as the brightest monument. Promotion of gastronomic tours by national restaurants and the classification of gastronomic tourist products.

Method. The technique of territorial recreational systems is used to evaluate the possibilities of development of gastronomic tourism and in particular gastronomic tours.

Results. Author's definition of «gastronomic tour» is given, the history of its origin and development was analyzed, the classification of gastronomic products was developed, the theory of territorial recreational systems in relation to gastronomic tourism and gastronomic tours was considered.

Scientific novelty. For the first time the definition of «gastronomic tour» has been generalized, gastronomic tourist products have been classified, the preconditions for its development have been identified.

Practical significance. Food is considered as a unique language (cultural code) and at the same time as one of the ways of the nation self-identification. Specifics are manifested in the possibility of widespread development of gastronomic tourism, in the diversity of manifestations of gastronomic tours in any season of the year, in the possibility of promoting local farms and producers of food products. It has been developed a unique classification of gastronomic tours, in which the main and the private directions are singled out.

Key words: gastronomic tour, gastronomic tourism products, territorial recreational systems, factors and problems of the development of gastronomic tours.

Вступ. Гастрономічні досягнення нації доступні і відкриті всім і відразу: ви оціните їх навіть при короткочасному візиті в країну. Гастрономічні подорожі – це популярний різновид туризму, вони розроблені спеціально для любителів кулінарії, гурманів і цінителів смачної і вишуканою їжі та вин.

Постановка проблеми. Будь-яка країна, яка вирішила розвивати гастрономічний туризм, має всі шанси на успіх - несмачних кухонь не існує, є лише більш масові або більш «вузькоспеціалізовані» напрями. Саме тому на разі є актуальними гастрономічні тури національними рестораціями, вивчення та класифікація гастрономічних туристичних продуктів певного регіону.

Аналіз останніх публікацій. Особливий внесок у вивчення географічних основ рекреаційної діяльності і обґрунтування концепції територіальної рекреаційної системи внесли: В. Азар [1], А. Александрова [2], О. Бейдик [3], М. Бочваров [9], Ю. Веденін [9], І. Зоріна [9], Е. Джанджугазова [4], Квартальнов [9], Е. Котляров [5], О. Любіцева [6], П. Масляк [7], Н. Мироненко [8], М. Покоłodна [10], В. Стафійчук [11], В. Преображенський [9], І. Твердохлебов [12], та ін.

Метою даної статті. Позиціонування національної кухні, визначення специфічних особливостей гастрономічного туру і його розвиток на території Правобережного Полісся. Дана мета конкретизується у таких завданнях: проаналізувати поняття гастрономічного туру та виявити специфічні риси і особливості; проаналізувати фактори і проблеми розвитку гастрономічних турів в регіоні; розглянути теорію територіальних рекреаційних систем стосовно до гастрономічного туризму та гастрономічного туру зокрема, розробити класифікацію гастрономічних продуктів. Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи: описовий, історико-географічний, порівняльно-географічний, математичний, картографічний і ін.

Виклад матеріалу дослідження. Попит на гастрономічний туризм постійно зростає: мандрівників все більше привертають увагу до поїздок, в ході яких можна отримати враження, пов'язані з автентичними, екологічно чистими місцевими продуктами харчування. Це створює нові можливості для підвищення конкурентоспроможності дестинацій шляхом просування

своїї унікальної гастрономічної спадщини і традицій.

Гастрономічні тури передбачають унікальну програму, в рамках якої турист зможе полакуватися заморськими устрицями, сирами, сиров'яленими делікатесами, смачними винами і незвичайними стравами. Всі частування будуть просочені національним колоритом тієї країни, в якій він побажає побувати.

Кулінарні шоу в наш час стали справжнім трендом. Цінителі кулінарного мистецтва прагнуть відвідати якомога більше країн, щоб оцінити особливості, переваги, смакові відтінки, межі тієї чи іншої національної кухні. З національних продуктів імениті шеф-кухарі створюють справжні шедеври, смак яких назавжди залишиться у пам'яті туриста.

Кулінарні традиції країн світу закладалися століттями, так як відчували вплив великого числа факторів, серед яких і вплив кліматичних умов і географічного положення, економічного добробуту країн, і ступінь впливу інших культур. Поступово формувалася етнос країни, і як наслідок цього процесу - становлення гастрономічних особливостей.

При знайомстві з будь-якою країною безпосередньо стикаєшся з її культурою. Поза всяким сумнівом, їжа і ритуали її прийняття є найважливішим елементом матеріальної культури будь-якої нації. Дане твердження доводиться хоча б тим фактом, що люди, будучи від природи всеїдними, в різних національних культурах харчуються по-різному. Існує твердження: хочеш пізнати культуру країни - спробуй її на смак. Саме з такою метою і сформувався новий напрямок туризму - гастрономічний тур.

На думку автора *гастрономічний тур - це мандрівка в гастрономічний регіон з метою відпочинку і розваги з включенням у відвідування як основних, так і вторинних виробників продуктів харчування, фермерських ринків, кулінарних шоу, майстер-класів, через які турист знайомиться з країною через її кухню.*

Окремо потрібно згадати, що мета гастрономічного туру - не спробувати пару певних екзотичних страв (скажімо, ті ж жаб'ячі лапки, смажених черв'яків або дуріан), але скласти власне глобальне уявлення про країну через смакові сосочки. І звичайно, дізнатися більше про «позакухонні» традиції: як вирощують овочі або розводять птицю, в який час трапезують і як сервірують страви.

Умовно гастрономічні мандрівки можна розділити на дві великі групи: сільські та міські. В ході перших туристу пропонують насолодитися натурпродуктами «з землі» - взяти участь у зборі ягід, горіхів і грибів (особливо, трюфелів), спробувати фрукти з дерева і овочі з грядки, зрозуміло, повністю екологічно чисті, під наглядом кулінара зварити варення або спекти торт. Сюди ж відноситься смакове знайомство з так званими «продуктами землі» - тими гастрономічними вишукуваннями (а не готовими стравами!), Якими славна ця місцевість: пармська шинка,

іспанська хамон, голландський сир, брюссельська праліне, шведська ікра уклейки, японська риба фугу і т. д. Міські гастротури надають перевагу відвідуванню ресторанів національної кухні, де гостю пропонується покуштувати місцеві делікатеси, як правило, «з-під пера» іменитих кухарів. Самі заклади, зрозуміло, відзначені принаймні однією мішленівською зіркою. У таких поїздках нахил більшою мірою робиться на віртуозне поєднання численних компонентів, ніж на насолоду простим смаком «селянської» їжі. І звичайно, без вина в таких турах не обійтися. Хоча існують спеціальні винні маршрути (чого варті одні тільки подорожі по Шампані або К'янті), в тій чи іншій мірі міцні напої обов'язково присутні в програмах гастрономічних мандрівок, бо давно відомо, що смак навіть самої вишуканої страви без вина втратить половину своєї унікальності. Гастрономічні тури, подібно кожному ексклюзиву, задоволення не з дешевих. Певною мірою це пояснюється індивідуальним підходом до клієнта: на гастротури неможливо набрати більшу групу, тому програма найчастіше розраховується на одну-дві особи. Вартість залежить від багатьох факторів - напряму, тривалості, пори року і т. п.

У дослідженні Швейцарського інституту Готтлиба Дуттвайлера (GDI) до чинників успіху для позиціонування національної кухні віднесені:

- пристрасть нації до їжі,
- наявність регіональних переваг кухні,
- автентичність кухні,
- наявність в регіоні туристських пам'яток,
- наявність кулінарних традицій,
- існування національної легенди,
- користь для здоров'я,
- наявність асортименту фірмових страв, які формують основу

національного кулінарного іміджу.

Девіз гастрономічного туризму - здорове харчування. Наведемо класифікацію гастрономічних туристичних продуктів (рис. 1).

Як показує практика, за такими турами приходить вже підготовлений турист - той, який знає, чого хоче. Але рекомендувати таку поїздку можна і тим клієнтам, які неодноразово бували в тій чи іншій країні, з'їздили її вздовж і впоперек, знають всі туристичні куточки. Для таких туристів Італія або Франція - будь-яка країна - відкриються з нового боку, з'явиться більш глибоке її розуміння. Турпрофі відзначають, що це 100% поворотні туристи.

Зазвичай такі тури індивідуальні, але є можливість і зібрати групу (такі тури будуть трохи дешевше). Туристів супроводжує працівник туроператора, який поєднує в собі функції і гіда, і перекладача. До речі, гастро-тури не виключають екскурсійної програми. Тобто ваші клієнти познайомляться з країною через її кухню і побачать головні визначні пам'ятки.

Іноді з групою їздить гід-сомельє, який розповідає про історію,

нюансах виноробства. Також він може домовитися про відвідування шато і виноробства, в які важко потрапити.

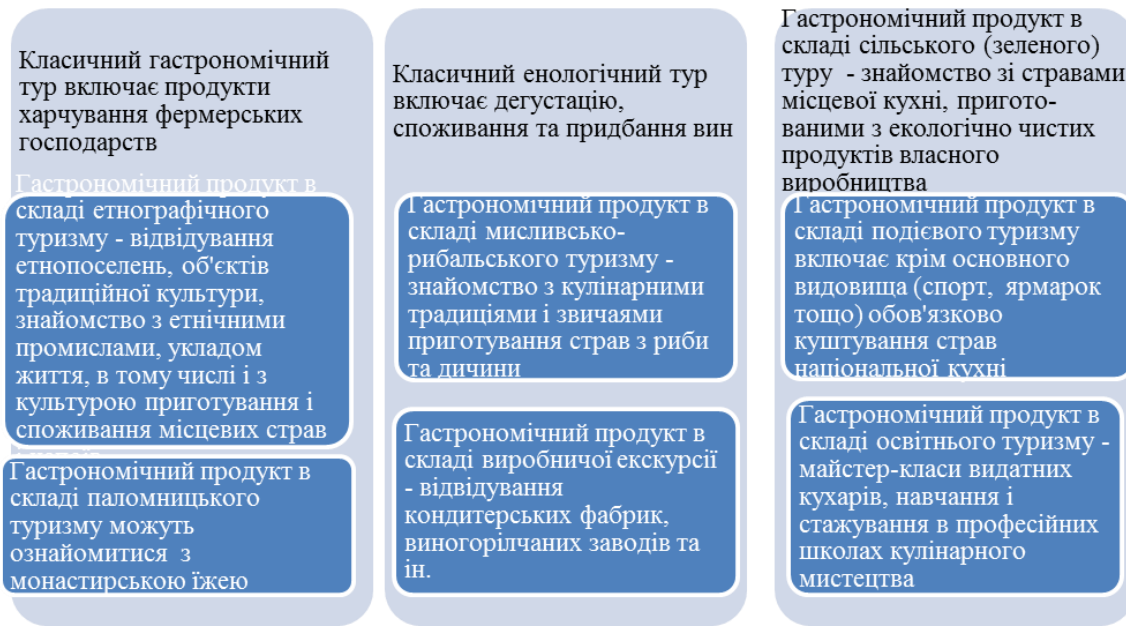

Рис. 1. Класифікація гастрономічних туристичних продуктів

Плюс гастрономічних турів – їх невелика тривалість. Туристи мають можливість не брати тривалу відпустку, так як середній тур триває 4 дні \ 3 ночі (бувають тури і від 6 днів). Сніданок і обід, традиційно входить в програму, а ввечері туристи самі можуть відвідати ресторан - закріпити пройдений за день матеріал - самі або за рекомендацією супроводжуючого. Коштувати такі тури будуть в розбігу від 500 до 1500 євро.

До слова, відвідування ресторанів, особливо «мішленівських», виноробства, фермерських господарств завжди відбувається організовано, так як бронюється заздалегідь під суворо певний час.

Велику частину часу туристи проводять на свіжому повітрі, тому гастрономічні тури рекомендують і клієнтам з дітьми. Особливо якщо тури - шоколадні.

Туроператори, що пропонують гастрономічні пакети, намагаються вкласти в них максимум автентичності і позбутися від стереотипних уявлень про країну.

Якщо в програмі заявлено виробництво будь-якого продукту, то туристів не повезуть на завод або великий концерт, їм покажуть справжній сімейний бізнес - справа, що переходить з покоління в покоління. Гостям показують весь процес: від стартового сировини до фінальної дегустації.

Комбінування декількох країн в один гастрономічний тур можливо, якщо місця об'єднані однією тематикою. Але зазвичай це все-таки одна країна, а в деяких випадках - один регіон.

В рамках гастрономічного туру є певна модель відпочинку туриста (рис.2).

В основу дослідження гастрономічного туризму нами покладена теорія територіальних рекреаційних систем.

Вчення про рекреаційні системи, розроблене професором В.С. Преображенським ще в 60-х роках ХХ ст. було центральним у всіх наукових дослідженнях, присвячених такому багатогранному явищу як рекреація. При цьому базовим поняттям для подібного роду досліджень є поняття «рекреаційна система».

Рис. 2. Модель відпочинку туриста під час гастрономічного туру

Рекреаційна система – складна соціально керована (частково самокерована) система, центральною підсистемою якої є суб'єкти туризму, а цільовою функцією – найбільш повне задоволення їх рекреаційних потреб [9].

Оцінка ефективності функціонування рекреаційної системи може проводитися за двома критеріями: зовнішнім і внутрішнім. Внутрішній критерій може бути за змістом соціальним (рівень задоволення потреб, задоволеність відпочинком); економічним (максимізація прибутку); соціально-економічним (задоволення попиту).

У рекреаційній системі важливо враховувати такі властивості як цілісність, динамічність, надійність, ефективність, ієрархічність і т. д. Гастрономічний туризм має всі властивості рекреаційної системи.

Стосовно до гастрономічного туризму структура територіально-рекреаційної системи (надалі ТРС) буде виглядати наступним чином (рис. 3). Таким чином, організація гастрономічного туризму представляє собою

систему, формування і функціонування якої залежить від безлічі зв'язків, що виникають між підсистемами і визначають їх властивості.

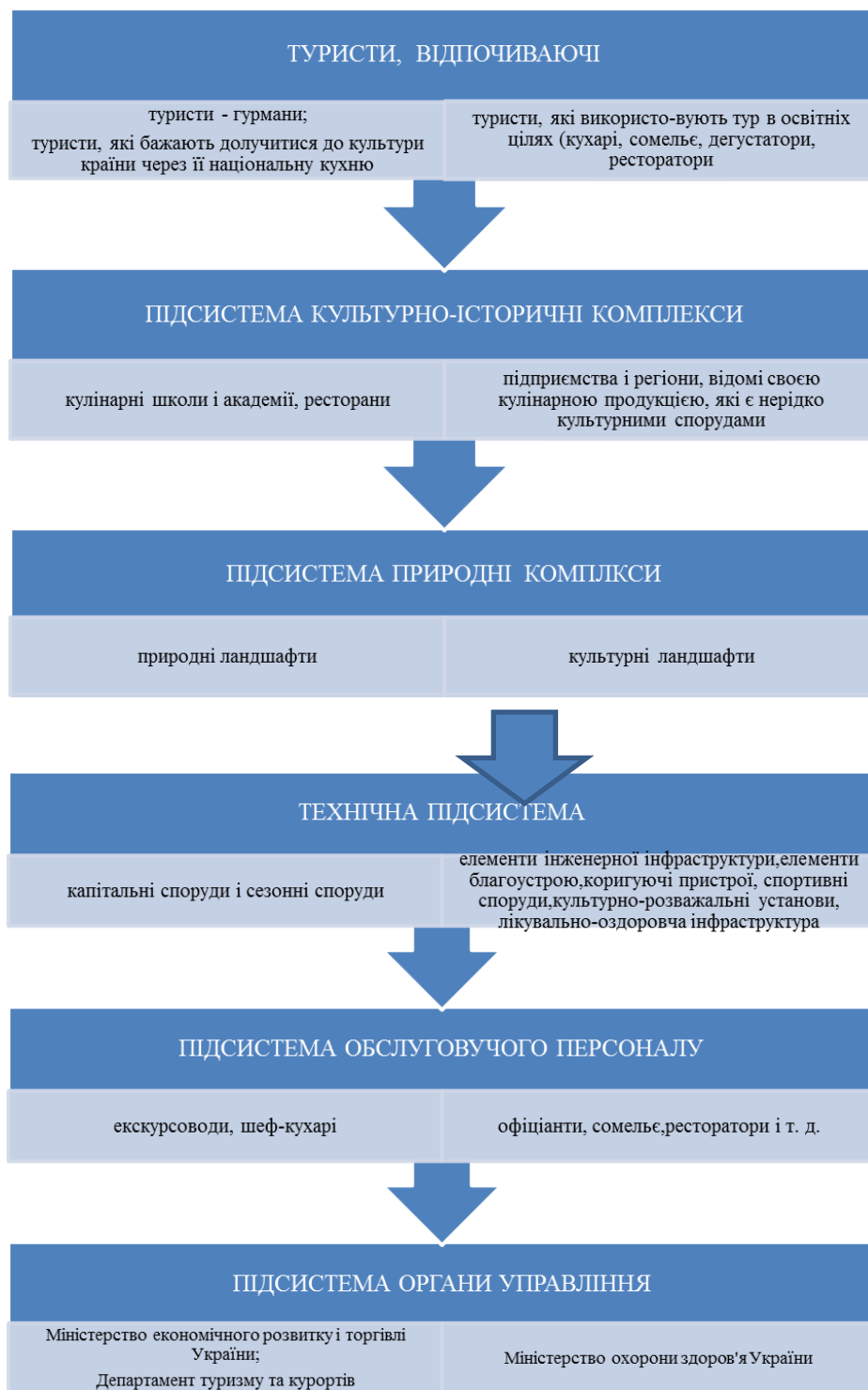

Рис. 3. Структура територіально-рекреаційної ситеми стосовно до гастрономічного туризму

Висновки і перспективи дослідження. Гастрономічний туризм - важливий двигун розвитку, у нього великий потенціал збільшення фінансових потоків в місцевий бізнес, диверсифікації місцевої економіки і

створення робочих місць без істотних інвестицій. На підставі зазначених висновків можна запропонувати наступні рекомендації щодо розвитку гастрономічного туризму та зокрема гастрономічного туру: при збереженні туристично-рекреаційної системи створити управління кластерами через саморегульовану організацію в сфері туризму; більш активно використовувати можливості приватно-державного партнерства, прийняти відповідні закони в регіонах, збільшити число грантів і субсидій для бізнесу, розвивати бізнес-інкубатори і технопарки спираючись туристичний потенціал території; проводити моніторинг інвестиційного законодавства тих регіонів, які різко збільшують інвестиції, в тому числі Правобережного Полісся, де діє єдиний алгоритм організації інвестиційного процесу, а його головні складові – високопрофесійний рівень підготовки інвестиційних пропозицій; максимальна відкритість влади на всіх рівнях до співпраці; активне просування туристичного потенціалу, туристичного гастрономічного продукту регіону на зовнішні і внутрішні ринки.

Список використаних джерел

1. Азар В. И., Туманов С. Ю. Экономика туристского рынка. М. : ИПК госслужбы, 1998. 238 с.
2. Александрова А. Ю. География мировой индустрии туризма. М. : МГУ, 1998.
3. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування : монографія. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. 395 с.
4. Джанджугазова Е. А. Формирование стратегии развития регионального туристско-рекреационного комплекса : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра экон. наук : 08.00.05. М., 2005. 41 с.
5. Котляров Е. А. География отдыха и туризма. Формирование и развитие территориальных рекреационных комплексов. М., 2004. 263 с.
6. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг. К. : Альтерпрес, 2003. 435 с.
7. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посіб. К. : Знання, 2008. 343 с.
8. Мироненко Н. С., Твердохлебов И. Т. Рекреационная география. М. : Изд-во Московского университета, 1981. 201 с.
9. Теория рекреалогии и рекреационной географии / Преображенский В. С., Веденин Ю. А., Зорин И. В., Квартальнов В. А. М., 1992. 172 с.
10. Поколюдна М. М. Рекреаційна географія : навч. посіб. / Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х. : ХНАМГ, 2012. 275 с.
11. Стафійчук В. Рекреалогія : навч. посіб. Львів : Знання, 2005. 259 с.
12. Твердохлебов И. Т., Мироненко Н. С. К программе экономико-географической характеристики рекреационного района. Географические проблемы организации туризма и отдыха. 1975. Вып. 1. С. 44–49.

Список использованных источников

1. Азар В.И., Туманов С. Ю. Экономика туристского рынка. М.: ИПК госслужбы, 1998. 238 с.
2. Александрова А. Ю. География мировой индустрии туризма. М.: МГУ, 1998.
3. Бейдик А. А. Рекреационно-туристские ресурсы Украины: Методология и методика анализа, терминология, районирование: монография. М.: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2001. 395 с.

4. Джанджугазова Е. А. Формирование стратегии развития регионального туристско-рекреационного комплекса: Автореф. дис. на Соискание науч. степени д-ра экон. наук: 08.00.05. М., 2005. 41 с.
5. Котляров Е. А. География отдыха и туризма. Формирование и развитие территориальных рекреационных комплексов. М., 2004. 263 с.
6. Любичева А. А. Рынок туристических услуг. М.: Альтерпрес, 2003. 435 с.
7. Масляк П. А. Рекреационная география: учеб. пособие. М.: Знание, 2008. 343 с.
8. Мироненко Н. С., Твердохлебов И. Т. Рекреационная география. М.: Изд-во Московского университета, 1981. 201 с.
9. Теория рекреалогии и рекреационной географии / Преображенский В. С., Веденин Ю. А., Зорин И. В., Квартальнов В. А. М., 1992. 172 с.
10. Покоłodна М. М. Рекреационная география: учеб. пособие. / Харьк. нац. акад. гор. хоз-ва. Х.: ХНАГХ, 2012. 275 с.
11. Стафийчук В. Рекреалогия: учеб. пособие. Львов: Знание, 2005. 259 с.
12. Твердохлебов И. Т., Мироненко Н. С. К программе экономико-географической характеристики рекреационного района. Географические проблемы организации туризма и отдыха. 1975. Вып. 1. С. 44-49.

References

1. Azar, V. I., Tumanov, S. Yu. Economy of the tourist market. M. : IPK civil service. 1998. 238 p.
2. Aleksandrova, A.Yu. Geography of the world tourism industry. M. : Moscow State University, 1998.
3. Beidyk, O. O. Recreation and tourist resources of Ukraine: Methodology and methods of analysis, terminology, region : monograph. K. : Vydavnycho-Poligrafic Center «Kyiv University», 2001. 395 p.
4. Dzhandzhuhazova, E. A. Formation of the strategy for the development of the regional tourist and recreation complex: dissertation abstract for the degree of the Doctor of Economic Sciences : 08.00.05. M., 2005. 41 p.
5. Kotliarov, E. A. Geography of recreation and tourism. Formation and development of the territorial recreational complexes. M., 2004. 263 p.
6. Liubitseva O. O. Market of the tourist services. K.: Alterpress, 2003. 435 p.
7. Masliak P. O. Recreational geography : manual. K.: Znannia, 2008. 343 p.
8. Mironenko N. S., Tverdokhlebov I. T. Recreational geography. M.: Moscow University Press, 1981. 201 p.
9. Theory of rekrealogiya and recreational geography / Preobrazhensky V.S., Vedenin Yu. A., Zorin I.V., Kvartalnov V.A. M., 1992. 172 p.
10. Pokolodna M. M. Recreational geography : manual / Kharkiv National Academy of Municipal Economy. Kh.: KNAME, 2012. 275 p.
11. Stafiychuk V. Rekrealogiya : manual. Lviv : Znannia, 2005. 259 p.
12. Tverdokhlebov I. T., Mironenko N. S. To the program of economic-geographical characteristics of the recreational area. Geographical problems of organization of tourism and recreation. 1975. Issue 1. P. 44–49.

УДК 332.122:379.84(477)(045)

Уварова Ганна Шевкетівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

Національний авіаційний університет,
Київ, Україна, e-mail: g.uvarova@ukr.net

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КИЄВА

Мета: аналіз сучасного стану, проблем і перспектив використання рекреаційного потенціалу міста Києва, особливостей формування рекреаційного середовища в різних районах міста.

Методика: збір, аналіз та узагальнення інформації і статистичних даних щодо використання рекреаційного потенціалу у місті Києві.

Результати: отримано дані щодо сучасного стану, проблем і перспектив використання природного рекреаційного потенціалу Києва, показані можливості формування рекреаційного середовища в місті, схарактеризовані основні ландшафтно-рекреаційні системи.

Наукова новизна: обґрунтовано властивості і визначено шляхи оптимізації рекреаційного середовища міста.

Практична значимість: результати дослідження можуть бути використані як у навчальному процесі при підготовці фахівців з туризму, так і при плануванні рекреаційної діяльності в столиці.

Ключові слова: рекреаційний потенціал, рекреаційний громадський простір, рекреаційне середовище, ландшафтно-рекреаційні системи.

УДК 332.122:379.84(477)(045)

Уварова Анна Шевкетовна,
кандидат педагогических наук, доцент

Национальный авиационный университет,
г. Киев, Украина, e-mail: g.uvarova@ukr.net

РЕКРЕАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КИЕВА

Цель: анализ современного состояния, проблем и перспектив использования рекреационного потенциала города Киева, особенностей формирования рекреационной среды в разных районах города.

Методика: сбор, анализ и обобщение информации и статистических данных об использовании рекреационного потенциала в городе Киеве.

Результаты: получены данные о современном состоянии, проблемах и перспективах использования природного рекреационного потенциала Киева, показаны возможности формирования рекреационной среды в городе, охарактеризованы основные ландшафтно-рекреационные системы.

Научная новизна: обоснованы свойства и определены пути оптимизации рекреационной среды города.

Практическая значимость: результаты исследования могут быть использованы как в учебном процессе, так и при планировании рекреационной деятельности в столице.

Ключевые слова: рекреационный потенциал, рекреационное публичное пространство, рекреационная среда, ландшафтно-рекреационная система.

UDC 332.122:379.84(477)(045)

Uvarova Hanna Shevketivna,
Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate
Professor

National Air University,
Kyiv, Ukraine, e-mail: g.uvarova@ukr.net

RECREATIONAL POTENTIAL OF KYIV

Objective: the analysis of modern state, problems and prospects of the use of Kyiv recreational potential, features of forming of recreational environment in different city districts.

Methodology: collection, analysis and generalization of information and statistical data in relation to the use of Kyiv recreational potential.

Results: data regarding modern state, problems and prospects of the use of Kyiv natural recreational potential have been collected; possibilities of forming of recreational environment in city have been shown; main landscape-recreational systems have been described.

Scientific novelty: features and ways of optimization of city recreational environment have been determined.

Practical implications: research results can be used both for the educational process of tourist specialists and for planning recreational activity in the capital.

Keywords: recreational potential, recreational public space, recreational environment, landscape-recreational systems.

Постановка проблеми. Після кризи кількох попередніх років, 2017-2018 рр. стали для Києва переломними у рекреаційно-туристичній діяльності, про що свідчить позитивна динаміка щодо формування туристичного потоку і доходів від туризму. На думку представників влади, сьогодні українська столиця може стати одним з найбільш популярних туристичних міст у Східній Європі, конкуруючи з такими містами як Будапешт, Краків, Софія і Прага. Київ презентують переважно як культурну дестинацію вихідного дня [9]. Проте крім культурно-історичних пам'яток на користь українського мегаполісу потужний природний рекреаційний потенціал, який створює передумови для оптимізації публічного простору міста задля задоволення рекреаційних потреб городян і гостей столиці. Більш інтенсивне включення рекреаційного потенціалу Києва в громадський простір сприятиме досягненню європейського рівня якості місцевих рекреаційних ресурсів, утвердженню позитивного туристичного іміджу української столиці, перетворенню її на конкурентоспроможну туристичну дестинацію Європи.

Аналіз досліджень і публікацій. До вивчення рекреаційного потенціалу та особливостей його використання зверталися у своїх дослідженнях багато науковців. Вчені розглядають рекреаційний потенціал як сукупність природних та антропогенних чинників, необхідних для рекреаційного використання (Бейдик О.О. 1993), як сукупність взаємозалежних компонентів природних і природно-антропогенних систем, що уможливають розвиток на певній території видів і форм діяльності, спрямованих на задоволення рекреаційних потреб людей усіх рівнів організації (Яковенко І.М., 2003), як сукупність природних, природно-антропогенних, культурно-історичних і соціально-економічних передумов організації рекреаційної діяльності на певній території (Сажнева Н.М., 2008).

Питання використання рекреаційного потенціалу міст, зокрема і Києва, проаналізовано в роботах Бейдика О.О. [1], Любіцевої О.О.[4], Мезенцева К.В., Мезенцевої Н.І. [5], Полтавець А.М. [7], Токаревої О.В.

[8] та ін.

Водночас, окремі аспекти рекреаційного потенціалу, залишаються недостатньо висвітленими. Зокрема, важливим є вивчення особливостей використання рекреаційного потенціалу в умовах великого міста, яким є й українська столиця, дослідження можливостей формування в ній ефективного рекреаційного середовища. Тому метою даного дослідження обрано аналіз сучасного стану, проблем і перспектив використання рекреаційного потенціалу міста Києва, обґрунтування можливостей формування рекреаційного середовища в різних районах міста.

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючи дослідження вчених, під рекреаційним потенціалом розуміємо сукупність природних та природно-антропогенних умов і ресурсів території, які за умови їх освоєння здатні задовольняти рекреаційні потреби різних верств населення і формувати особливе рекреаційне середовище.

Рекреаційний потенціал Києва насамперед складається з природних рекреаційних ресурсів, серед яких основними є парки, сквери, бульвари, набережні, клімат, а також Дніпро та його заплавні озера. Так, нині загальна площа усіх зелених насаджень у межах міської смуги становить 56,5 тис. га (у тому числі 21,6 га у складі забудованих територій), тобто на одного мешканця міста припадає 214,3 м². Площа зелених насаджень загального користування, розташованих в межах сільбищної території, становить 5,3 тис. га; на одного мешканця – 20,3 м². [2].

За даними Мезенцева К.В., Мезенцевою Н.І. усього в межах столиці функціонує 140 парків (17 культури і відпочинку, 116 відпочинку та 6 спеціалізованих), 19 класичних бульварів, 307 скверів, Оболонська, Русанівська, Дніпровська набережні [5].

На думку Токаревої О.В. найбільше рекреаційне значення мають землі зелених зон і зелених насаджень Києва. Ці землі характеризуються і високим ступенем рекреаційного навантаження. Так, зони інтенсивної рекреації та масового відпочинку лісопарків Києва становлять 43% (14 710 га) від загальної площі насаджень (34 209 га) [8].

Основою системи зелених насаджень Києва є унікальний водно-зелений діаметр довжиною 30 км та шириною 1,5-5 км, який включає акваторію Дніпра з островами, прибережні парки та лукопарки [2]. Він включає в себе нагірні парки (Володимирська гірка, Хрещатий, Маріїнський, Міський сад, Аскольдова могила, парк Слави, Печерський, ботанічний сад НАНУ, парк 1500-річчя Києва на Лисій горі) та парки заплави (парк Дружби народів в урочищі Чорторий, парки на Трухановому, Долобецькому, Венеціанському островах), перспективний парк Русанівської затоки.

Важливий водний рекреаційний ресурс міста – це Дніпро. Київ розташований на обох берегах річки, в її середній течії, нижче впадіння в неї лівої притоки – Десни. Ширина Дніпра в межах міста – 400-600 м, середня глибина – 6-12 м. Дніпро утворює численні протоки (Русанівська),

затоки (Матвіївська, Старик), заплавні озера (Радунка, Тельбин). Уздовж його берегів простягаються піщані пляжі (найкращі з них – на Трухановому острові).

Заплава Дніпра з Гідропарком – це чудовий приклад організації рекреаційної діяльності в межах столичного міста. Гідропарк було створено і освоєно понад п'ятдесят років тому. Авторами цього проекту є архітектори І. Шпара та В. Суворов. Основне місце розваг та відпочинку у Гідропарку – його пляжі для дорослих та дітей. Площа київського Гідропарку сягає близько 370 га. Улітку тут одночасно може відпочивати майже 80 тис. осіб. Сьогодні у Гідропарку багато різних пляжів, водних атракціонів та човнових станцій – все це забезпечує повноцінний відпочинок. Також на території Гідропарку відкрито безліч розважальних закладів. Ще однією перлинкою Гідропарку є картинг. Його трасу рекомендують початківцям цього виду розваг. Її довжина – 350 м, ширина – 6-8 м. Сьогодні Гідропарк є улюбленим місцем для відпочинку не лише киян, але й гостей міста. Сприятливі кліматичні умови Києва зумовили формування та розвиток двох кліматичних курортів в передмісті столиці – Пуща-Водиця та Конча-Заспа.

Нагальною потребою нинішнього використання рекреаційного потенціалу міста Києва стало формування в його структурі публічного (громадського) простору, який включає з-поміж інших просторів й рекреаційний простір. Рекреаційний простір відіграє величезну роль у житті міста. Воно є основою усього публічного простору міста, показує душу міста, сприяє взаємодії і об'єднанню людей різних поколінь. Створивши нормальні умови функціонування рекреаційного простору, городяни потягнуться на вулицю, що добре позначиться на їхньому здоров'ї. А відтак рекреаційний простір сприятиме позитивному спілкуванню, дозвіллю, прогулянкам та відпочинку.

На думку Мезенцева К.В. і Мезенцевої Н.І. загальна площа «зелених» (рекреаційних) публічних просторів Києва становить 5,5 тис. га або 6,6 % території міста. Найвищою їх частка є в центральних Печерському (19,2 %) і Шевченківському (18 %) районах, найнижча – в Святошинському (3,2 %) та Дарницькому – 2,6 % [5].

В ідеалі рекреаційний публічний простір міста Києва - це не просто сукупність зелених зон і водних об'єктів, а сформоване рекреаційне середовище, що складається з поліфункціональних ландшафтно-рекреаційних систем (ЛРС) [10]. Навколо природного ядра ЛРС (парків, скверів, р. Дніпра, озер тощо) необхідно розміщувати й інші компоненти, що виконуватимуть функції оздоровлення, масового відпочинку, розваг, спорту. Це насамперед облаштовані прогулянкові доріжки, дитячі майданчики, спортивні куточки, велодоріжки, мотузкові міні містечка тощо. Цілеспрямоване і планомірне освоєння рекреаційних ресурсів сприятиме підвищенню рівня рекреаційної діяльності у місті, забезпечить надійність функціонування ЛРС, їх стійкість та універсальність.

В результаті проведеного опитування було встановлено, щоб стати більш ефективним, рекреаційне середовище повинно володіти сукупністю властивостей. Серед них особливе значення для городян і гостей Києва мають доступність для всіх; ізолюваність від шуму, транспорту; безпечність, тобто захищеність від різних видів злочинності, гарна освітленість; безбар'єрність – відсутність будь-яких бар'єрів, доступність для людей з фізичними обмеженнями; комунікабельність: можливість для спілкування, гри, інших розваг; творчість: можливість для прояву творчості, у тому числі, для вуличних музикантів та акторів; комфортність – висока міра відповідності вимогам рекреантів; універсальність, тобто врахування інтересів користувачів будь-якого віку і статусу; певний рівень свободи: можливість вільно ходити, відпочивати на трав'яних покриттях, активно пересуватися, у тому числі й на самокатах, велосипедах, гіробордах тощо.

В результаті проведеного аналізу встановлено, що нині в Києві інтенсивно розвивається рекреаційне середовище, основу якого складають такі ландшафтно-рекреаційні системи як Центральна, Правобережна, Дарницька, Конча-Заспівська [10]. Саме вони є основними центрами рекреаційної активності.

Домінуючу роль в Центральній ЛРС відіграє історичне ядро столиці. В процесі подальшого розвитку системи основну увагу слід зосередити на р. Дніпро як головному природному рекреаційному ресурсі. Доцільно включити до складу ЛРС Дніпровські набережні, острови, заплавні території Лівобережжя як місця масового відпочинку киян та гостей міста. Поєднання історико-культурної спадщини та водного об'єкту столиці сприятиме розширенню рекреаційних послуг від екскурсійно-пізнавальних до пляжно-відпочинкових, активно-відпочинкових, оздоровчих й розважальних.

Правобережна або Пуща-Водицька ЛРС має потужні можливості оптимізації використання різноманітних природних рекреаційних ресурсів, які широко представлені в буферних парках, лісопарках і власне рекреаційних лісах Межигірської, Пуща-Водицької, Київської і Святошинської зон масового відпочинку; лісопарки і комплекси рекреаційних закладів Святошинської і Пуща-Водицької зон спеціалізованого відпочинку, а також парки вздовж р. Нивки, комплекси рекреаційних закладів курорту у Пущі-Водиці. Для оптимізації рекреаційної діяльності в Правобережній ЛРС необхідно значно збільшити інвестиції за для модернізації інфраструктури парків, створення нових рекреаційних закладів для лікування, оздоровлення, відпочинку дорослих та дітей на курорті у Пущі Водиці. Одним з інноваційних проєктів рекреаційного спрямування в межах Правобережної ЛРС стала ініціатива громадськості міста за підтримки Київської державної адміністрації щодо створення першого в Україні екологічного парку «Нивки».

Дарницька ЛРС включає парки культури і відпочинку «Перемога»,

«Партизанська слава», буферні парки, лісопарки, рекреаційні ліси Броварської, Білодібровної, Дніпровської, Микільської, Дарницької зон масового відпочинку; лісопарки і комплекси закладів відпочинку Колпитської, Дарницької північної і Дарницької південної зон спеціалізованого відпочинку. Ця ЛРС перебуває нині на етапі потужного відтворення і розширеного освоєння. Ведуться значні роботи щодо благоустрою паркових і лісопаркових територій, розбудови їхньої інфраструктури, зокрема створення мережі дитячих ігрових майданчиків, розважальних комплексів та ін.

Ядром Конча-Заспівської рекреаційно-ландшафтної системи є насамперед Голосіївський національний природний парк, а також парк культури і відпочинку ім. М.Рильського, Національний комплекс «Експоцентр України», Музей народної архітектури і побуту; буферні парки і лісопарки зон масового відпочинку: «Жуків острів», «Феофанія»; лугопарки «Жуків острів», «Ольжин і Козачий острови» та рекреаційні заклади курорту Конча-Заспа та ін. Ця ЛРС окрім традиційної лікувально-оздоровчої рекреації має потужний потенціал для розвитку пізнавальної і розважальної рекреаційної діяльності на базі значних подієвих ресурсів та унікальних природних об'єктів.

Важливою подією весни 2019 р. є створення в межах Голосіївського національного природного парку екологічної стежки довжиною 3 км. Подорожуючи нею, можна дізнатися, на яку пташку схожі, порівняти свої сліди зі слідами тварин, намалювати лісовий пейзаж та помилуватися і обійняти з друзями найбільший дуб парку. Цей парк було обрано не випадково, адже «Голосіївський» є єдиним в Україні та одним із кількох у світі національних природних парків, розташованих у межах мегаполісу. Його загальна площа дорівнює площі 15 тисяч футбольних полів, причому 90 % території займають ліси.

Сьогодні оптимізація рекреаційного потенціалу міста Києва – це важливий соціально-економічний проект, який підтримується керівництвом міста. Свідченням цього є проведена робота з відновлення парків і скверів в межах зазначених поліфункціональних ЛРС. Адже, більш ніж половина територій лісопарків міста Києва перспективні для інтенсивної рекреації та масового відпочинку [8]. Тому не випадково протягом останніх чотирьох років реконструйовано і відремонтовано у Києві 339 парків і скверів, 104 з яких було оновлено за 2018 р. На відновлення зеленої зони міста було витрачено понад 200 млн. грн. [9]. Ці кошти спрямовано насамперед на реконструкцію топ-10 парків і скверів, серед яких парк «Наталка», «Володимирська гірка», «Відродний», «Перемога», «Муромець», «Партизанської слави», «Сирецький» та ін. Крім того, оновлені сходи з Пейзажної алеї на Поділ, розпочато реконструкцію столичного зоопарку.

Парк «Наталка», розташований між Оболонською набережною та Московським мостом, називають золотим стандартом столичних парків.

Його площа — 7 га. У 2018 р. міська влада представила оновлений парк «Наталка»: відкрили вхідну зону, реставрували сходи, обладнали оглядові майданчики на Дніпро та встановили ліхтарі. Уздовж алеї біля Дніпра встановили три альтанки з видом на лівий берег та зробили бульвар паркових скульптур.

У парку «Наталка» можна пограти на полі для міні-футболу та зайнятися спортом на майданчику для стріт-воркауту. Тут обладнані пішохідні та велодоріжки. Відкритий кінотеатр Park Cinema Kyiv. Безкоштовні покази організовують увечері щоп'ятниці та щосуботи. За анонсами фільмів та новинами можна слідкувати на сторінці кінотеатру у [Facebook](#).

Парк «Володимирська гірка» знаходиться у східній частині Михайлівської гори, поруч з виходом з фунікулеру. Південна частина парку виходить до Українського дому. Парк з'явився у 1853 р., коли на схилі гори спорудили пам'ятник князю Володимиру. Площа — 10,6 га. У парку є алеї з лавками та багато тіні під деревами. Крім пам'ятника Володимиру, є дві, так звані, кокеревські альтанки — ажурні павільйони названі на честь купця, який у XIX ст. відвідав Київ і пожертвував кошти на будівництво цих альтанок. З Володимирської гірки є оглядовий майданчик з видом на Поділ, Дніпро, Труханів та Дарницю. Для дітей обладнаний гральний майданчик. На території парку влітку влаштовують різноманітні розважальні події, у тому числі й фестивалі.

До Дня Києва у столиці з'являться нові знакові рекреаційно-туристичні об'єкти. Зокрема, міст, який з'єднає Володимирську гірку з Аркою дружби народів. Він стане ключовою частиною великого туристичного маршруту історичними місцями центру столиці.

Парк «Відрадний» розташований у Солом'янському районі Києва між вулицями Михайла Донця, Героїв Севастополя та проспектом Комарова. Його сформували одночасно із забудовою масиву Відрадний на початку 1960-х років XX ст. Площа парку – близько 20,8 га.

У центрі парку – ставок, що є одним із витоків ріки Либідь. Через водойму збудований пішохідний місток. Форма ставка нагадує інтеграл, тому часто його саме так і називають. Навколо багато листяних дерев: липа, клен, береза.

У 2009 р. у парку заклали Алею журналістів, на якій поставили постамент – руку, що тримає мікрофон. Популярним серед місцевих жителів є бювет із двома колонками. Головний вхід до парку – із вулиці Героїв Севастополя. До території парку примикає стадіон НАУ. Прогулюватися парком можна по алеях та брукованих доріжках. Є оглядовий та дитячий ігровий майданчик з гойдалками, лабіринтами та гірками. Влітку парком їздить прогулянковий потяг для дітей та батьків. Біля центрального входу працює оренда дитячих машин та квадроциклів.

З 1992 р. у північній частині парку створили етнографічний комплекс «Мамаєва слобода», де збудували дерев'яну церкву Покрови Пресвятої

Богородиці та реконструювали козацьке поселення XVII-XVIII ст. На території комплексу є ще один ставок.

Парк «Перемога» – найбільша зона відпочинку у Дніпровському районі столиці. Він розташований у сосновому лісі, площею 65 га. У парку біля метро «Дарниця» у минулому році завершили першу чергу капітального ремонту. Наразі відновили 7 га парку. У планах міської влади оновити ще 35 га, до ЖК «Паркові озера».

Парк «Партизанська слава» – регіонально-ландшафтний парк у Дарницькому районі Києва. Розташований між вулицями Тростянецькою та Славгородською. У 1965 р. до Дарницького району спеціально приєднали частину Микільського лісового масиву і назвали цю територію парком культури і відпочинку «Партизанська слава». Парк було створено на базі соснового лісу. Всього у парку зростає 36 видів деревних рослин. Близько 9 га парку займають галявини. Загальна площа парку — 111,97 га.

У центрі парку є меморіальна зона з Музеєм партизанської слави та амфітеатром для проведення подій. Поруч збудовано партизанський арсенал із землянками та партизанське вогнище. Тут також встановлено пам'ятний знак на честь бойової співдружності партизанських бригад у роки Другої світової війни.

Окрім меморіальної зони в парку «Партизанська слава» є спортивний майданчик, місця для сімейного відпочинку, велика соснова алея та прогулянкове кільце. Є також містечко атракціонів, літній кінотеатр, футбольний стадіон, канатні дороги, декоративний басейн і три лісові озера. На території парку можна орендувати альтанку з мангалом та дровами. Мотузковий парк Seiklar — це більше семи маршрутів різної складності: від дитячих до професійних.

У 2018 р. у парку встановлено п'ять арок-фонтанів, викладені доріжки та алеї з фібробетону, створено новий бюветний павільйон та громадську вбиральню.

Парк «Сирецький» знаходиться на Сирці, межує зі східною частиною парку «Нивки». Заснований у 1972 р. на місці колишніх великих листяних лісів, загальна площа — 194 га. На території парку є дендропарк. Він був закладений як частина колишнього квіткового господарства, де вирощували декоративні ландшафтні дерева: тую, тис, ялини. Пізніше висадили дуби, клени та липи. У дендропарку є рідкісні для України види декоративних рослин: тюльпанове дерево, платан.

Парк є національною спадщиною: тут не можна проводити забудову, змінювати його межі, заборонено проїзд транспорту. В ньому протікає річка Сирець, є кілька озер та фонтан з джерельною водою.

На території парку проводять екскурсії. Справжня перлинка парку - це дитяча залізниця, на якій здійснюється суттєва реконструкція. Дитячий потяг курсує Сирецьким парком лише в теплу пору року між двома станціями Пасажирів обслуговують діти під наглядом інструкторів. Подорож залізничним кільцем по Сирецькому парку триває близько 20

хвилин. Мотузковий куточок – цікава знахідка парку останніх кілька років. На ньому діють траси як для дітей, так і для дорослих.

Крім реконструкції давніх парків, у 2018 р. на житловому масиві Троєщина відкрито першу чергу нового парку. На місці новоствореного парку раніше були хащі, тому перед початком робіт тут розчистили територію, вирівняли поверхню, пересадили частину дерев. Другу чергу парку планується відкрити у поточному році.

Загальна площа нового парку сягатиме 9,5 га. У парку встановили сучасні лави, урни для сміття, енергозберігаюче LED-освітлення, навігаційні покажчики та зрошувальну систему. Також здійснили озеленення території. Також у зоні відпочинку облаштували прогулянкові доріжки з фібробетону, велосипедні доріжки, розчистили озеро та укріпили берег. Є у новій зоні відпочинку і майданчик для занять спортом та альтанка. А для дітей встановлені два дитячих майданчики.

Незважаючи на певні досягнення в оптимізації рекреаційного потенціалу міста Києва, існує й ряд проблем щодо його використання. Негативно впливає на ведення рекреаційної діяльності неконтрольована забудова міста, в результаті чого вирубуються значні масиви зелених насаджень. Забудовано і продовжується повна забудова низки цінних для рекреаційної діяльності прибережних урочищ.

Будівельна активність супроводжується добуванням піску в акваторії Дніпра, що призводить до зміни в руслових процесах та загрожує руйнуванням окремих малих дніпровських островів.

Долині Дніпра в районі Гідропарку загрожують також значні стихійні рекреаційні навантаження, які у багато разів перевищують допустимі норми особливо в теплу пору року. Це підсилюється неконтрольованим використанням відпочиваючими водного транспорту. Наслідком є влаштування човнярами біваків, витоптування та обривання рослинності, турбування тварин, викопування льохів, влаштування відкритих смітників, тощо [6].

Визначені проблеми використання ресурсного потенціалу рекреаційного середовища міста Києва вимагають серйозних рішень як на рівні міської адміністрації, так і на рівні громадського руху захисників довкілля. Враховуючи сприятливі умови розташування Києва, а також наявність недостатньо оптимізованого рекреаційного потенціалу міста, перспективними напрямками подальшого розвитку рекреаційного середовища є насамперед ландшафтна реконструкція Дніпровських островів (Дикий, Княжий, Великий), створення водних, наземних прогулянкових маршрутів.

До перспективних парково-рекреаційних комплексів слід віднести буферні паркові території («Виноградар», «Святошин», «Біличі», «Теремки»). Генеральним планом розвитку м. Києва та його приміської зони до 2025 р. пропонується збільшення території парків та скверів на 2200 га, зокрема за рахунок створення нових буферних парків на

прилеглих до житлових масивів територій [3]. Це підвищить комфортність проживання в прилеглих районах і сформувати нові ландшафтно-рекреаційні системи.

Цікавими рекреаційними проектами міста Києва може бути створення аквапарків навколо озер (Вербне, Опечень, Вирлиця, Сонячне, Срібнокільське, Тельбин та ін.) в різних районах міста, а також розвиток невеликих внутрішніх рекреаційних центрів в нових сельбищних масивах столиці.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що велике місто, яким є Київ, потребує планування і розвитку рекреаційного середовища як частини публічного простору. Рекреаційне середовище Києва інтенсивно змінюється через оптимізацію рекреаційного потенціалу і формування різноманітних ландшафтно-рекреаційних систем в районах міста, які є основою рекреаційної активності городян і гостей столиці. Для підвищення функціонування та рівня ефективності рекреаційне середовище Києва повинно відповідати певним властивостям і бути в центрі постійної уваги адміністрації міста.

Подальшого дослідження потребують питання обґрунтування можливостей державно-приватного партнерства щодо розширення меж рекреаційного середовища Києва, розв'язання сучасних проблем використання рекреаційного потенціалу міста.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреаології та рекреаційної географії / О. О. Бейдик. – К.: Палітра, 1997. – 130 с.
2. Генеральний план міста Києва на період до 2020р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://kga.gov.ua/generalnij-plan/genplan2020>
3. Генеральний план розвитку м. Києва та його приміської зони до 2025 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу:- <http://kga.gov.ua/generalnij-plan/genplan2025>.
4. Любіцева О.О., Кочеткова І.В. Теоретичні та прикладні питання рекреаційно-туристичного природокористування в столичному місті /О.О. Любіцева, І.В. Кочеткова // Культура народів Причорномор'я, 2009. - № 176. – С. 136-138.
5. Мезенцев К.В., Мезенцева Н.І. Публічні простори Києва: забезпеченість населення та сучасна трансформація // Часопис соціально-економічної географії. – 2011. – Вип. 11(2). – С. 39-47.
6. Парнікоза І.Ю. Київські острови та прибережні урочища на Дніпрі – погляд крізь віки. Монографія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dp.kga.gov.ua/uk/strategichna-initsiativa-dniprovstva-perlina/teritoriya-strategichnoji-initsiativi-dniprovstva-perlina>.
7. Полтавець АМ. Еколого-економічний аналіз рекреаційного потенціалу Київської області /АМ. Полтавець //Збалансоване природокористування. – 2016. - № 1. – С. 93-96. - Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRNZp_2016_1-21.
8. Токарева О.В. Рекреаційний потенціал лісопарків м. Києва / О.В. Токарева // Аграрна наука і освіта. — 2004. — Том 5. — № 3–4 — С. 130–133.
9. Туристичний портал для тих, хто мандрує до Києва Kievtown.net [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://www.kievtown.net/ukr/sights/gidropark.html>
10. Уварова Г.Ш. Формування рекреаційного середовища як чинник оптимізації рекреаційної діяльності в Києві /Г.Ш. Уварова. - Туристичний бізнес: Світові тенденції та національні пріоритети. Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 251-252.

Список использованных источников:

1. Бейдик А.А. Словарь-справочник по географии туризма, рекреологии и рекреационной географии / А.А. Бейдик. – К.: Палитра, 1997. – 130 с.
2. Генеральный план города Киева на период до 2020 г. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://kga.gov.ua/generalnij-plan/genplan2020>
3. Генеральный план развития г. Киева и его пригородной зоны до 2025 года. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://kga.gov.ua/generalnij-plan/genplan2025>.
4. Любіцева О.А., Кочеткова И.В. Теоретические и прикладные вопросы рекреационно-туристического природопользования в столичном городе / О.А. Любіцева, И.В. Кочеткова // Культура народов Причерноморья, 2009. - № 176. – С. 136-138.
5. Мезенцев К.В., Мезенцева Н.И. Публичные пространства Киева: обеспеченность населения и современная трансформация // Журнал социально-экономической географии. – 2011. – Вып. 11(2). – С. 39-47.
6. Парникоза И.Ю. Киевские острова и прибрежные урочища на Днепре – взгляд сквозь века. Монография [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://dp.kga.gov.ua/uk/strategichna-initsiativa-dniprovstva-perlina/teritoriya-strategichnoji-initsiativi-dniprovstva-perlina>.
7. Полтавец АМ. Эколого-экономический анализ рекреационного потенциала Киевской области / АМ. Полтавец // Сбалансированное природопользование – 2016. - № 1. – С. 93-96. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRNZp_2016_1-21.
8. Токарева О.В. Рекреационный потенциал лесопарков г. Киева / О.В. Токарева // Аграрная наука и образование. — 2004. — Том 5. — № 3–4 — С. 130–133.
9. Туристический портал для тех, кто путешествует в Киев Kievtown.net [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.kievtown.net/ukr/sights/gidropark.html>
10. Уварова А.Ш. Формирование рекреационной среды как фактор оптимизации рекреационной деятельности в Киеве / А.Ш. Уварова. - Туристический бизнес: Мировые тенденции и национальные приоритеты. Материалы VII международной научно-практической конференции. – Х.: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2015. – С. 251-252.

References:

1. Beydyk O.O. Dictionary of reference on the geography of tourism, recreation and recreational geography / O. O. Beydyk. - K.: Palette, 1997. - 130 p.
2. The general plan of the city of Kyiv for the period till 2020 [Electronic resource]. -Access mode: <http://kga.gov.ua/generalnij-plan/genplan2020>
3. General plan of development of Kyiv and its suburban area till 2025. [Electronic resource]. Access mode: - <http://kga.gov.ua/generalnij-plan/genplan2025>.
4. Law of Ukraine "On the capital of Ukraine - hero city Kyiv. [Electronic resource]. Access mode: - rozvytok.in.ua/law/...zakonodavstvo/...zakonod.
5. Lyubitseva O., Kochetkova IV Theoretical and applied issues of recreational and tourist use in the capital city / O.O., Lyubitseva, I.V. Kochetkova // Culture of the peoples of the Black Sea, 2009. - No. 176. - P. 136-138.
6. Mezentsev K.V., Mezentseva N.I. Public spaces of Kyiv: population security and modern transformation // Social and economic geography magazine. - 2011. - Vip. 11 (2). - P. 39-47.
7. Parnikoza I.U. Kyiv islands and coastal tracts on the Dnipro River - look through the ages. Monograph [Electronic resource]. - Mode of access: <http://dp.kga.gov.ua/uk/strategichna-initsiativa-dniprovstva-perlina/teritoriya-strategichnoji-initsiativi-dniprovstva-perlina>.
8. Poltavets AM. Ecological-economic analysis of the recreational potential of the Kiev region / AM. Poltavets // Balanced nature management. - 2016. - № 1. - P. 93-96. - [Electronic resource]. - Mode of access: http://nbuv.gov.ua/UJRNZp_2016_1-2-1.
9. Tokareva O.V. Recreational potential of forest parks in Kyiv / O.V. Tokareva // Agrarian Science and Education. - 2004. - Volume 5. - No. 3-4 - P. 130-133.
10. Tourist portal for those who travel to Kiev Kievtown.net [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.kievtown.net/ukr/sights/gidropark.html>
11. Uvarova G.S. Formation of the recreational environment as a factor of optimization of recreational activities in Kiev / G.Sh. Uvarova - Travel Business: Global Trends and National Priorities. Materials of the VII international scientific-practical conference. - Kh. KhNU named after VN Karazin, 2015. - pp. 251-252.

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК 908(477)

Олішевська Юлія Анатоліївна
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: jlia_29@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КРАЄЗНАВСТВА У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Мета: розкриття особливостей інтерактивного навчання, аналіз стану розробки та впровадження інтерактивних технологій при підготовці фахівців географів у вищій школі.

Методика: аналіз різноманітних джерел інформації стосовно проблематики дослідження. Описовий, порівняльний та дидактичний методи.

Результати: в статті охарактеризовано основні інтерактивні технології навчання у вищій школі. Визначено стан розробки та впровадження інтерактивних методів навчання на основі аналізу науково-методичної та наукової літератури.

Інтерактивне навчання розглядається як один із основних способів підвищення мотивації навчання та якості географічної освіти, підготовки фахівців здатних до вирішення нестандартних ситуацій, ініціативних та креативних.

Наукова новизна полягає у адаптації методик інтерактивного навчання до вивчення курсу «Краєзнавство», що формує підґрунтя для подальшого удосконалення процесу навчання у вищій школі.

Практична значимість дослідження полягає у підвищенні ефективності навчання фахівців з географії завдяки розробці та впровадженню технологій інтерактивного навчання у навчальний процес. Матеріали можуть бути використанні фахівцями у сфері викладання географічних дисциплін у вищій школі.

Ключові слова: географія, краєзнавство, інтерактивні методи навчання, вища школа.

УДК 908(477)

Олишевская Юлия Анатольевна
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина,
e-mail: jlia_29@ukr.net

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ КРАЕВЕДЕНИЯ В ВЫШЕЙ ШКОЛЕ

Цель: раскрытие особенностей интерактивного обучения, анализ состояния разработки и внедрения интерактивных технологий в процесс подготовки специалистов географов в высшей школе.

Методика: анализ разнородных источников информации касательно проблематики исследования. Описательный, сравнительный и дидактический методы.

Результаты. В статье изложена характеристика основных интерактивных технологий обучения в высшей школе. Определено состояние разработки и внедрения интерактивных методов обучения на основе анализа научно-методической и научной литературы. Интерактивное обучение рассматривается как один из главных способов повышения мотивации обучения и качества географического образования, подготовки

специалистов готовых к решению нестандартных ситуаций, инициативных и креативных.

Научная новизна заключается в адаптации методик интерактивного обучения для изучения курса «Краеведение», который формирует основу для дальнейшего усовершенствования процесса преподавания в высшей школе.

Практическое значение исследования заключается в повышении эффективности обучения специалистов географов благодаря разработке и внедрению технологий интерактивного обучения в образовательный процесс. Материалы могут быть использованы в сфере преподавания географических дисциплин в высшей школе.

Ключевые слова: география, краеведение, интерактивные методы обучения, высшая школа.

UDC 908(477)

Olishevskaya Yuliia Anatoliivna,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine, e-mail: jlia_29@ukr.net

USAGE OF INTERACTIVE TEACHING METHODS IN THE PROCESS OF LEARNING OF LOCAL LORE IN HIGH SCHOOL

Goal: uncovering the interactive teaching specialties, analysis of interactive technologies development and implementation level while preparing professionals in geography in high schools.

Method: analysis of various different informational sources which are connected with research problems.

Results: main interactive teaching technologies in high school were characterized. Interactive technologies development and implementation level were determined on the basis of analysis of scientific guidances and works.

Interactive learning is considered as one of the main ways of increasing the motivation to study and the quality of geographical education, preparation of enthusiastic and creative professionals, who will be able to find solutions for unusual situations.

The scientific novelty of this article is in adaptation of interactive teaching methods to studying "The local lore" course, which form the base for the future improvement of studying process in high school.

The practical significance of the research is in increasing of efficiency of studying the specialists in geography through development and implementation of interactive teaching technologies into studying process.

The materials could be used by specialists in the teaching geography sphere in high school.

Keywords: geography, local lore, interactive teaching methods, high school.

Постановка проблеми. Розвиток суспільства і особистості висувають високі вимоги до організації процесу навчання взагалі та майбутніх фахівців географів зокрема. В умовах переходу до інформаційного суспільства, зміни освітньої парадигми, входження України у світовий освітній простір нагальною потребою стає створення такої географічної освіти, яка на основі національних надбань та європейських традицій забезпечує формування науково-педагогічних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на інноваційних засадах.

Новітні умови на ринку праці підвищують вимоги до професійного

рівня спеціаліста і зорієнтовані на формування особистості ініціативної, наділеної творчим мисленням, здатної оригінальними способами вирішувати поставлені завдання та ін.

Сучасні тенденції розвитку географії та краєзнавства формуються в умовах розвитку нових принципів формування знань та компетенцій студентів. Відбувається модернізація змісту й оптимізація способів й технологій організації освітнього процесу, викладання як географії в цілому так і краєзнавства зокрема.

Поступово зростає кількість новітніх джерел інформації, що вимагає застосування нових засобів та прийомів навчання. З поміж основних тенденцій сучасної освіти варто відмітити екологізацію, гуманізацію, соціологізацію та інформатизацію.

Науково-освітні програми у вузах зазнають трансформацій, які зумовлюють удосконалення існуючих та впровадження нових дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні положення інтерактивного навчання висвітлені у роботах С.М. Гончарова, О.І. Пометун, О.А. Комар, інтерактивні технології навчання у вищій школі Н.В. Кошечко, С.О. Сисоєва, Ю. В. Гуцин, І.М. Дичківська. питання застосування інтерактивних методів при підготовці педагогів з окремих навчальних дисциплін представлені у роботах І.М. Тягай, О.В. Плахотнік, О.Г. Стадник та ін. Однак питання використання інтерактивних методів навчання у вищій школі при підготовці фахівців з географії є недостатньо висвітленими, що зумовило написання даної статті.

Мета статті полягає у розкритті особливостей інтерактивного навчання, аналізі стану розробки та впровадження інтерактивних технологій при підготовці фахівців географів у вищій школі.

Для досягнення мети були реалізовані наступні завдання:

- з'ясовано стан розробки методики інтерактивного навчання в науково-методичній та науковій літературі, та у практиці навчання географічних дисциплін у класичному університеті;
- розкрито сутність інтерактивних методів навчання та їх вплив на ефективність навчального процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [7], зазначено, що необхідно здійснювати підготовку та виховання педагогічних кадрів, які будуть здатні працювати на засадах інноваційного підходу до організації навчально-виховного процесу, дитиноцентризму, власного творчого безперервного професійного зростання. В процесі підготовки фахівців з економічної географії тривалий час викладалась навчальна дисципліна «Основи краєзнавства» [6], яка поступово була трансформована в навчальну дисципліну «Краєзнавство та музеєзнавство», а згодом в «Географічне краєзнавство та країнознавство».

Зупинимося детальніше на питаннях вивчення краєзнавства при підготовці фахівців з географії у вищій школі.

Краєзнавство дозволяє синтезувати природно-історичний, економічний та соціальний підходи в межах цілісного вчення про організацію простору в регіональному середовищі. Вивчення краєзнавства забезпечує формування шанобливого ставлення до свого краю, історії, культури, традиційних видів господарства та народних промислів.

Важливим елементом сучасної освіти є особистісна орієнтація, тобто учбовий процес має проходити з урахування неповторності кожного студента і орієнтується на розвиток та саморозвиток особистості.

Інтерактивне навчання – це процес активної взаємодії всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, спрямований на організацію їх співпраці. Кожен студент в процесі інтерактивного навчання має можливість самореалізуватися, набути потрібного досвіду і удосконалити професійні навички [13].

Впровадження інтерактивного навчання дозволяє змінити спосіб набуття нових знань і формування фахових компетентностей, створює сприятливі умови для розвитку самостійності, креативності й умінь відстоювати свою точку зору.

Інтерактивне навчання буде ефективним, якщо носитиме не поодинокий, а системний характер. Ми вважаємо, що під час вивчення певної дисципліни викладач повинен застосовувати форми інтерактивного навчання на різних видах навчальних заняттях (і під час лекцій та практичних занять, і під час індивідуальних занять). На основі аналізу власного досвіду викладання у вищій школі та аналізу наукових робіт ми з'ясували, що проводити кожне лекційне чи практичне заняття з допомогою інтерактивного навчання не завжди доцільно (більш ефективним є використання елементів інтерактивного навчання на одному з етапів заняття, або ж проводити його в інтерактивній формі кілька разів на місяць). Вибір форм інтерактивного навчання залежить від дисципліни та студентської аудиторії.

Мета впровадження інтерактивного навчання у вищій школі – активізувати навчально-виховний процес, розвивати пізнавальну активність студентів, підготувати молодь до професійної діяльності, допомогти студентам виробити уміння самостійної роботи з навчальною та науковою літературою, сприяти подальшому розвитку творчого мислення та вміння формулювати наукові завдання.

Форми організації інтерактивного навчання поділяють на аудиторну та позааудиторну, зокрема участь студентів у конференціях, наукових гуртках, проблемних групах і педагогічній практиці, що може бути застосовано в цілому до географічної підготовки фахівців, і не є можливим для реалізації під час вивчення краєзнавства, тому нами було проведено адаптацію методів організації інтерактивного навчання запропоновану О.І. Пометун [8] та І.М. Тягай [13] до можливостей вивчення однієї дисципліни. Систематизацію методів інтерактивного навчання під час аудиторної форми організації навчальної діяльності наведено у табл. 1.

Таблиця 1.

Методи інтерактивного навчання аудиторної форми організації навчальної діяльності за [8] й [13] із доповненнями

Вид навчальної роботи	Напрями впровадження	Кооперативне навчання (малі групи)	Колективно-групове навчання
Лекція Лекція-візуалізація Проблемна лекція Традиційна лекція з елементами ІН	Актуалізація опорних знань і мотивація навчально-пізнавальної діяльності	Пошук відомостей «Робота в парах»	«Мікрофон» «Метод прес» «Закінчи речення» «Дискусія»
Практичне заняття	Набуття предметних і фахових компетенцій Розвиток самостійності у здобутті нових знань і досвіду Контроль та перевірка якості засвоєних знань, корекція	«Робота в парах» «Розробка проєктів» «Навчаючись-учусь»	«Громадське слухання» «Дискусія» «Обери позицію» «Навчаючись-учусь»
Семінар	Набуття предметних і фахових компетенцій Розвиток самостійності у здобутті нових знань і досвіду Контроль та перевірка якості засвоєних знань, корекція	Пошук інформації «Робота в парах» «Розробка проєктів» «Навчаючись-учусь»	«Метод прес» «Закінчи речення» «Дискусія» «Дебати»

Навчально-пізнавальна діяльність в умовах інтерактивного навчання має захоплювати студентів, пробуджувати у них інтерес та мотивацію, навчати самостійному мисленню та діяльності. Інтерактивна педагогічна технологія передбачає поєднання педагогічного процесу та інтерактивних комп'ютерних засобів навчання на основі інтерактивного спілкування [3].

Використання традиційних методів навчання таких як пояснення та демонстрація є недостатніми для формування стійких наукових знань та практичних навичок. Вирішення питання можливе саме завдяки активному використанню інтерактивного навчання.

Відповідно до особистісно-діяльнісного підходу до організації навчання в центрі знаходиться той, хто вчиться. Повноцінне та

різностороннє формування особистості та її професійне зростання можливе за умови дотримання певних вимог до організації навчального процесу: забезпечення позитивного настрою для навчання; відчуття рівності серед усіх членів колективу; усвідомлення особистістю цінності власних досліджень та колективно зроблених висновків; можливість вільно висловлювати свою думку та вислухати думку одногрупників; викладач виконує швидше роль радника, а не функцію контролю.

Як зазначено у роботі О.А. Комар [3] в процесі інтерактивного навчання відбувається взаємонавчання колективне та групове, під час якого і студент, і викладач є рівнозначними та рівноправними суб'єктами навчання, які взаємодіють між собою відповідно до власних знань, умінь та переконань. Основна увага під час такого навчання зорієнтована на зв'язки між студентами, їх здатності до взаємодії та співпраці.

Аналіз опублікованих робіт стосовно інтерактивного навчання [1,2, 4, 9, 11,12] засвідчує, що воно сприяє інтенсифікації та оптимізації навчання. Студенти за таких умов навчаються формулювати власну думку, аргументовано доводити її та правильно висловлювати, вміти дискутувати, але водночас з повагою вислуховувати думки інших та вміти знаходити спільне рішення. Важливо щоб у процесі навчання студенти здобули практичні навички побудови конструктивних відносин у групі та навчилися уникати конфліктів в колективі або ж навички вирішення конфліктних ситуацій та пошуку компромісів.

Погоджуємось із думкою О. А. Москаленко, Ю. Д. Москаленко, О. В. Коваленко [5, с. 83], що «самостійна робота потребує розробки комплексного методичного забезпечення, а також системи поетапного контролю її результатів. В процесі розробки завдань для самостійної роботи необхідно враховувати курс, на якому навчаються студенти: на молодших курсах метою самостійної роботи є закріплення знань і вмінь, отриманих на практичних заняттях та лекціях, на старших курсах – стимулювання творчого потенціалу студентів та розвиток їх професійних навичок».

Самостійну роботу студента варто організовувати і в індивідуальній, і в груповій формі, а контроль за її виконанням здійснювати за допомогою самоконтролю, взаємоконтролю, а також контролю з боку викладача. Таким чином організована самостійна робота студентів забезпечить формування професійної компетентності.

В процесі вивчення краєзнавства студенти досліджують загальні та регіональні особливості просторової диференціації природних й соціально економічних умов та ресурсів у межах об'єктів регіонального рівня (адміністративних областей), а також методи дослідження та джерела краєзнавства, особливості історико-етнографічного районування України, розвиток туристсько-рекреаційного господарства країни.

Використання інтерактивних методів навчання, на нашу думку, є найбільш доцільним при вивченні наступних тем «Історія розвитку

краєзнавства», «Природа краю», «Історико-етнографічне районування України», «Соціально-економічні особливості регіонів України», «Мистецтво та культура як об'єкти краєзнавства» [6].

Впровадження інтерактивного навчання на лекційних заняттях здатне зламати стереотип, який глибоко засів у свідомості студента, що йому повинні «надати» готові знання, і замінити його на розуміння того, що він повинен «здобувати» знання власними зусиллями. Варто використовувати такі види інтерактивних лекційних занять: лекція-візуалізація, проблемні лекції, а також традиційні лекції із використанням окремих форм інтерактивного навчання.

Вивчення природних та соціально-економічних особливостей території окремих адміністративних областей передбачає індивідуальну роботу студентів. Вони опановують загальнонаукові методи аналізу та обробки різних джерел інформації, використовують статистичні методи відображення інформації та картографічні, творчо представляють власні наукові доробки, які захищають на семінарському занятті, роблячи короткі доповіді. Використання форм інтерактивного навчання на практичних та семінарських заняттях активізує мислення студентів, розвиває партнерські стосунки, підвищує результативність навчання не лише за рахунок збільшення обсягу навчального матеріалу, що передається, але й за рахунок глибини й швидкості її переробки, забезпечує високі результати виховання й навчання студентів, сприяє самовдосконаленню майбутніх фахівців.

Досягненню дидактичної мети практичних занять сприяє впровадження інтерактивного навчання на окремих його напрямках. На етапі актуалізації опорних знань і мотивації навчально-пізнавальної діяльності ефективними є використання форм «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Метод-прес» та ін.

При вивченні теми «Населення.» важливо формувати шанобливе відношення до різних етнічних груп, що населяють нашу державу, серед кожної з них є талановиті люди, що збагатили нашу культуру та науку. Індивідуальні завдання для студентів по даній темі можуть передбачати короткі повідомлення про видатних осіб з кожної адміністративної області.

У процесі навчання передбачено розробку власних проєктів, стосовно залучення різноманітних природних та соціально-економічних ресурсів до їх використання в екскурсійній діяльності. Захист робіт передбачає прилюдний виступ, що дозволить студенту продемонструвати вміння аналізувати інформацію, виділяти ключові моменти та творчо вирішувати поставлені завдання. Крім того, демонстрування власних розробок, спонукає інших студентів до вміння аналізувати інформацію, а також формулювати та ставити запитання, порівнювати отримані відповіді із власними знаннями та визначати рівень правильності, за необхідності коригувати власні знання або доводити хибність суджень іншого студента, брати на себе відповідальність за виставлену оцінку.

Дослідження теми «Історико-етнографічне районування України» передбачає використання кооперативної (групової) навчальної діяльності. Організація навчання студентів у малих групах об'єднаних спільною метою, зокрема визначити особливості окремих історико-етнографічних районів України, а саме традиційні оселі, предмети одягу, ремесла.

За такої організації навчання викладач керує роботою кожного студента опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність групи.

Також групове навчання варто застосовувати, наприклад, під час вивчення тем «Соціально-економічні особливості регіонів України», «Мистецтво та культура як об'єкти краєзнавства».

Під час роботи в малих групах, можна використовувати інтерв'ю, визначити думку своїх партнерів до даного питання і т.д.

Технологія навчання у дискусії є важливим засобом пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання.

Дискусія – широке публічне обговорення спірного питання. Основні організаційно-педагогічні вимоги до дискусії відмічені у роботі [9]:

- проведення дискусії необхідно починати з висунування конкретного дискусійного питання (тобто такого, що не має однозначної відповіді і передбачає різні варіанти розв'язання, зокрема протилежні);
- у центрі уваги має бути ймовірний перебіг дискусії (Що могло статися за певних обставин? Чи були інші можливості, способи і т.д?);
- усі вислови студентів мають стосуватись обраної теми;
- усі твердження мають бути аргументованими, тому викладач повинен ставити питання «Які факти свідчать на користь твоєї думки?», «Поясніть хід вашої думки, що спонукало зробити такий висновок?»
- дискусія може вирішуватись як консенсусом, так і збереженням існуючих розбіжностей між її учасниками.

Дискусія сприяє розвитку критичного мислення, дає змогу визначити власну позицію, сформувані навички відстоювати свою особисту думку та поглиблює знання з певної теми.

Досить вдалим різновидом технології дискусії є так званий «Метод прес», який передбачає дотримання чотирьох основних етапів [8]:

- висловлювання думки починається зі слів: Я вважаю, що.....
- пояснення причини виникнення цієї думки, тобто аргументація (починаючи зі слів: оскільки.....);
- наведіть приклади, додаткові аргументи на підтримку вашої позиції, а також факти, що демонструють ваші докази..(наприклад, ...)
- узагальніть свою думку (зробіть висновок, Отже,....).

«Метод прес» можна застосовувати для вирішення різноманітних проблемних питань, зокрема при узагальненнях до вивчення теми «Краєзнавство як наука. Теоретико-методологічні засади національного краєзнавства» та ін. Поточний контроль як теоретичних, так і практичних знань студентів ефективно здійснювати у формі «експрес-контролю», а

також у вигляді тестового контролю, в тому числі й завдяки комп'ютерним технологіям. Комп'ютерне тестування розширює можливості контролю та оцінювання рівня навчальних досягнень студентів і є альтернативою традиційним формам перевірки знань. Це дасть змогу викладачу швидко, об'єктивно й ефективно діагностувати результати навчальної діяльності студентів.

Інтерактивні технології відіграють важливу роль у сучасній освіті. Їх перевагою є те, що вони дозволяють студентам засвоювати всі рівні пізнання (власне знання, розуміння застосування та оцінка) та свідомо засвоювати навчальний матеріал. Студенти активно засвоюють знання завдяки підтримці та спонуканні їх до одержання знань викладачем.

Висновки. Освітня практика потребує розробки та обґрунтування нових педагогічних ідей. Ефективним шляхом оновлення системи підготовки географів є впровадження інтерактивного навчання.

Відповідно до поставленої мети і визначених завдань у ході дослідження отримано такі результати: з'ясовано стан розробки та впровадження інтерактивного навчання в науково-методичній, науковій літературі та у практиці навчання краєзнавства у класичному університеті; розкрито сутність інтерактивних методів навчання та їх вплив на ефективність навчального процесу.

В процесі дослідження нами було з'ясовано, що більшість педагогів вищої школи зауважують на існуванні проблеми недостатнього впровадження форм інтерактивного навчання в освітній процес.

Застосування інтерактивних методів та технологій навчання у вищих навчальних закладах залежать в першу чергу від мотивації студентів, визначення цілей навчання, активного залучення всіх учасників до процесу навчання, врахування індивідуальних особливостей та здібностей (темперамент, сприймання, спеціальність), надання можливості самореалізації та самоконтролю учасникам навчального процесу.

Список використаних джерел

1. Гончаров С.М. Інтерактивні технології навчання у кредитно-модульній організації навчального процесу : Навч.-метод. посіб. / С.М. Гончаров. – Рівне : НУВРП, 2006. – 172 с.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посіб. / І.М.Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Комар О.А. Інтерактивні технології у ВНЗ – [Електронний ресурс] – Режим доступу- https://dspace.udpu.edu.ua/1/interaktivni-tehn_VNZ.pdf
4. Кошечко Н.В. Інноваційні освітні технології навчання та викладання у вищій школі //Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Педагогіка. –К, 2015. - Вип. 1(1) – с.35-38.
5. Москаленко О.А. Самостійна робота як ключова складова навчального процесу у ВНЗ / О.А. Москаленко, Ю.Д. Москаленко, О.В. Коваленко // Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу “ІТМ*плюс – 2015” : матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції (3-4 грудня 2015 р., м. Суми) : у 3 ч. Ч. 2 / упорядн. Чашечникова О.С. – Суми : ВВП Мрія, 2015. – С. 83 – 84.
6. Олішевська Ю.А. Основи краєзнавства: навчально-методичний посібник. К., 2011-70 с.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу- <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

8. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.
9. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О.І. Пометун. – К., 2007. – 144 с.
10. П'ятакова Г. П. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. шк. / Г. П. П'ятакова. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 119 с.
11. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навч.-метод. посібн. / С.О. Сисоєва; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослх. – К. : ВД «ЕКМО», 2011. – 324 с.
12. Стадник О.Г. Інноваційні технології навчання географії. – Х.: Вид. група “Основа”, 2010. – 128 с.
13. Тягай І.М. Форми інтерактивного навчання математичних дисциплін майбутніх учителів математики: автореф. дис. канд.пед.наук: 13.00.02 / Тягай І.М., К., 2017. – 25 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу- <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/18368>

References

1. Ghoncharov S. M. Interactive technologies of education in credit-module organization of studying process. Navch-metod. Posibnyk /S.V.Ghoncharov. – Rivne: NUVRP, 2006. – 172s.
2. Dychkivska I. M. . Innovative educational technology: Navch. posibnyk. / I.M. Dychkivska – К.: Akademvydav, 2004. – 352.
3. Komar O. A. Interactive technologies in Higher Studying Institutions – [Elektroni resurs] – Rezhyim dostupu - https://dspace.udpu.edu.ua/1/interaktyvni-tehn_VNZ.pdf
4. Koshechko N. V. Innovative educational technology of teaching and studying in institutions of higher learning // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seria Pedagogika. K, 2015. - Vyp. 1(1) – s. 35-38.
5. Moskalenko O. A. Self-placed work as a key part of educational process in Higher Educational Institutions / O.A. Moskalenko, Yu.D. Moskalenko, O.V. Kovalenko // Rozvytok intelektualnykh umin i tvorchykh zdibnoctei uchniv ta studentiv u protsesi navchannia dystsyplin pryrodnycho-matematychnoho tsyклу “ITM plus – 2015”: materialy II Mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii (3-4 grudnia 2015 m. Sumy) u 3 ch. Ch.2 /uporiadn. Chashechnikova O.S. – Sumy: VVP Mria, 2015. – с. 83 -84.
6. Olishevskaya Yu. A. Local lore fundamentals : navchalno-metodychnyi posibnyk. K., - 2011. – 70 s.
7. National strategy of education development in Ukraine in the period till 2021 [Elektroni resurs] – Rezhyim dostupu - <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
8. Pomietun O.I., Pyrozhenko L.V. Modern lesson. Interactive technologies of education. – К.: А.С.К., - 2004. – 192 s.
9. Pomietun O.I. Encyclopedia of interactive education /O.I. Pomietun. – К., А.С.К. 2007. – 144s.
10. Piatakova H.P. Technology of interactive education in high school :Navch.-metod. posibn. dlia stud. vushch. shk./ H.P. Piatakova. – Lviv: Vyd.tsentr LNU im. Ivana Franka, 2008. – 119 s.
11. Sysoeva S.O. Interactive educational technologies for adults: studying guide / S.O. Sysoeva. NAPN Ukrainy, in-t pedagogichnoi osvity i osvity doroslykh. – К.: VD “ЕКМО”, 2011. – 324 s.
12. Stadnyk O.H. Innovation technologies of geography teaching. – Kh.: Vyd. hrupa “Osnova”, 2010. – 128 s.
13. Tiahai I.M. Forms of interactive teaching mathematical disciplines of future teachers of mathematics: avtoref. dys. kand.ped.nauk: 13.00.02 / Tiahai I.M., К., 2017. – 25 s. [Elektroni resurs] – Rezhyim dostupu - <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/18368>

УДК 911.3

Мотузенко Олена Олександрівна,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org

Сисоєва Юліана Олегівна

Павлодарський державний університет імені
С. Торайгирова, м. Павлодар, Казахстан,
e-mail: syssoyevayu@gmail.com

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНТЕГРАЦІЇ НАУКИ, ОСВІТИ І БІЗНЕСУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Метою роботи є аналіз тенденцій інтеграції науки, освіти і бізнесу на базі провідних університетів в Україні, а також виявлення труднощів і розробка рекомендацій щодо оптимізації даного процесу.

Методика дослідження базується на застосуванні комплексного підходу, що дозволив узагальнити результати досліджень з цієї теми. Також було застосовано загальнонаукові методи дослідження, такі як: аналіз, синтез, систематизація. Основою для вихідної інформації стали літературні та онлайн джерела.

Результати дослідження. Розглянуто основні напрямки розвитку сучасного інноваційного середовища в світі та в Україні. Проведено порівняльний аналіз взаємодії системи «наука - освіта - бізнес» на базі двох університетів. Розроблено модель інтеграції науки, освіти і бізнесу на прикладі інноваційної розробки у сфері туризму. Оцінено роль університетів як ключових сполучних ланок між державою, наукою і бізнесом.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що інноваційна розробка у сфері туризму, та її подальша комерціалізація, була розглянута через призму інтеграції науки, освіти і бізнесу на базі вузу.

Практичне значення. Матеріали статті можуть бути використані при розробці інновацій в галузі туризму та в їх подальшому просуванні на ринок.

Ключові слова: інноваційне середовище, сталий розвиток, система «наука - освіта - бізнес», інкубація проектів, компетенції.

УДК 911.3

Мотузенко Елена Александровна,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина
e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org

Сысоева Юлиана Олеговна

Павлодарский государственный
университет имени С. Торайгирова,
г. Павлодар, Казахстан
e-mail: syssoyevayu@gmail.com

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ИНТЕГРАЦИИ НАУКИ, ОБРАЗОВАНИЯ И БИЗНЕСА КАК ЭЛЕМЕНТА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Целью работы является анализ тенденций интеграции науки, образования и бизнеса на базе ведущих университетов в Украине, а также выявление трудностей и выработка рекомендаций по оптимизации данного процесса.

Методика исследования базируется на применении комплексного подхода, позволившего обобщить результаты исследований по этой теме. Также были

применены общенаучные методы исследования, такие как: анализ, синтез, систематизация. Основой для исходной информации послужили литературные и онлайн источники.

Результаты исследования. Рассмотрены основные направления развития современной инновационной среды в мире и в Украине. Проведён сравнительный анализ взаимодействия системы «наука – образование – бизнес» на базе двух университетов. Разработана модель интеграции науки, образования и бизнеса на примере инновационной разработки в сфере туризма. Оценена роль университетов как ключевых связывающих звеньев между государством, наукой и бизнесом.

Научная новизна исследования заключается в том, что инновационная разработка в сфере туризма, и её последующая коммерциализация, была рассмотрена через призму интеграции науки, образования и бизнеса на базе вуза.

Практическая значимость. Материалы статьи могут быть использованы при разработке инноваций в области туризма и их дальнейшем продвижении на рынок.

Ключевые слова: инновационная среда, устойчивое развитие, система «наука – образование – бизнес», инкубация проектов, компетенции.

UDC 911.3

Motuzenko Elena Oleksandrivna,
PhD in Geography, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine
e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org

Syssoyeva Yuliana Olegivna,

S. Toraighyrov Pavlodar State University,
Pavlodar, Kazakhstan
e-mail: syssoyevayu@gmail.com

THE BASIC TENDENCIES ON INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION, AND BUSINESS AS ELEMENTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN UKRAINE'S ECONOMICS

Purpose. The aim of this project is the analysis of tendencies concerning the integration of science, education, and business on the basis of universities in Ukraine, as well as detection and production of recommendations for optimizing this process.

Methodology. The methodology is based on the usage of an integrated approach, which allowed summarizing results of investigations regarding this topic. Despite that, were also used methods of general scientific researches, such as analysis, synthesis, and systematization. The basis for the initial information was literary and online sources.

Results of researches. The main directions for the development of a modern innovative environment in the world and in Ukraine were thoroughly considered. On the basis of two universities was carried out a comparative analysis towards the interaction of the «science – education – business» system. On the example of innovative development in the field of tourism has been developed a model for the integration of science, education, and business. The role of universities was estimated as key links between the state, science, and business.

Scientific novelty. The research stands on the fact that innovative development in the field of tourism, and its subsequent commercialization, was considered through the prism of the integration of science, education, and business on the basis of the university.

The practical significance. The materials of this article can be used in the development of innovations in the field of tourism and their further promotion on the market.

Key words: innovation environment, sustainable development, system «science – education – business», project incubation, competences.

Постановка проблемы. На данный момент в мире утвердился инновационный сценарий развития общества. То есть, в мировой экономике превалирует тенденция роста наукоёмкости валового внутреннего продукта (ВВП). А интеграция научной, учебной и бизнес деятельности является обязательным компонентом повышения эффективности и конкурентоспособности экономики, а также одним из основополагающих принципов ее устойчивого развития.

В условиях глобализации решение экономических проблем напрямую зависит от интеллектуального капитала и научно-образовательного потенциала государства. В этой связи необходима специальная стратегия научно-образовательной политики и её интеграции с бизнес средой. Поэтому наиболее актуальными для решения становятся такие вопросы как:

- продуктивность взаимодействия науки, образования и бизнеса;
- взаимовыгодное партнёрство вузов и бизнеса;
- креативный подход в решении проблем науки и образования.

То есть, на данном этапе важно определить механизм наиболее эффективного и рационального взаимодействия науки, образования и бизнеса, в котором ключевую позицию занимает университет, как научно-образовательный центр.

Анализ последних исследований и публикаций. Как показывает мировой опыт создания и развития научных парков и бизнес-инкубаторов, достаточный эффект можно получить только при привлечении в данный процесс инфраструктуры высших учебных заведений (ВУЗ), что обеспечивает постоянную кадровую политику и активно включает в процесс инноваций наиболее динамическую часть общества: студенческую молодежь, которая пытается достичь наивысших рубежей в образовании, карьере и в бизнесе. Данный сектор является наиболее динамичным и эффективным, а также требует относительно малых капиталовложений.

По мнению Грегга Байес-Брауна, редактора бизнес-журнала «Global University Venturing», существует возрастающая необходимость преобразования университетов в ключевые центры в экономике на местном, национальном и международном уровне, чтобы они стали учреждениями, которые могли бы найти возможности для максимально эффективного использования своих ресурсов в системе «наука - образование - бизнес». Форма сотрудничества, над которой должны работать университеты, – выстраивание моста между научным миром и миром корпораций посредством обсуждения общих проблем и способов их решения [1].

В статье «Взаимодействие бизнеса, образования и науки в инновационных процессах», автором которой является Дробчук Т. И., старший преподаватель кафедры менеджмента в отраслях агропромышленного комплекса Сумского аграрного национального университета, отмечается, что наука и бизнес являются ведущими

составляющими инновационной системы, которые непосредственно участвуют в процессе производства и коммерциализации инноваций и знаний, что делает возможным использование интеллектуального ресурса как фактора экономического развития [2].

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. В эпоху постиндустриализации качественная подготовка кадров высшей квалификации, основывающаяся на интеграции науки и бизнеса, становится приоритетом во всех развитых странах мира в процессе формирования инновационной экономики. В настоящее время, в целом, образовательный процесс имеет тенденцию усиления прикладного, практического характера стандартов профессионального образования, адекватность его современным требованиям экономики, науки и общественной жизни [3].

Однако необходимо выработать единый стандарт для оценки уровня развития компетенций специалистов в различных областях, который основывался бы на интеграции науки, образования и бизнеса. Основной задачей данного стандарта является усовершенствование системы подготовки специалистов, опираясь на современные требования инновационного развития общества. Так как именно научно-образовательный потенциал общества и система непрерывного образования являются ключевыми факторами создания конкурентоспособной профессиональной среды.

Формулировка целей статьи. Целью данной статьи является анализ существующих на сегодняшний день в Украине тенденций интеграции науки, образования и бизнеса на базе ведущих университетов, а также выявление трудностей и выработка рекомендаций по оптимизации данного процесса. Для достижения поставленной цели были сформулированы следующие задачи:

- изучение направлений развития современной инновационной среды в Украине;
- проведение сравнительного анализа принципов работы бизнес-инкубатора Киевского национального университета имени Тараса Шевченко и Инновационного центра Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина;
- создание модели взаимодействия науки, образования и бизнеса на примере инновационной разработки в сфере туризма.

Изложение основного материала. Создание инновационной среды предполагает, в первую очередь, значительные изменения в системе высшего образования, которые направлены на повышение качества образовательных услуг и компетенций выпускников. Принятая к реализации «Стратегия устойчивого развития Украины - 2020», и представленный Министерством науки и образования Украины проект «Стратегия инновационного развития до 2030 года» создают основные предпосылки для практического исполнения замысла относительно

тесного взаимодействия образования, науки, бизнеса [4]. Результатом реализации данных программ должно стать:

- увеличение поступлений от продажи и использования объектов интеллектуальной собственности и наукоемкой продукции (результатов исследований и разработок, программного обеспечения, ноу-хау, других интеллектуальных услуг);
- увеличение объемов внебюджетного финансирования научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ (НИОКР) за счет средств отечественных и иностранных инвесторов;
- рост доли инвестиций в нематериальные активы от всего объема капитальных инвестиций;
- увеличение наукоемкости ВВП;
- рост количества ежегодно регистрируемых патентов (прежде всего - иностранных) на изобретения и полезные модели [5].

Однако присутствует ряд проблем, которые требуют решения для эффективного взаимодействия в цепочке «образование – наука - бизнес»:

- низкая информированность бизнеса о достижениях отечественной науки и её потенциальных возможностях;
- отсутствие единой информационной базы данных о проблемах научно-технологического свойства на действующих предприятиях;
- недостаточная автономность вузов как хозяйственных единиц в решении вопросов сотрудничества с бизнесом;
- недоработки нормативно-правовой базы условий взаимодействия науки, образования и бизнеса;
- отсутствие специальных организационных механизмов сотрудничества.

Наука и бизнес являются ключевыми составляющими инновационной системы, непосредственно участвующими в коммерциализации инноваций и знаний, что, в свою очередь, делает возможным использование интеллектуального ресурса как определяющего фактора экономического роста.

Рассмотрим схему взаимодействия данных структур на примере Киевского национального университета имени Тараса Шевченко и Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (КНУ им. Т. Шевченко) – это классический университет исследовательского типа, современный научно-учебный центр Украины. Одной из приоритетных задач вуза является подготовка будущих специалистов, отличающихся глубокими профессиональными знаниями и способностью творчески мыслить. КНУ им. Т. Шевченко выступает ведущим ВУЗом Украины, что подтверждают высокие мировые рейтинги: 531-540 место в World University Rankings компании QS (Великобритания); в региональном рейтинге QS University Rankings: EECA (Восточная Европа и Центральная Азия) - 30 место, возглавляя список украинских университетов; участие в

предметном рейтинге QS (QS World University Rankings by Subject) в области физики и астрономии (401-450), в области современных языков (251-300); входит в Топ-500 университетов мира Рейтинга QS по трудоустройству выпускников на позиции 301-500; во влиятельном мировом рейтинге Times Higher Education университет занял позицию в сегменте 1001+, при этом в области «инженерия и технологии» и в области «естественные науки» место университета - 601-800, в области «науки о жизни» - 601+; 1 место среди университетов Украины в рейтинге Интернет-присутствия Webometrics [9].

Механизм взаимодействия в цепочке «наука – образование - бизнес» в университете осуществляется посредством Научного парка, на базе которого был создан в 2013 году и функционирует бизнес-инкубатор «Start-up Business Incubator KNU» (SBI). «Start-up Business Incubator KNU» – это молодежная бизнес-платформа, которая объединяет молодых ученых и студентов, с целью решения прикладных задач бизнеса путем выполнения инновационных стартап-проектов.

Цели проекта:

- улучшить условия для взаимодействия высшего образования и бизнеса в Украине;
- способствовать реализации управленческого и творческого потенциалов молодых ученых и студентов;
- развить инфраструктуру поддержки молодежного предпринимательства на базе университета;
- помочь молодежи в реализации бизнес-идей путем образовательной, методической и информационной подготовки;
- наладить систему эффективного использования ресурсов университета и их вовлечение в реализацию бизнес-проектов;
- подготовить команды разработчиков инновационных стартап-проектов для последующего создания стартап-компаний на базе Научно парка [6].

Целевая аудитория «Start-up Business Incubator KNU» – активные и предприимчивые студенты, молодые ученые и выпускники, заинтересованные в создании собственных стартапов и внедрении инноваций. Бизнес-инкубатор помогает молодым ученым на высокотехнологичном уровне решать актуальные вопросы в различных областях науки с помощью IT-разработок и инновационных подходов, которые в будущем претендуют на успех на коммерческом рынке.

Однако, основной задачей бизнес-инкубатора является не только соинкубация проектов, но также и образовательная составляющая. Резиденты получают базу знаний по маркетингу, тайм-менеджменту, дизайну, проектному менеджменту, чтобы в будущем применив эти знания, они могли не только вывести проект на определенный уровень, но и правильно представить его инвесторам и спонсорам. Одним из наиболее эффективных методов получения навыков и знаний являются «живые»

встречи со спикерами – успешными предпринимателями и бизнесменами, которые делятся своим опытом или в какой-либо узконаправленной профессиональной сфере, или являются мотивационными спикерами. Но основной частью образовательной составляющей являются именно практические занятия, на которых резиденты прорабатывают полный цикл инкубации проекта, работая в командах или индивидуально. Завершающей частью такой работы является создание прототипа и проверка гипотезы, после чего проект выходит на новый – «реальный» уровень, участвуя на Всеукраинском фестивале стартапов, стартап-баттлах и в других подобных ивентах, с целью поиска инвесторов. Со своей стороны, «Start-up Business Incubator KNU» на завершающем этапе цикла проводит на регулярной основе демонстрационный день, где все резиденты имеют уникальную возможность презентовать свои проекты приглашенным спонсорам с возможностью последующего сотрудничества. Данная модель взаимодействия в цепочке «наука – образование – бизнес» является наиболее актуальной в рамках функционирования на базе университета. Так как, позволяет учащимся без отрыва от основной учебной деятельности развивать и нарабатывать свои предпринимательские навыки и напрямую взаимодействовать с представителями бизнеса. Объединение университетской и академической науки в рамках Корпорации "Научный парк Киевский университет имени Тараса Шевченко", а в частности на базе бизнес-инкубатора «Start-up Business Incubator KNU» дает уникальный шанс для запуска эффективного инновационного процесса.

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина (ХНУ им. В. Н. Каразина) – одно из ведущих научных и учебных заведений Украины с более чем 210-летней историей своего существования. Подготовка специалистов в университете осуществляется по 185 образовательным программам, охватывая весь спектр современного классического университетского образования. По результатам ежегодного рейтинга QS World University Rankings-2016 Каразинский входит в топ-500 лучших высших учебных заведений мира, что свидетельствует о высоком уровне научной и образовательной деятельности вуза [7].

С целью эффективной коммерциализации научных, технических и технологических разработок в университете создан Инновационный центр. Основные задачи Инновационного центра:

- формирование в университете среды, ориентированной на эффективное использование научного, научно-технического и технологического потенциала высшего учебного заведения с целью разработки, внедрения и промышленного освоения новой техники, наукоемкой продукции, технологий, материалов и других продуктов интеллектуальной деятельности научно-педагогических работников, студентов и аспирантов;

- привлечение к активной исследовательской деятельности в области высоких и инновационных технологий научно-педагогических работников,

аспирантов и студентов университета;

- развитие и внедрение инновационных подходов и методов в учебный процесс.

Инновационный центр формирует информационную базу передовых разработок университета, национальных и мировых фондов и программ финансирования инновационных проектов, а также различных грантов.

Пути реализации задач Инновационного центра:

- заключение договоров с международными и национальными финансовыми организациями, учреждениями и фондами по финансированию разработок университета;

- заключение договоров о промышленном выпуске устройств, изделий и другой продукции, разработанной в университете с привлечением частного, общего и государственного источников финансирования;

- поиск и обеспечение грантами научных сотрудников и студентов университета.

Основные направления деятельности, реализуемой Инновационным центром:

- составление бизнес-плана и реализация научно-технической разработки;

- квалифицированная помощь в поиске потенциальных инвесторов;

- получения прав интеллектуальной собственности;

- составление лицензионных соглашений;

- предоставление информации по грантам, конкурсам, семинарам, конференциям, выставок в рамках научной и предпринимательской деятельности;

- квалифицированная помощь в оформлении и подачи заявки на получение гранта;

- консультация по продвижению результатов научной деятельности студентов и научных сотрудников на рынке научно-технических разработок и технологий.

Таким образом, деятельность Инновационного центра Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина имеет более научный подход к системе взаимодействия «наука – образование – бизнес» и активно работает над объёмными научно-технологическими проектами. Деятельность Инновационного центра не имеет образовательной составляющей в отличие от бизнес-инкубатора «Start-up Business Incubator KNU», но более подробно подходит к нормативно-правовым вопросам интеллектуальной собственности. То есть, в данной ситуации работа с бизнес-средой ведётся точно и, преимущественно, в области высокотехнологических разработок. Однако, проект также проходит весь цикл, начиная от проработки идеи и заканчивая созданием прототипа. Конечной целью является вывод готового продукта на рынок и его коммерциализация, что в данном случае затруднено специфичностью

разработок и их применением в узкой, чаще всего промышленной, сфере.

Выводы. Способ организации деятельности двух представленных структур – SBI КНУ им. Т. Шевченко и Инновационного центра ХНУ им. В.Н. Каразина – имеет некоторые различия, но направленность их работы и конечный результат идентичны. Именно посредством таких структур возможно улучшение взаимодействия науки, образования и бизнеса. А вуз, в свою очередь, является наиболее актуальным и рациональным ресурсом, на базе которого и происходит данная интеграция.

Рассмотрим данную модель взаимодействия на примере создания стандарта по компетенциям в области туризма. Предпосылками для разработки данного инновационного продукта являются:

- необходимость государства в повышении уровня профессионального образования и эффективной организации труда, что, в свою очередь, приведёт к увеличению продуктивности деятельности всех звеньев отрасли;
- потребность работодателей в четких критериях оценки профессиональных навыков (то есть профессиональной идентификации) при приёме на работу, как новых сотрудников, так и уже работающих в организации, и формирования кадрового резерва;
- определение непосредственно специалистом уровня развития своих компетенций для планирования карьерного и профессионального роста.

Общепрофессиональные компетенции можно сформировать только при овладении методами конкретной работы, принятии непосредственного участия в решении конкретных профессиональных задач в режиме реального времени с учетом множества факторов и рисков реальной производственной среды [8].

Именно поэтому данный стандарт должен основываться на интеграции науки, образования и бизнеса. Основными разделами данного стандарта являются:

- «Общеобразовательные основы туризма» – этот раздел содержит компетенции, соответствующие совокупности взаимосвязанных знаний, умений, навыков и опыта специалиста в данной сфере;
- «Научно-теоретические основы туризма» – данный раздел содержит те компетенции, которые специалист приобретает во время научно-исследовательской работы в процессе обучения в вузе (создание научных разработок, технологических ноу-хау);
- «Бизнес-основы» – раздел включает в себя компетенции, представляющие собой набор взаимосвязанных навыков, способностей и технологий, обеспечивающих эффективное решение бизнес задач. Также к этому разделу нужно отнести и наличие у специалиста «soft skills» – умственных и межличностных компетенций, которые не поддаются количественному измерению или сертификации. Иногда их также определяют как личные качества.

Данный стандарт, как инновационный продукт в сфере туризма,

должен быть детально разработан научными сотрудниками, то есть с привлечением профессорско-преподавательского состава университета, например, при участии кафедры географии Украины и кафедры страноведения и туризма Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. Следующим уровнем разработки и развития проекта является его инкубация в «Start-up Business Incubator KNU», где он пройдёт все необходимые стадии до готового продукта, имеющего все возможности последующей коммерциализации. Таким образом, интеграция науки, образования и бизнеса на базе университета возможна на всех уровнях при участии, как и научных сотрудников, так и студентов с возможностью развития предпринимательской деятельности без отрыва от научной и учебной.

Специфика туристского образования заключается в его многогранности. Оно готовит кадры разных направлений и специальностей технического, технологического, управленческого, научного и других профилей. В результате туристское образование представляет сложный, постоянно совершенствующийся механизм, позволяющий активно внедрять инновационные программы для подготовки туристских кадров и использовать зарубежный опыт.

Одним из основных способов улучшения состояния инновационной экономики страны, в частности Украины, является максимально быстрое развитие малого предпринимательства в науке, и, особенно, в университетской среде. Таким образом, на основании проведенного исследования, можно сделать вывод, что именно вузы, должны являться связывающим звеном между государством, наукой и бизнесом – это новая форма партнёрства, с помощью которой возможно построение и развитие инновационной среды и устойчивой экономики в государстве.

Список використаних джерел

1. Комерціалізація технологій на ранній стадії. Дослідження глобальних практик: університети, держава, корпорації: звіт Тілбургського університету / ЗАТ «МарКом», 2015. - С. 13-15.
2. Т. І. Драчук // Інноваційний розвиток економіки: підприємництво, освіта, наука: збірник наукових статей / редкол.: Т. В. Борздова (відп. ред.) [та ін.]. - Мінськ: ДІУСТ БДУ, 2017. - С. 236-239.
3. Семів, Л. К. Взаємодія освіти, науки, бізнесу в реалізації стратегії регіонального розвитку України / Л. К. Семів // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2014. - Вип. 3 (107). - С. 455-462.
4. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua>
5. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.reforms.in.ua/Content/download/Strategy2020updUA.pdf>
6. Про Київський національний університет імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.univ.kiev.ua/ru/>
7. Про Інноваційний центр Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.univer.kharkov.ua>
8. Нівінська О.А., Бойцова Т.М. Оцінка компетенцій майбутнього фахівця у сфері туризму по стандарту worldskills // Сучасні проблеми науки та освіти. - 2018. - № 2, с. 47-53

9. Звіт ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка за 2018 рік [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/zvit/zvit-rektora-2018.pdf>

Список использованных источников

1. Коммерциализация технологий на ранней стадии. Исследование глобальных практик: университеты, государство, корпорации : отчёт Тилбургского университета / ЗАО «МарКом», 2015. – С. 13-15.
2. Т. И. Драчук // Инновационное развитие экономики : предпринимательство, образование, наука : сборник научных статей / редкол.: Т. В. Борздова (отв. ред.) [и др.]. – Минск: ГИУСТ БГУ, 2017. – С. 236-239.
3. Семив, Л. К. Сотрудничество образования, науки, бизнеса в реализации стратегии регионального развития Украины / Л. К. Семив // Социально-экономические проблемы современного периода Украины. – 2014. – Вып. 3 (107). – С. 455–462.
4. Официальный сайт Министерства образования и науки Украины [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://mon.gov.ua/ua>
5. Стратегия устойчивого развития «Украина-2020» [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.reforms.in.ua/Content/download/Strategy2020updUA.pdf>
6. О Киевском национальном университете имени Тараса Шевченко [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.univ.kiev.ua/ru/>
7. Про Инновационный центр Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.univer.kharkov.ua>
8. Нивинская О.А., Бойцова Т.М. Оценка компетенций будущего специалиста в сфере туризма по стандарту worldskills // Современные проблемы науки и образования. – 2018. – № 2, с. 47-53
9. Отчет ректора Киевского национального университета имени тараса Шевченка за 2018 год [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/zvit/zvit-rektora-2018.pdf>

References:

1. Commercialization of technologies in the early phases. Research on the global practices: universities, government, corporations: Tilburg University's report / CJSC «MarKom », 2015. – p. 13-15.
2. T. I. Drachuk // Innovative development of the economy: entrepreneurship, education, science: a collection of scientific articles / edteam.: T. V. Borzdova (executive editor) [and others]. – Minsk : SIMST BSU, 2017. – p. 236-239.
3. Semiv L. K. Cooperation of education, science, business in the implementation of the strategy of regional development of Ukraine / L. K. Semiv // Socio-economic problems of Modern Ukraine. – 2014. – release. 3 (107). – p. 455–462.
4. Official website of Ministry of Science and Education of Ukraine [Electronic resource] / Access mode: <https://mon.gov.ua/ua>
5. Sustainable Development Strategy «Ukraine-2020» [Electronic resource] / Access mode: <http://www.reforms.in.ua/Content/download/Strategy2020updUA.pdf>
6. Taras Shevchenko National University of Kyiv – About us [Electronic resource] / Access mode: <http://www.univ.kiev.ua/ru/>
7. Innovation Center of V.N. Karazin Kharkiv National University – About us [Electronic resource] / Access mode: <http://www.univer.kharkov.ua>
8. Nivinskaya O. A., Boytsova T.M. // Evaluation of the competences of the future specialist in the sphere of tourism under the worldskills standard // Modern problems of science and education – 2018. – № 2, p. 47-53.
9. Report of the rector of the Kyiv National Taras Shevchenko University in 2018 [Electronic resource] / Access mode: <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/zvit/zvit-rektora-2018.pdf>

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 911.9:504. 379.851(075.8):062.2

Калько Андрій Дмитрович,
доктор географічних наук, професор

Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана
Дем'янчука, м. Рівне, Україна, e-mail:
edissey@meta.ua

Миронець Ніна Ростиславівна,
кандидат історичних наук, доцент

Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана
Дем'янчука, м. Рівне, Україна, e-mail:
nina_myr@ukr.net

Басюк Тетяна Олександрівна,
кандидат географічних наук

Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана
Дем'янчука, м. Рівне, Україна, e-mail:
tanya_basyuk@ukr.net

Гилитюк Вадим Миколайович

Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана
Дем'янчука, м. Рівне, Україна

ЕКСПЛУАТАЦІЯ КОРОЛІВСЬКОГО РОДОВИЩА ДАЦИТІВ (КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ)

Мета – конструктивно-географічне узагальнення стану запасів Королівського родовища дацитів.

Методика. При дослідженні застосовано методи обробки географічної інформації: системного аналізу, ландшафтний, екологічний, картографічний, історичний, описовий, порівняння і прогнозування, принципів оптимізації природного середовища. Проведено аналіз та підрахунок залишків раніше розвіданих запасів дацитів Королівського родовища.

Результати. Здійснено опис фізико-механічних випробовувань дацитів Королівського родовища. Для вивчення гідрогеологічних умов родовища дацитів нижче позначки 130 м здійснено аналіз буріння гідрогеологічної свердловини глибиною 50 м та пробної відкачки води на одне пониження рівня. За результатами дослідження залишок раніше розвіданих запасів дацитів Королівського родовища складає 921,3 тис. м³, що відповідає даним маркшейдерської служби кар'єру про залишкові балансові запаси. Встановлено, що сумарні запаси дацитів родовища разом з дорозвіданою ділянкою становлять 9061,5 тис. м³. Залишок запасів дацитів, підготовлених до видобутку, становить 1512 тис. м³. Об'єм корисної копалини на дорозвіданій ділянці родовища становить: 591,5 тис. м³.

Наукова новизна. Проаналізовано особливості методологічних підходів щодо розвідки дацитів Королівського родовища. Обґрунтовано перспективи еколого-економічного використання дацитів Королівського родовища.

Практична значимість. Встановлено, що якість сировини Королівського родовища дацитів, в тому числі дорозвіданої ділянки, доволі стабільна. За ступенем розвіданості запаси дацитів на дорозвіданій ділянці Королівського родовища віднесені до категорії А.

Ключові слова: родовище, вулканогенні породи, корисний компонент, розкривання, відкрита розробка.

УДК 911.9:504. 379.851(075.8):062.2

Калько Андрей Дмитриевич,
доктор географических наук, профессор

Миронец Нина Ростиславовна,
кандидат исторических наук, доцент

Басюк Татьяна Александровна,
кандидат географических наук

Гилитюк Вадим Николаевич

Международный экономико-
гуманитарный университет имени
академика Степана Демьянчука, г. Ровно,
Украина, e-mail: edissey@meta.ua

Международный экономико-
гуманитарный университет имени
академика Степана Демьянчука, г. Ровно,
Украина, e-mail: nina_myr@ukr.net

Международный экономико-
гуманитарный университет имени
академика Степана Демьянчука, г. Ровно,
Украина, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net

Международный экономико-
гуманитарный университет имени
академика Степана Демьянчука

ЭКСПЛУАТАЦИЯ КОРОЛЕВСКОГО МЕСТОРОЖДЕНИЯ ДАЦИТОВ (КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ)

Цель - конструктивно-географическое обобщение состояния запасов Королевского месторождения дацитов.

Методика. При исследовании применены методы обработки географической информации: системного анализа, ландшафтный, экологический, картографический, исторический, описательный, сравнение и прогнозирования, принципов оптимизации природной среды. Проведен анализ и подсчет остатков ранее разведанных запасов дацитов Королевского месторождения.

Результаты. Осуществлено описание физико-механических испытаний дацитов Королевского месторождения. Для изучения гидрогеологических условий месторождения дацитов ниже отметки 130 м выполнен анализ бурения гидрогеологической скважины глубиной 50 м и пробной откачки воды на одно понижение уровня. По результатам исследования, остаток ранее разведанных запасов дацитов Королевского месторождения составляет 921,3 тыс. м³, что соответствует данным маркшейдерской службы карьера об остаточных балансовых запасах. Установлено, что суммарные запасы дацитов месторождения вместе с дорозведанным участком составляют 9061,5 тыс. м³. Остаток запасов дацитов, подготовленных к добыче, составляет 1512 тыс. м³. Объем полезного ископаемого на дорозведанном участке месторождения составляет: 591,5 тыс. м³.

Научная новизна. Проанализированы особенности методологических подходов к разведке дацитов Королевского месторождения. Обосновано перспективы эколого-экономического использования дацитов Королевского месторождения.

Практическая значимость. Установлено, что качество сырья Королевского месторождения дацитов, в том числе дорозведанного участка, достаточно стабильно. По степени разведанности запасы дацитов на дорозведанном участке Королевского месторождения отнесены к категории А.

Ключевые слова: месторождение, вулканогенные породы, полезный компонент, раскрытие, открытая разработка.

UDC 911.9:504. 379.851(075.8):062.2

Kalko Andriy Dmytrovych,
doctor of geography, professor,

International University of Economics And
Humanities Academician Stepan
Demianchuk, Rivne, Ukraine, e-mail:
edissey@meta.ua

Myronets Nina Rostyslavivna,
Candidate of Historical Sciences, Associate
Professor

International University of Economics and
Humanities Academician Stepan
Demianchuk Rivne, Ukraine, e-mail:
nina_myr@ukr.net

Basiuk Tetiana Oleksandrivna,
Candidate of Geographical Sciences

International University of Economics and
Humanities Academician Stepan
Demianchuk, Rivne, Ukraine, e-mail:
tanya_basyuk@ukr.net

Guiltyuk Vadim Mykolajovych

International University of Economics and
Humanities Academician Stepan
Demianchuk

EXPLOITATION OF THE ROYAL DEPOSIT OF DACITES (STRUCTURAL AND GEOGRAPHICAL ASPECTS)

Purpose - constructive-geographic generalization of the stock status of the Royal deposit of dacites.

Method. The study uses methods of processing geographic information: system analysis, landscape, ecological, cartographic, historical, descriptive, comparison and forecasting, principles of optimization of the natural environment. The analysis and calculation of the remnants of the previously explored reserves of dacites of the Royal deposit was carried out.

Results. Physical and mechanical tests of dacites of the Royal deposit were performed. To study the hydrogeological conditions of the deposit of dacites below the 130 m mark, drilling of a hydrogeological well with a depth of 50 m was performed and a test run of water was made at one level down. According to the study, the balance of previously investigated reserves of dacites of the Royal deposit is 921.3 thousand m³, which corresponds to the data of the mine surveying service of the quarry on residual balance reserves. It was established that the total reserves of the field dacites together with the well-known plot are 9061.5 thousand m³. The remainder of dacite reserves prepared for extraction is 1512 thousand m³. The volume of useful minerals in the major part of the deposit is 591.5 thousand m³.

Scientific novelty. The peculiarities of methodological approaches to the investigation of dacites of the Korolivsky deposit are analyzed. The prospects of ecological and economic use of dacites of the Royal deposit are substantiated.

Practical significance. It is established that the quality of raw materials of the Royal deposit of dacites, including the part of the current site, is rather stable. By degree of exploration, the reserves of dacites in the most famous area of the Royal deposit are classified as category A.

Key words: deposit, volcanic rocks, useful component, openings, open development.

Постановка проблеми. Королівське родовище дацитів знаходиться на північно-східній околиці с. Веряця Виноградівського району Закарпатської області за 2,5 км від залізничної станції Королево і за 20 км від районного центру м. Виноградів. Родовище пов'язане залізницею зі станцією Королево [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Королівське родовище дацитів розробляється із 1890 р. В 1895 р. на базі кар'єру місцевого значення було побудовано дробарний завод, який пропрацював до 1916 р. Експлуатація даного родовища оновилася лише в 1945 р. Запаси дацитів затверджені у 1972 р. і складали 15367 тис. м³ по категоріях А+В+С₁ [1].

У 1987 р. РПВІ «Укрремдорпроект» провів повторну експлуатаційну розвідку Королівського родовища дацитів. У результаті розвідувальних робіт були виявлені межі ділянки, непридатної для розробки через велику кількість розкривних порід. Виявлені на ній непідтверджені запаси корисної копалини в кількості 324,6 тис.м³ були списані з балансу. В 1989 р. НДІ «Укргіпродор» проведена дорозвідка Королівського родовища дацитів до горизонту +120 м. У результаті були розвідані запаси корисної копалини на площі 10,9 га до відмітки +120 м по категоріях А+В+С₁, які склали 6201 тис. м³.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зазначено у [2, 5], за сучасного рівня розвитку засобів механізації та організації відкритих гірничих робіт можливість застосування запасів дацитів не обмежується ні фізико-технічними характеристиками розкривних порід і корисних копалин, ні умовами залягання корисної копалини та кліматичними особливостями району.

Метою статті є конструктивно-географічне узагальнення стану запасів Королівського родовища дацитів.

Для цього передбачається вирішити наступні завдання:

- підрахувати залишки раніше розвіданих запасів дацитів;
- проаналізувати особливості методологічних підходів щодо розвідки дацитів;
- оцінити перспективи еколого-економічного використання дацитів.

Виклад основного матеріалу. Геоморфологічно район розміщення Королівського родовища дацитів знаходиться в південно-східній частині пасма гір Вигорлат-Гутинської вулканічної гряди, яка простягається з південного сходу від кордону з Румунією на північний захід до кордону зі Словаччиною на 120 км. Ширина гряди становить 20-30 км. Її південно-східна частина, до якої приурочене родовище, виділяється в окремий масив, який називається хребет Аваш. З південного сходу відрог хребта Аваш відокремлений від іншої частини хребта глибоко врізаною балкою, схили якої є відносно похилими. Максимальні абсолютні відмітки поверхні відрогу 246 м, мінімальні – 150 м. Водороздільна частина хребта має хвилясте простягання. Весь схил хребта розвернений на північ і північний схід, круто обривається до долини р. Тиса. Відмітки окремих гірських вершин досягають таких висот: г. Соколів Камінь – 347 м, г. Фрасін – 811 м, г. Кабола – 582 м. Схили гір еродовані чисельними потоками, русла яких врізані в ефузивно-туфогенну товщу вулканічних порід.

Головною водоносною артерією району є р. Тиса, яка протікає на відстані 0,6 км на північ і захід від родовища. Режим річки змінюється від

кількості опадів. В період танення снігів у горах і після дощів, рівень води піднімається до трьох метрів.

За даними багаторічних метеоспостережень середня річна температура повітря складає $+8,8^{\circ}\text{C}$, найхолоднішого місяця (січень) - $4,6^{\circ}\text{C}$, а найтеплішого (липень) $+20,1^{\circ}\text{C}$. Середня річна швидкість вітру $1,7$ м/с. Впродовж року випадає значна кількість опадів. Середня річна сума опадів 1095 мм. В середньому за рік спостерігається близько 150 днів з опадами в кількості $>0,1$ мм. Найбільша кількість опадів - у червні-серпні. Середня річна відносна вологість повітря 80% [1].

Вигорлат-Гутинська гряда виникла в кінці пліоцену – на початку четвертинного періоду вздовж однойменного структурного шва в результаті інтенсивних вивержень вулканів тріщинно-центрального типу. В геологічній будові району беруть участь вулканогенні і вулканогенно-осадові породи неогену (пліоцену) та рихлі четвертинні утворення.

Гутинська світа (N_2ht) в межах хребта Аваш об'єднує комплекс ефузивних порід і їх пірокластів. Андезито-дацити гутинської світи спостерігаються в районі сіл Черна і Горбки. Вони представлені сірими і світло-сірими двопіроксеновими, рідше гіперстеновими різновидами. Структура породи порфірова. В північно-західному напрямку (район сіл Горбки і Веряця) андезито-дацити прориваються дацитами.

Дацити гутинської світи, які є корисною копалиною, в районі сіл Горбки, Веряця і Крива утворюють крупний купол діаметром біля 3 км. Макроскопічно дацити є породою сірого кольору з рожевим відтінком, часто смугасту. Структура породи дрібно порфірова. По переважаючому серед вкраплень мінералу порода отримала назву гіперстенового дациту [1].

Королівське родовище дацитів знаходиться в північно-західній частині хребта Аваш на одному з відрогів безіменного хребта, який простягається на $1,5$ км з північного-сходу на південний-захід. Максимальна ширина хребта до $0,5$ км. Північно-західний і південно-західний схили хребта круті, водороздільна частина виположена у вигляді ерозійної тераси р. Тиси, з реліктами древніх алювіальних відкладів. Максимальне перевищення хребта над долиною 90 м. Вміщуючи ентрузивне тіло дацитів, вулканогенні і вулканогенно-осадові породи гутинської та ільницької світ виявлені дещо західніше родовища.

Купол дацитів ускладнений тектонічними порушеннями. Породи, що складають родовище, вивчалися при документації кар'єра і по керну свердловин пробурених в процесі геологорозвідувальних робіт.

Незмінені дацити розкриті практично по всьому периметру кар'єра на всіх горизонтах. Візуально вони являють собою сіру до темно-сірого з рожевим відтінком масивну породу, з раковистим зломом основної маси, представленої вулканічним склом, з слабо вираженою порфіровою структурою та ділянками з нечітко вираженою смугастою текстурою, зумовленою перешаруванням тонких ($1-2$ мм) смужок забарвлених в сірі і

рожево-сірі відтінки.

При мікроскопічних дослідженнях незмінні дацити характеризуються дрібно порфіровою структурою за низького вмісту порфірових вкраплень (0,3-8%). Основна маса складається з вулканічного скла, мікролітів плагіоклазу, рідше кварцу, калій шпату, рудного мінералу, лусочок біотиту. Хімічний склад дацитів характеризується коливаннями окремих компонентів: SiO_2 - 66,72-68,98%; Al_2O_3 - 15,26-15,96%; $Fe_2O_3(FeO)$ - 3,42-5,23%; TiO_2 - 0,31-0,37%; CaO - 2,98-3,73%; MgO - 0,86-1,92%; K_2O - 2,0-2,7%; Na_2O - 2,3-3,0%; SO_3 - 0,8-2,2%. На основі цих результатів твердять про сталість хімічного складу та приналежність копалини до гірських порід кислого складу, до яких належить дацит, і про відсутність концентрацій шкідливих домішок [1].

Корисна копалина є тріщинуватою, місцями досить інтенсивно. В дацитах зустрічаються наступні системи тріщин: система горизонтальних і пологопадаючих тріщин (0-15°), орієнтованих у всіх напрямках; система більш крутих тріщин (15-30°) з азимутом падіння 140-150°; система крутопадаючих тріщин (60-80°) з азимутом падіння 15-30°. Тріщини тонкі, не більше 1-2 мм, рідше 1-2 см, вони виповнені глинистим матеріалом. Стінки тріщин гладкі, іноді покриті плівкою гідрооксидів заліза і карбонату. Порода характеризується нерівномірною і підвищеною тріщинуватістю. Вдовж тріщин вона розпадається на окремі плити товщиною 5-20 см, і рідко до 60 см (табл. 1).

Табл. 1

Результати фізико-механічних випробовувань дацитів Королівського родовища

№ п/п	Види досліджень	Одиниця виміру	Свіжі дацити	
			від	до
1	Об'ємна вага	г/см ³	2,15	2,58
2	Питома вага	г/см ³	2,53	2,65
3	Пористість	%	1,97	12,56
4	Водопоглинання	%	0,12	2,38
5	Межа міцності	кг/см ²	1265	1962
6	Об'ємна насипна вага щебеню	кг/м ³	1090	1220
7	Вміст пилових глинистих часток у щебені	%	0,32	0,96
8	Вміст пластинчастих і голчастих зерен	%	4,8	11,0
9	Дробимість на стискання в циліндрі	%	9,0	15,6
10	Марка дробимості	-	800	1200
11	Стирання щебеню по барабану	%	10,5	19,5
12	Марка по стиранню	-		I-1
13	Опір щебеню по удару по копрі	пок.	97	252
14	Марка по удару на копрі	-	У-75	У-75
15	Втрата у вазі після випробувань на морозостійкість:			
	а) після 15 циклів	%	0,3	7,0
	б) після 25 циклів	%	3,8	10,8
16	Марка щебеню по морозостійкості	-	Мрз-25	

Королівське родовище дацитів по складності геологічної будови можна віднести до другого типу I групи – горизонтальнозалягаючих, або пологопадаючих пластоподібних тіл, непорушених або слабопорушених тектонічними процесами. В гідрогеологічній будові району родовища беруть участь водоносні горизонти, розвинуті у вулканогенних товщах гутинської світи, осадових і вулканогенно-осадових товщах Ільницької світи та у алювіальних відкладах р. Тиси.

В межах родовища підземні води розвинуті у тріщинуватих дацитах. Глибина залягання дзеркала дацитових вод в непорушених умовах встановлена за результатами спостережень режиму затоплення кар'єру в період призупинення його роботи на початку 90-х років. В цей період, протягом майже двох років до відновлення роботи кар'єру, фіксувався статичний рівень води на абсолютній відмітці 139,6 м. Статичний рівень кар'єрних вод є фактично ідентичним рівню алювіальних вод та середньому рівню води в р. Тисі. Це свідчить про наявність між ними гідравлічного зв'язку [1].

Проектна глибина розкриття кар'єром обводнених дацитів становить 34,6 м при загальній потужності більше 0,5 км. Водопровідність дацитів становить біля 236 м/добу. Водоносний горизонт у відкладах ільницької світи розвинутий західніше існуючого кар'єру. Водовмісними породами є тріщинуваті туфи, туфіти, пісковики та вугілля, які залягають між 10-20 метровими шарами водотривких порід, а саме глинами, аргілітами та алевролітами. Загальна потужність ільницької світи біля 300 м, в т.ч. водовмісних порід до 150 м. Алювіальний водоносний горизонт вкриває днище долини р. Тиси. Його потужність в районі кар'єра біля 10 м. Водовмісними породами є валунно-галькові відклади з піском в якості заповнювача. Водопровідність алювію близько 1,0 тис.м³/добу.

Для вивчення гідрогеологічних умов родовища дацитів нижче позначки 130 м виконане буріння гідрогеологічної свердловини глибиною 50 м та зроблена пробна відкачка води на одне пониження рівня, загальна тривалість якої склала 86 годин. Тривалість відкачки в стаціонарному режимі 23 години. Режим річки Тиса повністю залежить від кількості атмосферних опадів. У період бурхливого сніготанення в горах рівень річки піднімається до 3 м. Проте, загрози затоплення кар'єру паводковими водами немає [1]. Дацити Королівського родовища за своїми фізико-механічними властивостями відповідають вимогам виробництва щебеню для будівельних робіт марок по дробимості «800» і «1200», марок по опору удару «У-75», по морозостійкості Мрз-25 [1].

Випуск готової продукції здійснюється двома дробильно-сортувальними цехами. У першому дробильно-сортувальному цеху вихідна гірнича маса класу 0-450 мм автотранспортом з кар'єру подається у приймальний бункер, дном якого є живильник. Він рівномірно подає гірничу масу в щоківу дробарку. Продукт стрічковим конвеєром транспортується на вібраційний грохот, де поділяється на чотири фракції:

0-10, 10-40, більше 70. Фракція 0-10 конвеєром надходить у приймальний бункер відсіву, звідки самоскидами вивозиться на склад відсіву. Фракція 40-70 мм транспортером транспортується на склад готової продукції. Фракція більше 70 мм надходить на повторні транспортери, які подають її на повторне дроблення, після якого продукт знову по замкнутому циклу надходить на центральний транспортер. Фракція 10-40 мм транспортером надходить на грохот, де поділяється на дві фракції 10-20 і 20-40 мм, а далі на склад готової продукції.

У другому дробильно-сортувальному цеху вихідна гірнична маса класу 0-450 мм транспортується у приймальний бункер автосамоскидами, після чого, живильником подається на щоківу дробарку. Продукт дроблення стрічковим центральним транспортером транспортується на вібраційний грохот, де фракція 0-3 мм попадає в бункер відсіву, звідки автосамоскидами вивозиться на склад готової продукції, а фракція 3-20 мм транспортером подається на вібраційний грохот, де поділяється на фракції 3-5 мм та подається як і фракції 5-10 мм та 10-20 мм теж на склад готової продукції. Фракція більше 20 мм із вібраційного грохота подається на повторне дроблення в щоківі каменедробарки, звідки - на центральний конвеєр по замкнутому колу [3].

Якість сировини Королівського родовища дацитів, в тому числі дорозвіданої ділянки, доволі стабільна, що підтверджується дослідженнями великої кількості проб у різні періоди вивчення родовища.

Простота геологічної будови, повна розкритість ділянки діючим кар'єром, а, також, достатня густота сітки геологорозвідувальних виробок, дозволяє проводити підрахунок запасів корисної копалини методом середнього арифметичного (площі та потужності).

Об'єм корисної копалини на дорозвіданій ділянці родовища знаходимо за формулою:

$$V = S_{\text{сеп}} \cdot m, \text{ тис.м}^3 \quad (1)$$

де $S_{\text{сеп}}$ – середня площа кар'єру; m – товщина дорозвіданого шару.

Таким чином, даний об'єм становить 591,5 тис.м³. За ступенем розвіданості запаси дацитів на дорозвіданій ділянці Королівського родовища віднесені до категорії А [1].

Отож, для відпрацювання залишилося три видобувних уступи кар'єру: 1) на горизонті +130 м; 2) на горизонті +140 м; 3) на горизонті +150 м.

Підрахунок запасів, що залишилося відпрацювати проводився методом середнього арифметичного для кожного виділеного добувного уступу. Абсолютні відмітки виділених горизонтів визначались, як середнє арифметичне усіх відміток в межах виділених площ.

За результатами розрахунків, залишок раніше розвіданих запасів складає 921,3 тис. м³, що відповідає даним маркшейдерської служби кар'єру про залишкові балансові запаси. Сумарні запаси дацитів

Королівського родовища разом з дорозвіданою ділянкою становлять 9061,5 тис. м³. Залишок запасів дацитів, підготовлених до видобутку, становить 1512 тис. м³ (табл. 2).

Табл. 2

Програма підприємства на рік, тис. м³

№ п/п	Показник	Випуск на рік	В тому числі по кварталах			
			1 кв.	2 кв.	3 кв.	4 кв.
1	Видобуток дациту	46,44	9,76	12,68	12,86	10,95
2	Виробництво щебеню	70,0				
	по фракціях: 3-5	1,0	-	0,5	0,5	-
	5-10	11,0	2,7	2,7	3,0	2,6
	5-20	1,0	0,3	0,3	0,3	0,2
	10-20	19,0	4,5	5,0	4,5	5,0
	20-40	20,0	3,85	5,5	5,7	4,95
	40-70	18,0	3,65	5,0	5,0	4,35
3	відсів	8,0	1,5	2,5	2,5	5
	каміннь будовий	3,0	0,5	1,0	1,0	1,5
	негабарит	2,0	0,5	0,5	0,5	0,5

Розрахунок необхідного об'єму гірничої маси в щільному тілі проводимо за формулою:

$$Q = \frac{K \cdot (q_{3-5} \cdot b_{3-5} + q_{5-10} \cdot b_{5-10} + q_{5-20} \cdot b_{5-20} + q_{10-20} \cdot b_{10-20} + q_{20-40} \cdot b_{20-40} + q_{40-70} \cdot b_{40-70} + q_B \cdot b_B)}{6} + q_{нез}, \quad \text{тис.м}^3 \quad (2)$$

де q – необхідна кількість гірничої маси у щільному тілі на рік; K – коефіцієнт експлуатаційних втрат при підривних роботах та транспортуванні; ρ – густина дациту в щільному тілі; q_{3-5} – запланований об'єм щебеню фракції 3-5; ρ_{3-5} – об'ємна вага фракції 3-5мм; q_{5-10} , q_{5-20} , q_{10-20} , q_{20-40} , q_{40-70} , $q_{відсів}$, $q_{негабар}$ – заплановані об'єми по фракціях щебеню; ρ_{5-10} , ρ_{5-20} , ρ_{10-20} , ρ_{20-40} , ρ_{40-70} , $\rho_{відсів}$, $\rho_{негабар}$ – насипна густина дациту по фракціях щебеню.

Загалом, необхідний об'єм гірничої маси в щільному тілі становить 46,44 тис. м³.

При виконанні гірничих робіт використовуються два типи відкритих гірничих виробок – капітальні та розрізні траншеї. Довжину капітальної траншеї розраховуємо за формулою:

$$L_{КТВ}^{KK} = K_y \frac{100 \cdot N_y^{KK}}{i}, \quad \text{м} \quad (3)$$

де K_y – коефіцієнт подовження траси (1,05-1,5); i – похил. Для

автотранспорту приймається (80-120‰) [2].

Об'єм розрізних траншей на видобувних горизонтах розраховуємо за формулою:

$$V_{pt,2}^{kk} = \left(H_y^{kk} \cdot \text{Ш}_{pt}^{kk} + \left(H_y^{kk} \right)^2 \cdot \text{ctg} \beta_{kk}^{pob} \right) \cdot L_{tp}, \text{ м}^3 \quad (4)$$

де $\text{Ш}_{до}^{kk}$ – ширина робочої площадки корисної копалини, м.

$$\text{Ш}_{pt}^{kk} = B_m + B_{tp} + B_{доо} + C_{без} + Z, \text{ м} \quad (5)$$

де B_m – ширина розвалу зірваної породи; B_{tp} – ширина транспортної смуги; $B_{доо}$ – ширина площадки для розміщення додаткових площ; $B_{доо} = 4$ м; $C_{без}$ – мінімально безпечна відстань від нижньої бровки зірваної породи; $C_{без} = 3$ м; Z – ширина призми можливого обрушення; $Z = 6,9$ (м) [2].

Отже, довжина капітальної траншеї становить 182 м, об'єм розрізних траншей на видобувних горизонтах – 4429,78 млн. м³, ширина робочої площадки корисної копалини – 97 м.

Висновок. Комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій Закарпатської облдержадміністрації щодо стану функціонування об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку Філію «Королівський спеціалізований кар'єр» ДП «Закарпатський облавтодор» внесено до Переліку об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку [1, 4]. Тому, всі роботи на кар'єрі повинні проводитись згідно з правилами техніки безпеки і охорони праці.

Список використаних джерел

1. Доповідь про стан навколишнього середовища Закарпатської області за 2016 рік // Департамент екології та природних ресурсів: Ужгород, – 2016. – 158 с.
2. Ржевский В.В. Открытые горные работы. Ч. 1. – М.: Недра, 1985. – 510 с.
3. Філія “Королівський спецкар'єр” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://clarity-project.info/tenderer/05471804>.
4. Екологічний паспорт Закарпатської області // Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської облдержадміністрації: Ужгород. – 2017. – 104 с.
5. Калько А.Д. До проблем експлуатації Королівського родовища дацитів / А.Д. Калько, Деяк Я.М., Турок В.І., Гураніч Л.І. // 36. тез виступів Міжн. наук.-практ. конференції «Проблеми та перспективи розвитку вищої школи та економіки в ХХІ столітті» (11-22 жовтня 2018 р.). – Рівне: РВЦ МЕРУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2018. – С. 289-291.

Список использованных источников

1. Доклад о состоянии окружающей среды Закарпатской области за 2016 // Департамент экологии и природных ресурсов: Ужгород - 2016. - 158 с.
2. Ржевский В.В. Открытые горные работы. Ч. 1. - М.: Недра, 1985. - 510 с.
3. Филиал "Королівський спецкарьер" [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://clarity-project.info/tenderer/05471804>.
4. Экологический паспорт Закарпатской области // Департамент экологии и природных ресурсов Закарпатской облгосадминистрации: Ужгород. - 2017. - 104 с.
5. Калько А.Д. К проблемам эксплуатации Королевского месторождения дацитов / А.Д. Калько, Деяк Я.Н., Турок В.И., Гураніч Л.И. // 36. тезисов выступлений Межд. науч.-практ. конференции «Проблемы и перспективы развития высшей школы и экономики в ХХІ столетии» (11-22 октября 2018 р.). – Ровно: РВЦ МЭГУ им. акад. С. Демьянчука, 2018. - С. 289-291.

References

1. Report on the state of the environment of the Transcarpathian region for 2016 // Department of Ecology and Natural Resources: Uzhgorod, - 2016. - 158 p.
2. Rzhevsky V.V. Open mountain work. Ch. 1. - М.: Nedra, 1985. - 510 p.
3. Branch "Korolitsky special cary" [Electronic resource]. - Access mode: <https://clarity-project.info/tenderer/05471804>.
4. Environmental passport of the Transcarpathian region // Department of Ecology and Natural Resources of the Transcarpathian Regional State Administration: Uzhgorod. - 2017 - 104 p.
5. Kalko A.D. The problems of exploitation of the Korolevo deposit of dacites / A.D. Kalko, Y.M. Deyak, V.I. Turok, L.I. Guranich // Abstracts of speeches of the International scientific-practical conference «Problems and prospects of higher education and economy development in the XXI century» (11-22 October 2018). – Rovno, 2018. - P. 289-291.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

1. *Аксьонова Наталя Володимирівна* – кандидат історичних наук, доцент, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна, e-mail: aksyonova@karazin.ua.
2. *Антоненко Володимир Степанович* – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного туризму, Київський університет культури, м. Київ, Україна, e-mail: antvs@ukr.net.
3. *Арпуль Оксана Володимирівна* – кандидат технічних наук, доцент, Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна.
4. *Басюк Тетяна Олександрівна* – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії і туризму, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net.
5. *Бровенко Тетяна Вікторівна* – кандидат технічних наук, доцент, старший викладач кафедри готельно-ресторанного і туристичного бізнесу, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна, e-mail: brovenko@ukr.net.
6. *Гилитюк Вадим Миколайович* – студент, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна.
7. *Гладкий Олександр Віталійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри туризму та рекреації, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна, e-mail: alexander.gladkey@gmail.com.
8. *Калько Андрій Дмитрович* – доктор географічних наук, професор, декан природничо-географічного факультету, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна, e-mail: edissey@meta.ua.
9. *Кушнір Леся Павлівна* – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри історії України, економічної теорії та туризму, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, м. Львів, Україна.
10. *Мельник Юлія Вікторівна* – студентка, Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна.
11. *Миронець Ніна Ростиславівна* – кандидат історичних наук, доцент, декан факультету європейської освіти, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна, e-mail: nina_myr@ukr.net.
12. *Мотузенко Олена Олександрівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org.
13. *Нестерчук Інна Костянтинівна* – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри туризму, Житомирський національний екологічний університет, м. Житомир, Україна, e-mail: nester_geoe@ukr.net.
14. *Олішевська Юлія Анатоліївна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: jlja_29@ukr.net.
15. *Сисоєва Юліана Олегівна* – студентка, Павлодарський державний університет імені С. Торайгирова, м. Павлодар, Казахстан, e-mail: syssoyevayu@gmail.com.
16. *Смирнов Ігор Георгійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail:

smyrnov_ig@ukr.net.

17. *Спільчук Анастасія Юріївна* – асистент, Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна.

18. *Терлецька Оксана Василівна* – асистент кафедри історії України, економічної теорії та туризму, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів, Україна, e-mail: Oksanater1989@gmail.com.

19. *Уварова Ганна Шевкетівна* – кандидат педагогічних наук, доцент, Національний авіаційний університет, Київ, Україна, e-mail: g.uvarova@ukr.net.

20. *Хуткий Володимир Олександрович* – аспірант, Київський університет культури, м. Київ, Україна.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ

1. *Аксёнова Наталья Владимировна* – кандидат исторических наук, доцент, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, г. Харьков, Украина, e-mail: aksyonova@karazin.ua.

2. *Антоненко Владимир Степанович* – доктор географических наук, профессор, заведующий кафедрой международного туризма, Киевский университет культуры, г. Киев, Украина, e-mail: antvs@ukr.net.

3. *Арпуль Оксана Владимировна* – кандидат технических наук, доцент, Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина.

4. *Басюк Татьяна Александровна* – кандидат географических наук, доцент кафедры географии и туризма, Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука, г. Ровно, Украина, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net.

5. *Бровенко Татьяна Викторовна* – кандидат технических наук, доцент, старший преподаватель кафедры отельно-ресторанного и туристического бизнеса, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев, Украина, e-mail: brovenko@ukr.net.

6. *Гилитюк Вадим Николаевич* – студент, Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука, г. Ровно, Украина.

7. *Гладкий Александр Витальевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры туризма и рекреации, Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев, Украина, e-mail: alexander.gladkey@gmail.com.

8. *Калько Андрей Дмитриевич* – доктор географических наук, профессор, декан естественно-географического факультета, Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука, г. Ровно, Украина, e-mail: edissey@meta.ua.

9. *Кушнир Леся Павловна* – кандидат экономических наук, доцент, заведующий кафедрой истории Украины, экономической теории и туризма, Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого, г. Львов, Украина.

10. *Мельник Юлия Викторовна* – студентка, Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина.

11. *Миронец Нина Ростиславовна* – кандидат исторических наук, доцент, декан факультета европейского образования, Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука, г. Ровно, Украина, e-mail:

nina_myr@ukr.net.

12. *Мотузенко Елена Александровна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org.

13. *Нестерчук Инна Константиновна* – кандидат географических наук, доцент, заведующая кафедрой туризма, Житомирский национальный агроэкологический университет, г. Житомир, Украина, e-mail: nester_geoe@ukr.net.

14. *Олишевская Юлия Анатольевна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail: jlia_29@ukr.net.

15. *Сысоева Юлиана Олеговна* – студентка, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, Казахстан, e-mail: syssoyevayu@gmail.com.

16. *Смирнов Игорь Георгиевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.

17. *Спильчук Анастасия Юриевна* – ассистент, Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина.

18. *Терлецкая Оксана Васильевна* – ассистент кафедры истории Украины, экономической теории и туризма, Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого, г. Львов, Украина, e-mail: Oksanater1989@gmail.com.

19. *Уварова Анна Шевкетовна* – кандидат педагогических наук, доцент, Национальный авиационный университет, г. Киев, Украина, e-mail: g.uvarova@ukr.net.

20. *Хуткий Владимир Александрович* – аспирант, Киевский университет культуры, г. Киев, Украина.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

1. *Aksonova Natalia Volodymyrivna* – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine, e-mail: aksyonova@karazin.ua.

2. *Antonenko Volodymyr Stepanovych* – Doctor of Geographics, Professor, Head of International Tourism Department, Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine, e-mail: antvs@ukr.net.

3. *Arpul Oksana Volodymyrivna* – PhD in Engineering Science, Associate Professor National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine.

4. *Basiuk Tetiana Oleksandrivna* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor of Geography and Tourism Department, International University of Economics and Humanities Academician Stepan Demianchuk, Rivne, Ukraine, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net.

5. *Brovenko Tetyana Victorivna* – Candidate of Technical Science, Associate Professor, Senior Lecturer of Department of Hotel-Restaurant and Tourism Business, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine, e-mail: brovenko@ukr.net.

6. *Guiltyuk Vadim Mykolajovych* – Student, International University of Economics and Humanities Academician Stepan Demianchuk, Rivne, Ukraine.
7. *Gladkey Oleksandr Vitaliyovych* – Doctor of Geography Sciences, Professor, Professor of Tourism and Recreation Department, Kyiv National University of Trade Economics, Kyiv, Ukraine, e-mail: alexander.gladkey@gmail.com.
8. *Kalko Andriy Dmytrovych* – Doctor Of Geography, Professor, Dean of Naturally Geographical Faculty, International University of Economics And Humanities Academician Stepan Demianchuk, Rivne, Ukraine, e-mail: edissey@meta.ua.
9. *Kushnir Lesya Pavlovna* – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Head of History of Ukraine, Economic Theory and Tourism Department, Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology named after S.Z. Gzhytsky, Lviv, Ukraine.
10. *Melnyk Yuliia Viktorivna* – Student, National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine.
11. *Myronets Nina Rostyslavivna* – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Dean of Faculty of European Education, International University of Economics and Humanities Academician Stepan Demianchuk Rivne, Ukraine, e-mail: nina_myr@ukr.net.
12. *Motuzenko Elena Oleksandrivna* – PhD in Geography, Associate Professor, Assistant Professor of Ukrainian Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org.
13. *Nesterchuk Inna Konstantinovna* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Head of Tourism Department, Zhytomyr National Argoecological University, Zhytomyr, Ukraine, e-mail: nester_geoek@ukr.net.
14. *Olishevskia Yuliia Anatoliivna* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Ukrainian Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: jlja_29@ukr.net.
15. *Syssoyeva Yuliana Olegivna* – Student, S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar, Kazakhstan, e-mail: syssoyevayu@gmail.com.
16. *Smyrnov Igor Georgiyovich* – Doctor of Geography Sciences, Professor, Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.
17. *Spilchuk Anastasiya Yuriyivna* – Assistant, National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine.
18. *Terletska Oksana Vasylivna* – Assistant of History of Ukraine, Economic Theory And Tourism Department, Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology named after S. Z. Gzhytsky, Lviv, Ukraine, e-mail: Oksanater1989@gmail.com.
19. *Uvarova Hanna Shevketivna* – Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor National Air University, Kyiv, Ukraine, e-mail: g.uvarova@ukr.net.
20. *Khutkyy Volodymyr Oleksandrovyh* – Postgraduate Student, Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine.

ЗМІСТ

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРІКЛАДНІ ПИТАННЯ

<i>Гладкий О.В.</i> МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ	3
<i>Смирнов І.Г.</i> ЛОГІСТИКА УРБОТУРИЗМУ В УМОВАХ «ОВЕРТУРИЗМУ»	13
<i>Терлецька О.В., Кушнір Л.П.</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В МЕЖАХ МІСТ	33
<i>Антоненко В.С., Хуткий В.О.</i> СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПОШИРЕННЯ САМОСТІЙНИХ ПОДОРОЖЕЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	42
<i>Бровенко Т.В.</i> МОДЕЛЬ ФАХІВЦЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ	52
<i>Аксьонова Н.В.</i> ПОТЕНЦІАЛ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ	62
<i>Арпұл О.В., Снільчук А.Ю., Мельник Ю.В.</i> ENERGY FLOOR ЯК НОВА ТЕХНОЛОГІЯ ВИДОБУТКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ В ГОТЕЛЯХ УКРАЇНИ	74
<i>Нестерчук І.К.</i> ЛОГІКА ВИНИКНЕННЯ ТА ДЕЯКІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СТАНОВЛЕННЯ МЕРЕЖІ ГАСТРОНОМІЧНИХ ТУРІВ НАЦІОНАЛЬНИХ РЕСТОРАЦІЙ	83
<i>Уварова Г.Ш.</i> РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КИЄВА	93

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

<i>Олішевська Ю.А.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КРАЄЗНАВСТВА У ВИЩІЙ ШКОЛІ	104
<i>Мотузенко О.О., Сисоєва Ю.О.</i> ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНТЕГРАЦІЇ НАУКИ, ОСВІТИ І БІЗНЕСУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	114

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

<i>Калько А.Д., Миронець Н.Р., Басюк Т.О., Гилитюк В.М.</i> ЕКСПЛУАТАЦІЯ КОРОЛІВСЬКОГО РОДОВИЩА ДАЦИТІВ (КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ)	125

<i>ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ</i>	136

СОДЕРЖАНИЕ

I. ГЕОГРАФИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

Гладкий А.В. МЕТОДОЛОГИЯ И МЕТОДЫ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ РЕГИОНАЛЬНЫХ РЫНКОВ ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ	3
Смирнов И.Г. ЛОГИСТИКА УРБОТУРИЗМА В УСЛОВИЯХ «ОВЕРТУРИЗМА»	13
Терлецкая О.В., Кушнир Л.П. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ПРЕДЕЛАХ ГОРОДОВ	33
Антоненко В.С. Хуткий В.А. СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ И СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАСПРОСТРАНЕНИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ ПУТЕШЕСТВИЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	42
Бровенко Т.В. МОДЕЛЬ СПЕЦИАЛИСТА ТУРИСТИЧЕСКОЙ СФЕРЫ	52
Аксёнова Н.В. ПОТЕНЦИАЛ НЕМАТЕРИАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ	62
Арпуль О.В., Спильчук А.Ю., Мельник Ю.В. ENERGY FLOOR КАК НОВАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ДОБЫЧИ ЭЛЕКТРОЭНЕРГИИ В ОТЕЛЯХ УКРАИНЫ	74
Нестерчук И.К. ЛОГИКА ВОЗНИКНОВЕНИЯ И НЕКОТОРЫЕ СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СТАНОВЛЕНИЕ СЕТИ ГАСТРОНОМИЧЕСКИХ ТУРОВ НАЦИОНАЛЬНЫХ РЕСТОРАЦИЙ	83
Уварова А.Ш. РЕКРЕАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КИЕВА	93

II. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ ГЕОГРАФИИ И СТРАНОВЕДЕНИЯ

Олишевская Ю.А. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ КРАЕВЕДЕНИЯ В ВЫШЕЙ ШКОЛЕ	104
Мотузенко Е.А., Сысоева Ю.О. ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ИНТЕГРАЦИИ НАУКИ, ОБРАЗОВАНИЯ И БИЗНЕСА КАК ЭЛЕМЕНТА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ	114

III. ЕСТЕСТВЕННАЯ ГЕОГРАФИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Калько А.Д., Миронец Н.Р., Басюк Т.А., Гилитюк В.Н. ЭКСПЛУАТАЦИЯ КОРОЛЕВСКОГО МЕСТОРОЖДЕНИЯ ДАЦИТОВ (КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ)	125

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ	136

LIST OF CONTENTS

I. GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM: THEORETICAL AND APPLIED ISSUES

<i>Gladkey A.V.</i> METHODOLOGY AND METHODS OF SCIENTIFIC INVESTIGATION OF REGIONAL TOURISM SERVICES MARKETS	3
<i>Smyrnov I.G.</i> URBAN TOURISM LOGISTICS IN CONDITIONS OF "OVERTOURISM"	13
<i>Terletska O.V., Kushnir L.P.</i> PERSPECTIVES FOR TOURISM DEVELOPMENT WITHIN THE CITIES	33
<i>Antonenko V.S., Khutkyy V.A.</i> SOCIO-CULTURAL AND SOCIAL-ECONOMIC ASPECTS OF EXTENSION OF INDEPENDENT TRAVELS IN MODERN CONDITIONS	42
<i>Brovenko T.V.</i> THE TOURISM INDUSTRY SPECIALIST MODEL	52
<i>Aksonova N.V.</i> POTENTIAL OF NON-MATERIAL CULTURAL HERITAGE IN GLOBALIZATION CONDITIONS: STATE AND PERSPECTIVES	62
<i>Arpul O.V., Spilchuk A.Y., Melnyk Y.V.</i> ENERGY FLOOR AS NEW TECHNOLOGY FOR ELECTRICITY EQUIPMENT IN HOTELS OF UKRAINE	74
<i>Nesterchuk I.K.</i> THE LOGIC OF OCCURRENCE AND SOME SOCIO-CULTURAL CHARACTERISTICS OF THE ESTABLISHMENT OF A NETWORK OF GASTRONOMIC TOURS OF NATIONAL RESTAURANTS	83
<i>Uvarova H.S.</i> RECREATIONAL POTENTIAL OF KYIV	93

II. CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL GEOGRAPHY AND COUNTRY STUDIES

<i>Olishevskaya Y.A.</i> USAGE OF INTERACTIVE TEACHING METHODS IN THE PROCESS OF LEARNING OF LOCAL LORE IN HIGH SCHOOL	104
<i>Motuzenko E.O., Syssoyeva Y.O.</i> THE BASIC TENDENCIES ON INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION, AND BUSINESS AS ELEMENTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN UKRAINE'S ECONOMICS	114

III. NATURAL GEOGRAPHY: THEORY AND PRACTICE

<i>Kalko A.D., Myronets N.R., Basiuk T.O., Guiltyuk V.V.</i> EXPLOITATION OF THE ROYAL DEPOSIT OF DACITES (STRUCTURAL AND GEOGRAPHICAL ASPECTS)	125

<i>INFORMATION ABOUT AUTHORS</i>	136